

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi

Evre ÇORUH

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

Evre ÇORUH

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

T.C.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 646

Araştırma-İnceleme: 227

ISBN: 978-975-17-5808-8

Yazar: Evre ÇORUH

CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

Yayına Hazırlayan: Dr. Oya MEŞELİ

©Atatürk Kültür Merkezi - 2024

E-Yayın

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Ziya Bey Caddesi No: 19, 06520 Balgat - Ankara

Tel: 0312 284 34 18

Belgegeçer: 0312 284 34 65

İnternet: www.akmb.gov.tr

Grafik Tasarım: Ömer GÜCCÜK

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ AYDIN SAYILI KÜTÜPHANESİ KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Çoruh, Evre

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi / Evre Çoruh .-- 1. baskı .-- Ankara : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ,
2024.

142 sayfa : fotoğraf, çizim, belge ; 24 cm .-- (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını ; 646 . Araştırma -
İnceleme ; 227)

ISBN: 9789751758088

1. CANABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ (ANKARA, TÜRKİYE)
2. MİMARİ -- TÜRKİYE -- TARİH
3. MİMARİ, İSLAM – KÜLLİYELER
4. MİMARİ, İSLAM – CAMİLER
5. MİMARİ, İSLAM – KÜLLİYELER -- ANKARA (TÜRKİYE)
6. MİMARİ, İSLAM -- TÜRKİYE -- TARİH
7. İSLAM MİMARİSİ -- TÜRKİYE -- TARİH
8. KÜLLİYELER -- TÜRKİYE -- TARİH

I. e.a. II. dizi

726.20

Uluslararası Yayınevi Beyannamesi

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı 1983 yılında kurulmuş olup 40 yıldır uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir. “Tanınmış Uluslararası Yayınevi” kategorisinde yer alan AKM; yayımladığı özgün bilimsel kitaplar, çeviri eserler (Almanca, Çince, Fransızca, İngilizce, Rusça vd.) ve bilimsel süreli yayınlar ile çalışmalarını ulusal ve uluslararası alanlarda yürütmeye devam etmektedir.

AKM tarafından yayımlanan eserler, Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almakta; dünyanın en geniş çevrim içi kamu erişim kataloğu olan Worldcat.org’da dizilenmektedir.

Yayınlarımızla ilgili ayrıntılı bilgiye akmb.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

Evre ÇORUH

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	16
ABSTRACT	16
ÖN SÖZ.....	?
İÇİNDEKİLER	?
ÇİZİMLER, PLANLAR, HARİTALAR ve TABLOLAR DİZİNİ.....	8
FOTOĞRAFLAR ve RESİMLER DİZİNİ	9
BELGELER DİZİNİ.....	12
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ	17
BÖLÜM I. XVI. YÜZYILDA ANKARA’NIN SİYASİ VE KÜLTÜREL ORTAM	19
1.1. Ankara Tarihi Kent Dokusu	25
BÖLÜM II. KATALOG	41
ANKARA CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ.....	42
2.1. Yeri ve Adı	54
2.2. Kitabeler	54
2.3. Vakfiye.....	67
2.4. Yapım Tarihi ve Banisi.....	70
2.5. Cenabi Ahmet Paşa’nın Yaşamı ve Eserleri.....	70
2.6. Yapının Mimarı Üzerine Görüşler: Mimar Sinan ve Hassa Mimarlar Teşkilatı	73
2.7. Yapının Geçirdiği Onarımlar ve Bugünkü Durumu	75
2.8. Plan	86
2.9. Dış Tanıtım	89
2.10. İç Tanıtım.....	99
2.11. Malzeme-Teknik.....	103
2.12. Süsleme.....	104
BÖLÜM III. DEĞERLENDİRME.....	111
SONUÇ.....	114
DİZİN	142
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	122

PLANLAR, ÇİZİMLER, HARİTALAR ve TABLOLAR DİZİNİ

Plan 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı, plan ve kesiti (Ali Saim Ülgen Arşivi).....	50
Plan 2.2. Tarihini tam olarak tespit edemediğimiz bir tarihte çizilen, çeşmeyi de gösteren külliye planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	66
Plan 2.3.Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbe kesiti (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	76
Plan 2.4.Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbe planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	77
Plan 2.5. Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin günümüzdeki planı	86
Plan 2.6. Cenabi Ahmet Paşa Camii rölöve planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	87
Plan 2.7. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	88
Plan 2.8. Azimi Türbesi planı	88
Plan 2.9. Cenabi Ahmet Paşa Cami kubbesi, plan (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	103
Çizim 1.1. Hans Dernschwam'ın Ankara krokisi	32
Çizim 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Mimar Hermann Jansen'in çizimi, detay.(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	43
Çizim 2.2. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Mimar Hermann Jansen'in çizimi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	46
Harita 1.1. Ankara Haritası	20
Harita 1.2. 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'ne göre Ankara Sancağı.....	21
Harita 1.3. Ankara'da 16. yüzyılda esnaf gruplarının dağılışını gösterir harita.....	24
Harita 1.4. Kral Yolu	26
Harita 1.5. Tabula Peutingeriana'da Ankara.....	27
Harita 1.6 Baron von Vincke tarafından hazırlanan Ankara'nın ilk haritası 1839	35
Harita 1.7. Şehrin gelişimini her dönemde gösterir harita	37
Harita 1.8. 1907'de Ankara vilayeti ve altı sancağını gösteren harita	38
Harita 1.9. 1924 Ankara Haritası	39
Harita 1.10. Hermann Jansen'in Ankara planı-1932	40
Harita 2.1. 1924 haritasında, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'ni Mevlevihanesi ile gösterir detay	45
Harita 2.2. 1924 Ankara Haritasından hamamı gösterir detay.....	52
Harita 2.3. Ankara Kale ve Çevresi, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi uydu görüntüsü	54
EK- 1a/b. 16. yüzyılda Ankara şehrinde mahalleler	122
EK- 2. Selçuklu döneminde Ankara	123
EK- 3a/b. Çeşitli dönemlerde Ankara, Kale ve yapıların yerini gösterir harita.....	124
EK- 4a/b. 16. ve 20. yüzyıllar arasında Ankara'ya gelen seyyahlar ülkeleri, meslekleri ve ziyaret tarihleri.....	125
EK- 6a/b. Ankara Manzarası'nda tespit edilen yapıların isimleri.....	127
EK- 8. Moughamian Freres kartpostalında teşhis edilebilen yapılar.....	130

FOTOĞRAFLAR ve RESİMLER DİZİNİ

Fotoğraf 1.1. Bizans döneminde onarılan kale surları	28
Fotoğraf 1.2. Ankara Aslanhane Camii, çini mihrabı, detay	30
Fotoğraf 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Camii (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	42
Fotoğraf 2.2 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kuzey batıdan görünümü	43
Fotoğraf 2.3. Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kuzey batıdan görünümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	44
Fotoğraf 2.4. Cenabi Ahmet Paşa Camii Mevlevihanesi, Postnişin Nurettin Dede ve Dervişleri, 1895-1900 yılları arası, Abdülhamid Albümü.(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	45
Fotoğraf 2.5. Kale yönünden Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi (Kaynak: Yaşar Yeğen Koleksiyonu).....	46
Fotoğraf 2.6. Süleyman Efendi'nin mezarı.....	48
Fotoğraf 2.7. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresi, hâmuşân.....	48
Fotoğraf 2.8. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresi, hâmuşân, günümüzde Azimi Türbesi'nin içinde tutulan kırılmış bir şahide	49
Fotoğraf 2.9. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı (?!).....	51
Fotoğraf 2.10. Cenabi Ahmet Paşa Camii inşa kitabesi	55
Fotoğraf 2.11. Cenabi Ahmet Paşa Camii kapısının iç kısmında bulunan tamir kitabesi	56
Fotoğraf 2.12. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının doğusunda pencere üzerinde bulunan tamir kitabesi	57
Fotoğraf 2.13. Cenabi Ahmet Paşa Camii portalin batısında pencere üzerinde bulunan tamir kitabesi	59
Fotoğraf 2.14. Cenabi Ahmet Paşa Camii, minber üzerinde bulunan tamir kitabesi	60
Fotoğraf 2.15. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının batısında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1940 yılına ait tamiratını gösterir mermer levha.....	61
Fotoğraf 2.16. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, taç kapı, detay.....	61
Fotoğraf 2.17. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, şahide.....	62
Fotoğraf 2.18. Azimi Türbesi duvarlarındaki yazı.....	62
Fotoğraf 2.19. Azimi Türbesi şahidesindeki kitabe	63
Fotoğraf 2.20. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresinde bulunan hâmuşânda, Süleyman Efendi'nin mezarı.....	64
Fotoğraf 2.21. Kale yönünden Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi (Kaynak: Yaşar Yeğen Koleksiyonu)...	68
Fotoğraf 2.22. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapı, kitabe	70
Fotoğraf 2.23. 1940 onarımı öncesinde Cenabi Ahmet Paşa Camii (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	75
Fotoğraf 2.24. 1940 onarımı öncesinde Cenabi Ahmet Paşa Türbesi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	76
Fotoğraf 2.25. 1940 onarımı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	77
Fotoğraf 2.26. 1940 onarımından sonra harim (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	78

Fotoğraf 2.27. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımında kaldırılan mahfil üzerindeki ahşap korkuluklar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	78
Fotoğraf 2.28. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımında yenilenen kubbedeki kalem işi süslemeler (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	79
Fotoğraf 2.29. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımından sonraki görünümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	79
Fotoğraf 2.30. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımından sonraki görünümü.....	80
Fotoğraf 2.31. Azimi Türbesi.....	80
Fotoğraf 2.32. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Caminin doğu duvarında kubbe eteğinden başlayan pencere kemerine ulaşmış ayrılma (Fotoğraf: İnanç Taşkırın-2009)	81
Fotoğraf 2.33. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Kubbedeki her iki dönemi de yansıtan kalem işi süslemeler.....	82
Fotoğraf 2.34. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Kubbe kemerlerinde, ve kubbe eteğinde her iki dönemi de yansıtan kalem işi süslemeler.....	82
Fotoğraf 2.35. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Pendantiflerde farklı dönemlere ait süsleme programlarından örnekler	83
Fotoğraf 2.36. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Giriş kapısının iç kısmında bulunan kalem işi kitabe.....	83
Fotoğraf 2.37. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Pencere alınlıklarında farklı dönemlere ait süsleme programlarından örnekler.....	84
Fotoğraf 2.38. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Mihrap ve minber	84
Fotoğraf 2.39. Cenabi Ahmet Paşa Camii- Kadınlar mahfili.....	85
Fotoğraf 2.40. 2012 onarımının ardından Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin genel görünümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	85
Fotoğraf 2.41. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey cephe, genel görünüm	89
Fotoğraf 2.42. Cenabi Ahmet Paşa Camii, doğu cephe	90
Fotoğraf 2.43. Cenabi Ahmet Paşa Camii, güney ve doğu cepheler	90
Fotoğraf 2.44. Cenabi Ahmet Paşa Camii, güney cephe	91
Fotoğraf 2.45. Cenabi Ahmet Paşa Camii, güney ve batı cepheler	91
Fotoğraf 2.46. Cenabi Ahmet Paşa Camii, minare	92
Fotoğraf 2.47. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey batı cephe.....	93
Fotoğraf 2.48. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey batı cephe, son cemaat yeri	93
Fotoğraf 2.49. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey cephe, son cemaat yeri.....	94
Fotoğraf 2.50. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakı	94
Fotoğraf 2.51. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yerinde bulunan mihrabiye nişi.....	95
Fotoğraf 2.52. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakına açılan pencereler	95
Fotoğraf 2.53. Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısı	96

Fotoğraf 2.54. Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısının mukarnaslı kavsarası, detay.....	96
Fotoğraf 2.55. Cenabi Ahmet Paşa Camii kubbe, detay (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	97
Fotoğraf 2.56. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi.....	97
Fotoğraf 2.57. Azimi Türbesi.....	98
Fotoğraf 2.58. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrap duvarı pencereleri.....	99
Fotoğraf 2.59. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrap ve minberi.....	100
Fotoğraf 2.60. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, kubbe geçişleri ve üst seviyedeki pencereleri.....	100
Fotoğraf 2.61. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, mihrabiye.....	101
Fotoğraf 2.62. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi alt seviyedeki pencere alınlıkları.....	101
Fotoğraf 2.63. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi sandukası.....	102
Fotoğraf 2.64. Azimi Türbesi tavanı ve tüm duvarları geçen ahşap silme.....	102
Fotoğraf 2.65. Azimi Türbesi sandukası ve mezar taşı.....	102
Fotoğraf 2.66. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının mukarnaslı kavsarası.....	104
Fotoğraf 2.67. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapı, detay.....	105
Fotoğraf 2.68. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrabı.....	105
Fotoğraf 2.69. Cenabi Ahmet Paşa Camii minberi.....	106
Fotoğraf 2.70. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakındaki kubbelerde yer alan kalem işi süslemeler.....	106
Fotoğraf 2.71. Cenabi Ahmet Paşa Camii pandantiflerinde süslemeler.....	107
Fotoğraf 2.72. Mahfilden harimin güney doğu duvarına bakış.....	107
Fotoğraf 2.73. Mahfilden harimin güney doğu kubbe kemerine bakış.....	108
Fotoğraf 2.74. Mihrap duvarı.....	108
Fotoğraf 2.75. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi pencere alınlıklarındaki kalem işi süslemeler.....	109
Fotoğraf 2.76. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi mermer şahide.....	109
Fotoğraf 2.77. Azimi Türbesi'nin duvarlarındaki ahşap silme.....	110
Fotoğraf 2.78. Azimi Türbesi'nin mermer şahidesi.....	110
EK- 7. Moughamian Freres kartpostalı.....	129
Resim 1.1. Tiftik keçisi gravürü.....	24
Resim 1.2. Pitton de Tournefort Seyahatnamesi'nde Ankara gravürü.....	33
Resim 1.3. P. Lucas'ın Seyahatnamesi'nde Ankara gravürü.....	34
Resim 1.4. Preaulx, Ankara gravürü.....	34
Resim 1.5. Ankara Manzarası (1700-1799).....	36
Resim 1.6. Ankara Manzarası, detay.....	37

Resim 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı, Ankara Manzarası, detay	51
Resim 2.2. Cenabi Ahmet Paşa'yı bir minder üzerinde otururken gösteren minyatürden detay (Nigari).....	71
Resim 2.3. Cenabi Ahmet Paşa'yı Şehzade Selim'in karşısında bir minder üzerinde otururken gösteren minyatürden detay (Nigari).....	72
Resim 1. Kanuni Sultan Süleyman'a Süleymaniye Camisi'nin maketi sunulurken.....	116
EK- 5. Ankara Manzarası'nda tespit edilen yapıların numaralandırılması.....	126

BELGELER DİZİNİ

Belge 1. 13 Ekim 1923 günü Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle ilgili kanun sureti	131
Belge 2. Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesi kaleminden çıkan 1302 H. / 13 Ocak 1887 M. tarihli Cami'nin tamirâtı için gerekli bütçenin ayrılmasına dair talimat	132
Belge 3. Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kitabesinin çevirisi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	133
Belge 4. 1988 Cenabi Ahmet Paşa Camii, çevre düzenlemesi ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	134
Belge 5. 1999 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kalorifer tesisatı döşenmesi ve avlu demir parmaklıklarının yenilenmesi ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	135
Belge 6. 2008 Cenabi Ahmet Paşa Camii çevre düzenlemesi ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	136
Belge 7. 2010a, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin onarımı ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	137
Belge 8. 2010b, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin onarımı ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	138
Belge 9. 2010c, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin onarımı ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	139
Belge 10. 2010, Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbesi'nin, Azımi Türbesi'nin dış cephe temizliği ile ilgili karar. (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).....	140
Belge 11. 2012 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kış şartlarından bozulmuş kubbesi ve pencereleri ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	141

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler	Açıklamalar
&	: Ve
Kısaltmalar	Açıklamalar
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
AŞS	: Ankara Şeriye Sicilleri
AYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
CD	: Yoğun disk
çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
EV.MKT.	: Evkaf Mektupları
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladî
TABD	: Tapu Arşiv Daire Başkanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTD	: Tapu Tahrir Defterleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

ANKARA CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

SUNUŞ

Bizlerden bir uzmanlık tezi konusu seçmemiz istendiğinde aklımda yığınla fikirle bir süre düşündüm. Dürüstlikle belirtmeliyim ki onca sevdiğim konu arasından birini seçmekte çok zorlandım. Nihayetinde Ankara'daki tek Mimar Sinan eseri olan Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi üzerine bir çalışma yapmaya karar verdim. Ankara'da klasik Osmanlı mimarisinin en önemli temsilcisi olarak görülen Külliye hakkında derli toplu çalışmaların azlığı beni bu tezi yazmaya yöneltti.

Teşekkür kısımlarını yazmak bana hep endişe vermiştir. Tezimin yazımında emeği geçen tüm isimleri belirtmek kaygısıyla anmak istediğim herkesi bir türlü buraya sığdıramıyorum. İsimlerini burada yazmadığım kişilerin affına sığınarak, burada anarak hiç değilse minnetimi bir kez daha belirtmek istediğim kişiler var. Öncelikle Ankara Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünde tezimin temel taşlarını oluşturmamı sağlayan Doç. Dr. Tolga BOZKURT'a, Tez danışmanlığımı üstlenen pozitif duruşuyla ve güler yüzüyle beni çalışmam için sabırla teşvik eden Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN'a, okuyamadığım bazı kitabeleri okuyarak beni büyük bir külfetten kurtaran Dr. Birol Şevki TAVLI'ya, Kurumda tezimin yazım aşamasında sağlık sorunlarım dolayısıyla süre ile ilgili karşılaştığım sıkıntılara içtenlikle çözüm sunan Başkanımız Dr.Zeki ERASLAN'a ve tezimin yayımlanması kararıyla gurur veren, bir sanat tarihçisi olarak mutlulukla bünyesinde görev yaptığım ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI'na teşekkürü bir borç bilirim.

Sadece tez yazım aşamasında değil tüm çalışmalarımnda onlara ait zamanı almama hoşgörüsü göz yuman ve beni büyük bir özveriyle destekleyen sevgili kızım Nazlı Ilgın BAŞAR'a ve sevgili oğlum Başar BAŞAR'a, eşim Timur ÇORUH'a ve son olarak annem Nezahat KILINÇ'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Evre ÇORUH

ÖZET

ANKARA CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

ÇORUH, Evre
Yüksek Kurum Uzmanı

Danışman: Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN

Nisan, 2017, 167 sayfa

Bu tezde, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin günümüze ulaşan ve ulaşmayan bölümlerinin tanıtılması, değerlendirilmesi ve günümüze gelen kısımlarının geçirdiği onarım süreçlerini belgelemek amaçlanmıştır. Ankara'da klasik Osmanlı mimarisinin en önemli temsilcisi olarak bilinen yapı Hassa Mimarbaşı Sinan'a atfedilmektedir. 20 yıl süresince Anadolu Beylerbeyliği yapmış Cenabi Ahmet Paşa'nın kendi adına yaptırdığı külliye cümle kapısı üzerindeki kitabesine göre 1566 yılında inşa edilmiştir.

Cenabi Ahmet Paşa Camisi, Mimar Sinan döneminde değişik denemelerle uygulanmış bir plan olan tek kubbeli yapı tipinin bir örneğidir. Klasik Osmanlı mimarisinin Ankara'daki tek örneği olması bakımından da ayrıca önemlidir.

16. yüzyılda Ankara'da yapılmış olan Cenabi Ahmet Paşa Camii, kübik gövdesi, üç kubbeli son cemaat yeri, büyük kubbesi ve dekoratif özellikleri ile döneminin yapı ve süsleme anlayışlarını mütevazı da olsa bir arada sunar. Mimar Sinan'ın yönlendirici ve biçimlendirici olduğu 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin vardığı noktayı birçok bakımdan temsil eder.

Anahtar Sözcükler: *Cenabi Ahmet Paşa, Klasik Osmanlı Mimarisi, Mimar Sinan.*

ABSTRACT

ANKARA CENABİ AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

ÇORUH, Evre
Yüksek Kurum Uzmanı

Supervisor: Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN

April, 2017, 167 pages

In this thesis, it was aimed to document the restoration processes of the Cenabi Ahmet Pasha Complex. This complex is known as the most important example of the Classical Ottoman Architecture in Ankara was attributed to Chief Architect Sinan. The complex which was named after himself was constructed in 1566 by Cenabi Ahmed Pasha who had served as Anatolian Governor for 20 years, according to the inscription on the gate of the door.

Cenabi Ahmet Pasha Mosque is one of the example of single-domed which is a plan applied in different forms in Mimar Sinan Period. It is also important in that it is the only example of the Classical Ottoman Architecture in Ankara.

Cenabi Ahmed Pasha Mosque which was built in 16th century, presents the structure and ornament understanding of the period modestly and altogether with cubic groundform, three-domed narthex, its large dome and decorative features. It represents in many ways level of the 16th century Ottoman Architecture which is guided and characterized by the Great Architect Sinan.

Keywords: *Cenabi Ahmed Pasha, Classical Ottoman Architecture, Mimar Sinan*

GİRİŞ

Bu çalışmada Ankara ili, Altındağ ilçesinde bulunan Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin tanıtılması, değerlendirilmesi ve yapının geçirdiği restorasyon süreçlerinin belgelenmesi amaçlanmıştır. Klasik Osmanlı döneminde cami, türbe ve Mevlevihane'den oluşan yapı topluluğuna ait eserlerden yalnızca cami ve türbe özgün durumda günümüze gelmiştir. 17. yüzyılda orijinal türbenin yanına ikinci bir türbe eklenmiştir. Mevlevihane ise 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından işlevsiz kalmış ve 1950 yılına kadar depo olarak kullanıldıktan sonra yıkılmıştır.

Ankara'da klasik Osmanlı mimarisinin en önemli temsilcisi olarak görülen yapı; Tezkiretü'l- Enbiye ve Tuhfetü'l- Mimarın gibi Sinan yapılarının listesini veren tezkirelerden yola çıkılarak Hassa Mimarbaşı Sinan'a atfedilmektedir.

Halk arasında Hayali Ahmet Paşa olarak da bilinen Cenabi Ahmet Paşa 20 yıl süresince Anadolu Beylerbeyliği yapmış ve 1561'de ölmüştür. Kendi adına yaptırdığı caminin projesi ve uygulanması Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarına rastlamaktadır. Taç kapısı üzerindeki kitabesine göre Cenabi Ahmet Paşa Camii 1566 yılında inşa edilmiştir.

Anadolu'da Selçuklu döneminden itibaren görülen cami tipi Osmanlı döneminde de gelişerek devam etmiştir. Osmanlı çağında benzer özelliklerle Orhan Bey'in Bilecik'teki camisinden başlayarak sultanlar ele geçirdikleri önemli kentlere büyük tek kubbeli son cemaat yeri revaklı camiler yaptırmışlardır. Cenabi Ahmet Paşa Camii, Mimar Sinan döneminde değişik denemelerle uygulanmış bir plan şeması olan tek kubbeli yapı tipinin bir örneğidir. Klasik Osmanlı mimarisinin Ankara'daki tek örneği olması bakımından da ayrıca önemlidir.

16. yüzyılda Ankara'da yapılmış olan Cenabi Ahmet Paşa Camii, kübik gövdesi, üç kubbeli son cemaat yeri, büyük kubbesi ve dekoratif özellikleri ile döneminin yapı ve süsleme anlayışlarını bir arada sunar. Sinan'ın yönlendirici ve biçimlendirici olduğu 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin vardığı noktayı birçok bakımdan temsil eder. Şöyleki; yapı tümüyle kubbe strüktürüne göre biçimlenmiştir. Parçalanmış bir mekan yerine, mekan bütünlüğü elde edilmiş alt yapı ile üst yapı arasında organik bir bağ kurulmuştur. Işık sorunu da olabildiğince çözülmeye çalışılmıştır. Bu yönleriyle Klasik çağın, ortak özelliklerine sahip görünen Cenabi Ahmet Paşa Camisi, Sinan Çağı'nın taşralı, sade, mütevazı örneklerinden birisi olarak görülebilir.

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi hakkında yayın sayısı, Anadolu Beylerbeyinin baniliğini yaptığı bir külliye, Ankara'daki tek Mimar Sinan eseri olmasına rağmen şaşırtıcı biçimde kısıtlıdır. Mevcut yayımlar ise yüzeysel olarak külliye ya da tek başına camiye tanıtılmaktadır. Çalışmamızda tüm restorasyon aşamalarının belgelenmesi ve tüm külliye derli toplu bir biçimde ele almak amaçlanmıştır.

Bu çalışma: "Giriş", "XVI. Yüzyılda Ankara'nın Siyasi ve Kültürel Ortamı", "Katalog: Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi", "Değerlendirme", "Sonuç" ve "Kaynakça" ana başlıkları altında incelenmiştir.

Giriş: Bu kısımda Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi kısaca tanıtılarak, konunun amacı, sınırları ve yöntem hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak günümüze gelmeyen Mevlevihane ve bazı araştırmacılar tarafından külliye'nin bir parçası olduğu kabul edilen hamam tanıtılmamış, bu yapılarla ilgili açıklamalar "Katalog Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi" bölümü girişinde detaylı yapı analizine girilmeden önce verilmiştir.

Bölüm I. XVI. Yüzyılda Ankara'nın Siyasi ve Kültürel Ortamı: Bu bölümde Ankara coğrafya, nüfus, ticaret yönlerinden 16. yüzyıla ağırlık verilerek kısaca tanıtılmış, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin inşa edildiği dönemde Ankara'nın siyasi ve kültürel ortamı hakkında bilgi verilmiş, tarihsel çevre dokusu bağlamında Ankara'nın eski çağlardan beri tarihi kısaca aktarılmış, Külliye'nin 16. yüzyılın Ankara'sında nasıl bir yer edindiğine değinilmiştir.

Bölüm II. Katalog Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi: Külliye'yi oluşturan yapılarının kataloğuna yer verilen bu bölümde; "Yeri ve Adı", "Kitabeler", "Vakfiye", "Yapım Tarihi ve Banisi", "Cenabi Ahmet Paşa'nın Yaşamı ve Eserleri", "Yapının Mimari Üzerine Görüşler: Mimar Sinan ve Hassa Mimarlar Teşkilatı", "Yapının Geçirdiği Onarımlar ve Bugünkü Durumu", "Plan", "Dış Tanıtım", "İç Tanıtım", "Malzeme-Teknik", "Süsleme" alt başlıklarında incelenmiştir. Yapı tanıtımını içeren bu bölümün alt

başlıklarında önce külliye'nin merkez yapısı olan cami ardından türbeler anlatılmıştır. Külliye'de bugün mevcut olmayan Mevlevihane ve bazı araştırmacılar tarafından külliye'nin bir parçası olduğu kabul edilen hamam hakkında bilgi katalog kısmının girişinde verilmiştir. Ayrıca bugün mevcut olmayan çeşme ile ilgili bilgilere bu bölümde değinilmiştir.

Bölüm III. Değerlendirme: Bu bölümde Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin günümüze gelmiş cami ve türbesinin planı, mimari öğeleri, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri Klasik Osmanlı dönemi yapıları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Sonuç: Bu kısımda Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin, Klasik Osmanlı Mimarisi içindeki yeri ve önemi belirtilmiştir. Caminin ve türbenin; plan, mimari öğeler, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri açısından önemi vurgulanmıştır. Özellikle Cenabi Ahmet Paşa'nın kaynaklarda sıklıkla söz edilen ölçülü mizacı göz önüne alınarak, bu bağlamda Osmanlı sanatında statünün mimariye yansımaları Cenabi Ahmet Paşa nezdinde irdelenmiştir.

Kaynakça: Çalışmanın bu kısmında çalışmada yararlanılan kaynaklar alfabetik olarak sırayla dizilmiştir.

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi hakkında en erken yazılı kaynaklar bugün bildiğimiz kadarıyla seyahatnamelerdir. Elçi Augier Baron Ghislen de Busbecq'in (1555), Alman Seyyah Hans Dernschwam'ın (1555), Polonyalı Seyyah Simeon'un (1618 veya 1619), Fransız-Hekim ve Botanikçi Pitton de Tournefort'un (1701), Fransız Seyyah Paul Lucas'ın (1705), Madam Chantre'in (1896) ve Evliya Çelebi'nin (1640) seyahatnameleri 16. yüzyılda sosyal, kültürel, ticari ve şehir dokusu bakımından Ankara ve Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi hakkında değerli bilgiler vermektedir. Erken döneme ait başka bir önemli yazılı kaynak da vakfiyelerdir. Her ne kadar Külliye'nin vakfiyesi günümüze ulaşmamışsa da vakfiyesinin varlığına bazı vakfiye kayıtlarına rastlamaktayız. Rıfkı Melul Meriç'in 1965 yılında yayımladığı *Mimar Sinan: Hayatı ve Eseri, Mimar Sinan'ın Hayatına ve Eserlerine Dair Metinler* kitabından öğrendiğimiz kadarıyla, tezkirelerde de Cenabi Ahmet Paşa Camii'nden söz edilmektedir.

Külliye'nin tümüyle ya da caminin tek başına tanıtımının verildiği en erken yayınlar Mübarek Galip'in 1928 yılında yayımladığı *Ankara Şehri*, Ernst Mambury'nin *Ankara Guide'i* ve Hikmet Dağlıoğlu ve Ali Saim Ülgen'in 1942 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü Dergisi'nde yayımladıkları makaleleridir.

Semavi Eyice'nin 1972 yılında yayımladığı *Ankara'nın Eski Bir Resmi* makalesinde ilk kez ilim alemine tanıttığı Hollanda Rijks Museum'da bulunan Ankara Manzarası tablosu dönemin tarihsel dokusunu göstermesi açısından önemli bir belgedir. Gönül Öney'in 1971 yılında yayımladığı *Ankara'da Türk Devri Yapıları* ve İbrahim Hakkı Konyalı'nın 1978 yılında yayımladığı *Ankara Camileri* kitapları Külliye'nin kitabeleri ve günümüzdeki durumları hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi Osmanlı Mimarisini inceleyen pek çok kaynakta geçmektedir. Ancak genellikle yüzeysel olarak ele alınmıştır. 2010 yılında yayımlanan *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii* monografisiyle Seyfi Başkan, kanımızca hamam konusundaki hatalı tespitlerine ve külliye'nin tüm yapıları hakkında verdiği sınırlı bilgiye rağmen yapıyı ilk kez bütüncül bir biçimde ele alması açısından bakımından önemlidir.

Özer Ergenç'in *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya* isimli kitabı ve muhtelif yerlerde yayınlanmış makaleleri; benzer bir şekilde Mehmet Tunçel'in, şehrin gelişimini ve tarihsel dokusunu anlattığı *Ankara Şehir Merkezinin Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl* kitabıyla ve bu konuda yayımladığı makaleleriyle 16. yüzyıl Ankara'sının sağlıklı analiz edebilmek adına önemli bir çalışmalardır.

Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri isimli tezi ile Barihuda Tanrıkorur özellikle bugün yıkılmış olan Ankara Mevlevihanesi ile ilgili detaylı bir çalışmadır.

Tüm yazılı kaynakların yanı sıra elbette en önemli belge Külliye'nin günümüze ulaşmış olan kısımlarıdır. Bu bölümler çizim ve fotoğraflarla belgelenmiş ve yerinde incelenmiştir.

BÖLÜM I.
XVI. YÜZYILDA ANKARA’NIN SİYASİ VE KÜLTÜREL
ORTAMI

çağ şehirlerinin yaşaması için önemli üç avantaj Ankara'nın yerleştiği mevkide vardır.

- 1- Şehri çevreleyen Çubuk Ovası verimli bir tarım alanıdır.
- 2- Şehrin kurulduğu sarp yamaçlı bölge düşman saldırılarına karşı savunma kolaylığı sağlamaktadır.
- 3- Şehir ihtiyacı olan su yakın kaynaklardan sağlanmaktadır.

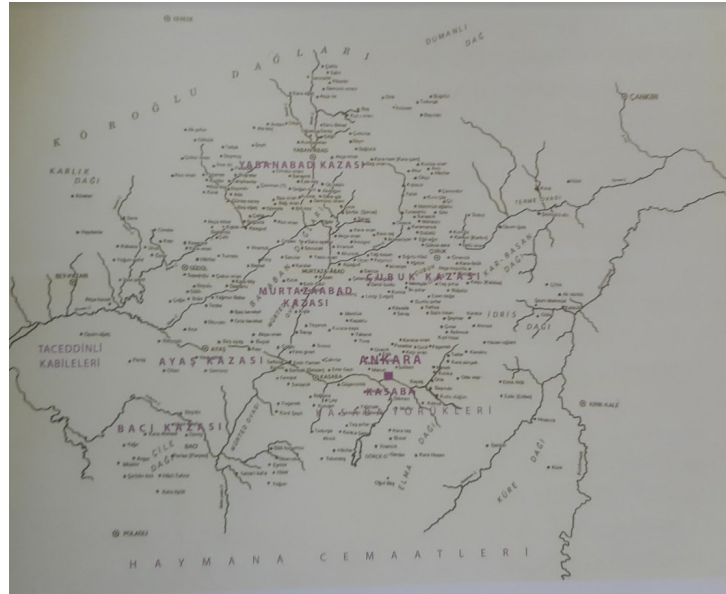
Bu üstünlüklerinin yanı sıra şehrin kurulduğu nokta, Anadolu'nun doğusundan batısına uzanan en önemli ulaşım güzergahında bulunmaktadır⁷.

İlk çağlardan beri yerleşime açık bir kale şehir görünümü veren *Dar'ul Hism* yani *Müstahkem Şehir* olarak bilinen Ankara şehrini Koray Özcan, Anadolu'nun Bizans- Selçuklu ikili yapısının mekânsal yansıması olarak uç bölgelerinde ön plana çıkan savunma ağırlıklı bir biçimlenme izlediğini aktarmış, bir kale kent modeli olarak dış odaklı büyüme eğilimindeki kentlere örnek göstermiştir⁸.

Anadolu şehirlerinde sur dışına çıkan yerleşmeler, o dönemde nispeten sağlanan siyasal istikrarın da etkisiyle özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda görülmeye başlamıştır. Ticaret ve

zanaatla ilgili eylemler, surların kervan yoluna en yakın bağlantı sağlayan kapının hemen dışına çıkmıştır. Ankara'da bu eylemler Dış Kale Kapısı önünde ve Atpazarı'na doğru gelişmiştir⁹.

Ankara şehri, 16. yüzyılda Türk-Osmanlı şehrinin fizikî düzeninin özelliklerini de yansıtıyordu. Yani İslâm şehrinin üç temel unsuru olan cami, pazar ve hamam, Ankara şehir dokusunun da temelini oluşturmaktaydı. Yine iç kale ve şehristandan oluşan Orta Asya Türk şehrinin Kale unsuru Ankara'da da görülmektedir. Bedesten ve uzunçarşının merkez oluşturduğu zanaat ve ticaret mahalli, esnaf çarşıları ile bütünleşerek şehrin hâkim unsuru durumuna gelmiştir¹⁰.

Harita 1.2. 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'ne göre Ankara Sancağı

⁷ Erdoğan, *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*, s.18.

⁸ Koray Özcan, "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri," (Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005), s. 185.

⁹ Mehmet Tunçer, *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s. 20.

¹⁰ Emine Erdoğan, "Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri," (*Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:1, 2005), s.250.

¹¹ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1. Cilt, s.129.

Kale dışında şehir iki bölümden oluşmuştur. İncelediğimiz dönemde kale çevresinin *yukarı yüz*, bugünkü Anafartalar Caddesi'nin altında kalan ve Hacı Bayram Camii'nden Karacabey Külliyesine kadar olan bölümün de *aşağı yüz* olarak adlandırıldığını şerhiye sicillerinden öğreniyoruz¹². İncelediğimiz dönemde tımar sisteminin uygulandığı klasik idari bir birim olarak Ankara, Anadolu Eyaletine bağlı bir Sancak'tır¹³.

16. yüzyılın sonunda Ankara'nın nüfusu 25.000 dolaylarında olup bu dönemde Akdeniz dünyasında geçerli standartlara göre oldukça büyük bir kentti¹⁴. Bu sayı üretim ve ulaşım teknolojisinin insan ve hayvan gücüne dayandığı bir çağda oldukça önemli bir sayıdır. Bu nüfus yoğunluğu ile şehrin çevresindeki tarımsal üretim arasında da uyum bulunmaktadır. Beslenme olanakları açısından büyük problemleri olmayan şehirlilerin dış pazarlar için sof üretimi yaptıklarını pek çok kaynaktan biliyoruz¹⁵.

Genellikle hanlar, özelde Selçuklu ve Osmanlı Hanları, yola ilişkin yapılar olarak görülseler de, zaman içerisinde, özellikle Osmanlı Devrinde, yol güvenliğini sağlayan ve yolcuların ihtiyaçlarını karşılayan tesisler olmaktan çok, ticari amaçların ön plana alındığı şehir yapıları olarak gelişmişlerdir¹⁶.

Kara ulaşımı ve haberleşmenin kervanlarla ve ulaklarla yapıldığı bir dönemde Ankara, ana ulaşım akslarının oldukça merkezi bir noktasında yer almaktadır. Anadolu'nun önemli kervan yolları üzerinde bulunması, kervan taşımacılığının nitelikleri de göz önünde tutulursa, Ankara Şehri sadece çevresine yönelik üretim yapmamakta, aynı zamanda uzun mesafe ticareti için üretim yapmaktaydı¹⁷.

16. yüzyılda Ankara'dan geçen ya da Ankara'nın doğrudan bağlantılı olduğu ana kervan yollarından başlıcaları şunlardır; Bursa'nın 15. yüzyılda önemli bir ticaret merkezi haline gelmesinden sonra önem kazanan Bursa-Tebriz İpek Yolu'nun Anadolu içindeki bir kolu, Ankara-Çankırı-Çorum-Amasya-Tokat güzergahını takip ederek Erzincan ve Erzurum'a ulaşıyor ve oradan da Aras Vadisi'ne uzanıyordu. Bir başka önemli yol ise Anadolu'yu çaprazlama olarak kat eden Halep-Şam yoludur. Bir ucu İstanbul ve Bursa olan bu aks, Anadolu'yu Kütahya-Afyon-Akşehir-Konya-Adana doğrultusunda geçtikten sonra Şam'a ulaşıyordu. Ankara bu yol ile Kayseri üzerinden bağlantılıydı. Anadolu'da Ankara'nın bağlantılı olduğu üçüncü ana ticaret yolu, Antalya-İskenderiye deniz yoludur. Mısır, Arabistan ve diğer bazı Ortadoğu Ülkelerine büyük miktarlarda ihraç edilen Ankara "Sof"unun bu yol üzerinden ihracatının yapıldığı bilinmektedir. Ankara bu yola Konya üzerinden bağlantılıdır¹⁸.

Tüm imparatorlukta olduğu gibi Ankara'da da, din ve devlet sosyal mevki veren iki temel kaynak olmuştur. 16. yüzyıl Ankara'sında gördüğümüz belli başlı gruplar şu şekildedir; Askerler, devlet görevlileri, din adamları ve şehir halkı. Bu sosyal ağı oluşturan gruplar şehirde mahallelere dağılmışlardır¹⁹. Ankara'da mahalleler ya bir dini yapının etrafında oluşmuşlar ya da meslek gruplarından bazılarının veya aynı dini inanç ve gelenek etrafında toplananların bir arada oturma istekleri sonucu biçimlenmişlerdir. Tahrir defterlerinden ve çeşitli kayıtlardan öğrenildiğine göre 16. yüzyılda Ankara'da kale ve kale dışında toplam

¹² Özer Ergenç, "XVII: Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler," (*Osmanlı Araştırmaları*, sayı:1, 1980), s. 87.

¹³ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1. Cilt, s.111.

¹⁴ Emine Erdoğan Özünlü, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi," (*Kastamonu Eğitim Dergisi*, sayı:1, 2010), s. 265.

¹⁵ Ergenç, "XVII: Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler," s. 87.

¹⁶ Tunçer, *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*, s. 11.

¹⁷ *A.g.e.*, s. 29.

¹⁸ Tunçer, *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*, s. 28.

¹⁹ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, (Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995), s. 140.

85 mahalle vardır²⁰.

1523/30 ve 1571 tahrirlerinde mevcut yerleşim yerleriyle Anadolu şehirleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Ankara şehri, klâsik Osmanlı şehir tipini temsil ediyordu. Şehirde bulunan mahallelerin büyük bir çoğunluğu, farklı isimlerle adlandırılmışlarsa da, XIX. yüzyıla kadar mevcudiyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu mahalleler, dinî ve sosyal yapıların etrafında teşekkül ettiği gibi, meslek gruplarına ait mekânların etrafında da oluşmuşlar ve o isimlerle adlandırılmışlardır²¹.

85 mahalleden büyük bir kısmı, Bedesten ve Atpazarı'nın merkezini oluşturduğu “Yukarı Yüz” ile Tahtakale ve Karaoğlan Çarşılarının etrafında bulunuyordu²². 16. yüzyıl sonlarına ait Şer’iye Sicilleri’nde Ankara’da 43 adet esnaf türü saptamıştır. Bu esnaflardan Angora Sof’una dayalı üretimler: Sof yıkayıcıları ve boyacıları, Sof dokuyucuları, Sof perdahçıları (cendeciler) idiler²³. Bu esnaf gruplarından sofçular dışında hemen hepsinin üretimleri şehir içi ve çevresinin ihtiyacı ile sınırlı idi²⁴.

Özellikle sof üretiminde uzmanlaşan şehir, üretimde o kadar ileri düzeye ulaşmıştı ki burada üretilen soflar, Osmanlı sınırları içerisindeki pazarlarda satıldığı gibi yabancı pazarlara da satılmaktaydı. Venedik, Lehistan ve İngiliz tüccarları Ankara sof ticaretinde büyük rol oynamaktaydılar. Hattâ bazı Leh tüccarlarına, hükümdarları adına ticaret yaptıkları gerekçesiyle, gümrük vergisi muafiyeti tanınmıştı. Üretimde profesyonelleşen şehirde çeşit olarak zengin olan sofların elbiselik olmak üzere kırmızı, fıstıklı yeşil, cübbelik, şalvarlık, menevişli, nakışlı, şali türleri vardı²⁵.

Ankara’daki ticaret hayatının temeli, sof üretiminin temel ham maddesi olan, ince, sık, parlak ve dayanıklı tüylere sahip olan tiftik keçisi kuyrukları kısa, boyları ise genellikle 50-60 santimetredir. İyi cinsleri tırnaklarına kadar tiftikle kaplıdır. Yünleri çoğunlukla beyaz olmasına karşın, nadiren de olsa siyah, sarı ve mavi renklilerine de rastlanır²⁶.

Evliya Çelebi Ankara’da en çok etkileyen görüntülerden biri de şahit olduğu sof üretiminde keçilerin yolunması ile ilgili pasajlardır;

“*Ammâ mezkûr keçinin tüğünü makas ile kırksalar ipliği haşîn olur, ammâ keçinin yünün yolsalar ol kadar mülâyim olur kim gûyâ harîr-i Eyyûb Nebî olur, ammâ fakîr keçileri yolarken feryâd [u] figânları evce peyveste olur, ammâ kibârlar anın dahi feryâd etmemesine yol bulmuşlar. İbtidâ keçileri yolacak mahalde kireç ve kül ile suyu bir yirde halt edüp cümle keçileri ol kireçli şerbet ile gasl edüp bilâ-te’essüf cümle tüğleri kopup çırpçılak ve uryân ü büryân u giryân ve nâlân kalup fakîr keçiler cümle bî-mûy kalırlar²⁷.*”

²⁰ Ergenç, “XVII: Yüzyıl Başlarında Ankara’nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler,” s. 89. Ayrıca 16. yüzyılda tespit edilen tüm mahalleler için bakınız: Ek- 1a/b, s.134-135.

²¹ Erdoğan, “Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri,” s. 261.

²² Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 16.

²³ Mehmet Tunçer, “Angora’nın Merkezi: Hacıdoğan Mahallesi,” (*Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi*, sayı:39, 2015), s. 28.

²⁴ Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 99.

²⁵ Erdoğan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi,” s. 260.

²⁶ Koç & Baskıcı haz., *Bozkırdan Sanayinin Başkentine*, s. 17.

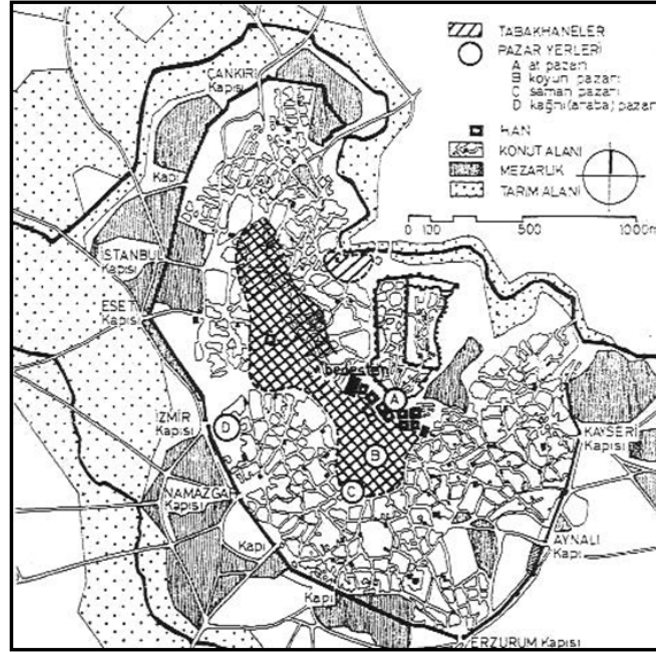
²⁷ Kahraman vd. haz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi-II. Kitap*, s.213.

Resim 1.1. Tiftik keçisi gravürü

28

Tiftikten dokunan, “Meviçli”, “Hareli”, “Muhayyer”, “İnce” ve “Kalın” adlarıyla tanınan çeşitleri olan bir cins kumaşa “sof” denilmekteydi. Cübbe ve kaftanlar bu kumaştan dikilmekte ve özellikle Ankara keçilerinden elde edilen tiftiklerden dokunan soflar, diğer yerlerde dokunanlara nazaran bütün dünyada büyük bir ün kazanmıştı ve gerek yurt içinde gerekse yurt dışında çok miktarda talep edilmekteydi. 15 Cemaziyelahir 998 H. / 21 Nisan 1590 M. tarihli bir vesikada, bu tarihlerde Ankara’da 621 adet sof tezgahı bulunduğu bildirilmektedir²⁹, yürütülen pazar faaliyetlerinden alınan vergi, 1523 yılında 143.333 akçe iken 1566, 1571 yılında 144.000 akçe olduğu bilinmektedir³⁰.

Harita 1.3. Ankara’da 16. yüzyılda esnaf gruplarının dağılışını gösterir harita

31

²⁸ Koç & Baskıcı haz., *Bozkırdan Sanayinin Başkentine*, s. 17.

²⁹ Tunçer, *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*, s. 34.

³⁰ Erdoğan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi,” s. 264.

³¹ Erdoğan, “Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri,” s. 37.

Anadolu’da 1603 -1607 yılları arasında ortaya çıkan Celali isyanları, şehrin Kale dışında kalan Karaoğlan, Saman pazarı, Karacabey hamamı çevresindeki mahalle ve çarşılar tahrip edilmiştir. 1607- 1608 tarihlerinde şehir halkının örgütlenmesi ile saldırılara karşı bir sur duvarı inşa edilmiştir³². Günümüze gelen gravür ve resimlerden dış sur duvarının aşağı yukarı şehirde nasıl konumlandıklarını tahmin edebiliyoruz³³. Şehrin Kayseri kapısı olarak da bilinen kapısı pek çok kaynakta da Cenabi Ahmet Paşa’nın surun hemen içine yaptırdığı, bizimde çalışmamızın merkezini teşkil eden külliyesinden dolayı Cenabi Kapı olarak bilinmektedir³⁴.

1.1. Ankara Tarihi Kent Dokusu

Tezimizin bu kısmında Ankara’nın tarihçesine yer verilecektir. Pek çok kaynakta detaylı anlatımlarını bulduğumuz³⁵ Türk dönemi öncesindeki devirlere kısaca değinilmiştir. Türk dönemi ise Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar özetlenmeye çalışılmıştır.

Tarih yazımında, yazının bulunuşuyla başlatılan “tarih çağları” her bölge için değişiklik göstermektedir. Tarih çağlarının başlangıcı, Ankara söz konusu olduğunda M.Ö. 1700’lü yıllara, Hitit Krallığı’nın kurulmasına kadar gider³⁶. Ancak Ankara ve yakın çevresi göz önüne alındığında insanların bu bölgedeki geçmişinin tarihin en eski evrelerine kadar uzandığını görürüz³⁷. Özellikle tarih öncesinden günümüze kadar gelen arkeolojik buluntular, Ankara’da bölgenin yerleşim tarihinde bir kesinti olmadığını gösterir³⁸.

Anadolu’yu 200 yılı aşkın bir süre boyunca hakimiyeti altında tutan Persler (M.Ö. 599-331), tüm Anadolu’da kurdukları yol ağı sayesinde kara ticaretinin canlanmasına sebep olmuşlardır³⁹. Batıda İzmir Efes’ten başlayan, Ankara’nın güney doğusunda bulunan Gordion’dan geçerek Ankara üzerinden Kızılırmak’a ve oradan da bugünkü Irak, Musul’a kadar uzanan Persler zamanında I. Darius tarafından yaptırılan “Kral Yolu”, şehrin ticaretin önemli bir durağı olmasına neden olmuştur⁴⁰.

³² Tunçer, “Angora’nın Merkezi: Hacıdoğan Mahallesi,” s. 28.

³³ Bu konu, Tezimizde 1. Bölüm 2. Kısımda görsel örnekleriyle incelenmiştir.

³⁴ Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alaeddin Camii*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013), s. 63.

³⁵ Semavi Eyice, “Bizans Döneminde Ankara,” *Ankara Konuşmaları*, (Ankara: Mimarlar Odası Yayınları, 1993), s. 19-32.; Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, (Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995).; Mustafa Servet Akpolat & Erdal Eser, ed., *Ankara: Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, (Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 2004).; Abdülkerim Erdoğan haz., *Unutulan Şehir Ankara*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2014).; Mübarek Galip, *Ankara Şehri*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928).; Ali Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, 6 Cilt (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007).

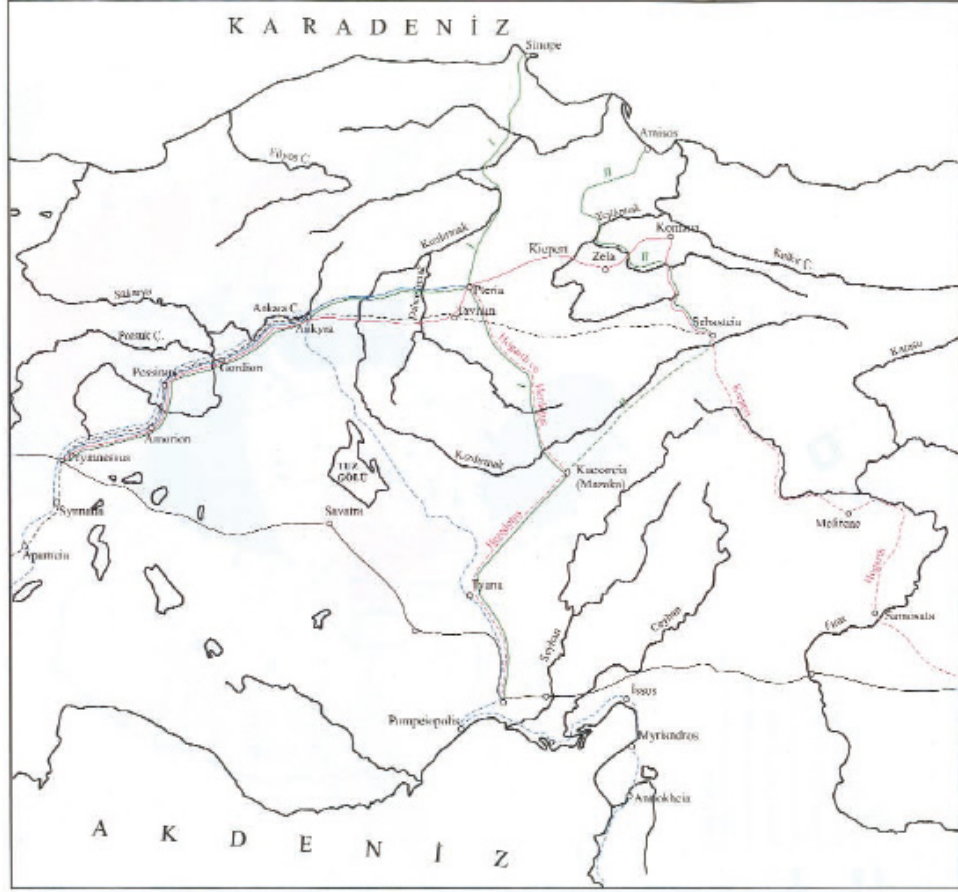
³⁶ Seton Lloyd, *Türkiye’nin Tarihi Bir gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, (Ankara: Tübitak Yayınları, 2003), s. 15.

³⁷ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, (Ankara: Tübitak Yayınları, 1998), s. 36.

³⁸ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s.1.

³⁹ Veli Sevin, “Anadolu’da Pers Egemenliği,” *(Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982)*, s. 275.

⁴⁰ Lloyd, *Türkiye’nin Tarihi Bir gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, s. 60.

Harita 1.4. Kral Yolu⁴¹

Kaynaklara bakılırsa Ankara’da tarihin neredeyse her döneminde canlı bir ticaret hayatı olduğunu düşünmek doğru olur. İskender M.Ö. 333 yılında ordusuyla doğuya doğru ilerlerken bu güzergâhı izlemiş, tarih anlatılarına göre Gordiona gelmiş⁴², Gordion düğümünü⁴³ çözmüştür. Araştırmacılar Büyük İskender’in batı ve güney Anadolu’nun bir kısmını fethettikten sonra doğuya ilerlemek için güney yolu üzerindeki Konya yerine Ankara’yı seçmiş olmasını, Pers ordusuna karşı savunma durumunda kalması halinde Ankara’nın savunma için daha elverişli olduğunu düşünmesine bağlamışlardır⁴⁴.

M.Ö. 277 yıllarından sonra Galatlarca yerleşilerek Galatia (Galatya) bölgesine dahil olacak Ankyra’nın (Ankara) önceleri önemli bir Phryg (Frig) yerleşmesi olduğu⁴⁵ gerek kentin çevresine dağılmış arkeolojik buluntular, gerekse antik yazarların verdikleri bilgilerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır⁴⁶.

⁴¹ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 47.

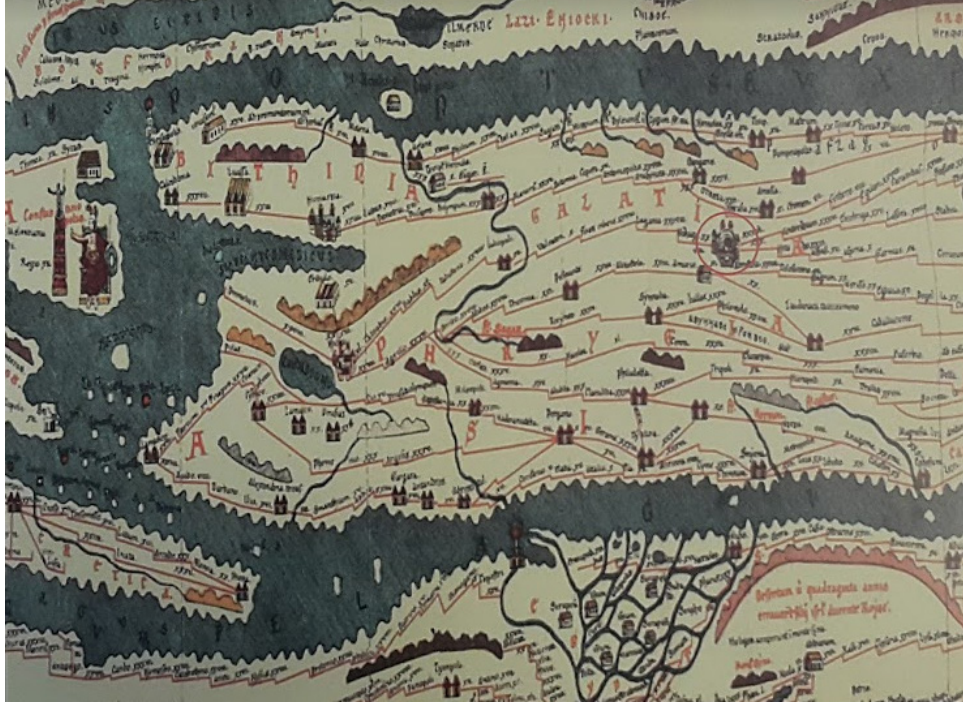
⁴² Lloyd, *Türkiye’nin Tarihi Bir gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*, s. 161.

⁴³ Gordion Düğümü: Büyük İskender’e atfedilen bir söylencedir. Genellikle, çözümü zor bir sorunun kaba kuvvetle halledilmesi anlamında metafor olarak kullanılır. Büyük İskender, Gordion’a geldiğinde (M.Ö. 334) düğümü çözmeye çalışır ama başaramaz. Sabrı tükenince öfkeyle kılıcını çekip düğümü keser. İskender, gerçekten de Pers İmparatorluğu’nun fatihi ve Asya’nın hakimi olma yolundadır. Ancak 33 yaşında ateşli bir hastalıktan zamansızca ölümü bilgelerce İskender’in Gordion düğümünü çözmek yerine sabırsızca davranmasının cezası olarak yorumlanır. Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 48.

⁴⁴ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1. Cilt, s. 54.

⁴⁵ Phrygia (Frigya) bölgesi günümüzde yaklaşık olarak Ankara, Afyon ve Eskişehir illerinin tümünü kapsıyordu.

⁴⁶ Veli Sevin, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Ankara: TTK, 2013), s. 201.

Harita 1.5. Tabula Peutingeriana'da Ankara

47

Ankara şehri denince Cumhuriyet dönemine kadar Ankara'nın kendisiyle eş tutulan kalesinin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Fakat kentte askeri garnizon kuran Hititler ya da Frigya Kralı Midas tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır⁴⁸.

Strabon, ünlü eseri Geographika'da, “Ankyra Kalesi Tektosaglara aittir ve burası Blandos dolayındaki Lydia'ya doğru uzanan Phryg kenti ile aynı ismi taşır.” demektedir. Pausanias'a göre Ankyra, Kral Midas'ın kurduğu kenti. Kral Midas'ın, kente adını veren çapayı Zeus Tapınağında sakladığını söylemektedir⁴⁹.

Galatya'nın M.S. 25 yılında Augustus tarafından Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmasından sonra eyalet merkezi yapılan Ankyra⁵⁰, M.S. 2. yüzyılda İmparatorlukta yeni ticaret yollarının yapılmasıyla gelişimini sürdürmüştür. M.S. 395 yılında Roma doğu ve batı olarak ikiye bölündüğünde, Ankara Bizans olarak da bilinen Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Yazıtlara ve 16. yüzyılda şehri ziyaret eden seyyahların anlatılarına ve arkeolojik buluntulara bakılırsa Ankara, heykeller, Augustus'a ithaf edilen tapınaklar, pek çok kamu yapısı ve şehrin sonraki devirlerinde Anadolu içlerine kadar İslam ordularının yaptığı akınlarda tahrip olan kaleyi onarmak ve yeni yapılarda bazen ihtiyacı karşılamak için kullanılan Roma Dönemine ait devşirme malzemenin çokluğu bizlere şehrin parlak geçmişini yansıtmaktadır. Roma Hamamı, Jülyen Sütunu, Augustus tapınağı, Sütunlu yol, Palaestra (spor alanı) bu dönemden günümüze kalmış pek çok Roma devri eserinin sadece bir kaçıdır⁵¹. Bunların dışında açığa çıkarılmamış olmakla birlikte döneme ait yazılı kaynaklar aracılığı ile şehirde iki bouleterion (meclis binası), amfi tiyatro, hipodrom, agora) Pazar yeri ve bazı tapınakların bulunduğu bilinmektedir. Roma Devrine ait yazıtlı ya da bezemeli birçok taş eser, sonraki dönemlerde kalede yapılan onarımlar sırasında yeri bilinmeyen bu yapılardan sökülmiş olmalıdır⁵².

⁴⁷ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1. Cilt, s. 141.

⁴⁸ Ali Boran, *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitleri*, (Ankara: TTK, 2001), s. 50.

⁴⁹ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 33.

⁵⁰ H. Sinan Sülüner, “Geç Antik Dönemden 9. Yüzyıla Kadar Ankara Şehri Tarihi ve Ankara Kalesi,” (Bildiri Metni: *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016), s. 359.

⁵¹ Sülüner, “Geç Antik Dönemden 9. Yüzyıla Kadar Ankara,” s. 371.

⁵² Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 10.

İlk çağda oldukça geniş bir alana yayılan ve içinde pek çok kamu binası olan Ankara, Bizans çağında iki kat surun içine sığınmış bir şehirdir. Sur dışında çok az yapı bulunmaktadır. Yine de şehirde bu döneme ait pek çok arkeolojik buluntuya rastlamak mümkündür⁵³. Bu dönemde Ankara’da Bizans döneminde kilise olarak kullanılan Augustus Tapınağı ve kaynaklarda adı geçen Hagios Klemens Kilisesi vardır⁵⁴.

Ankara Kalesi dış surları, Bizans İmparatoru Constantin tarafından 668’de yaptırılmıştır. Ankara surları çok belirgin Bizans özelliği taşır ve duvarlar üzerindeki yazıtlarda 9. yüzyılda hüküm süren Mikhael’in adı geçer. Çok değişik görünümlü kale için rahip G. de Jerphanion şunları yazar;

“Ankara Kalesine özel bir görünüm verip onu güçlendiren özelliklerden biri sur duvarı boyunca eşit ve sık aralıklarla sıralanmış beşgen kulelerdir. Bu Antik çağın askeri yazarı Byzantion’lu Philon’un tahkimat için tavsiye ettiği fakat ender uygulanan sistemin belki de tek örneğidir⁵⁵.”

10. yüzyılda Müslüman Araplar tarafından yıkılan kale, Bizanslılar tarafından onartılmıştır⁵⁶. Orta Çağ’da Ankara M.S. 334-1073 tarihleri arasında uzun bir Doğu Roma ve Bizans imparatorluğu devrine girer, Hristiyanlığın Anadolu’da önemli bir merkezi olur⁵⁷. Ankara bu dönemde önemli bir piskoposluk merkezi olarak yapı etkinlikleri açısından hareketli bir dönem geçirmiştir. Bizans döneminden günümüze gelmeyen 16 yapının varlığını kaynaklardan öğreniyoruz. Bu yapılardan altısı kilise, biri şapel, altısı manastır, biri misafirhane, biri hastane ve biri de malikanedir⁵⁸

Fotoğraf 1.1. Bizans döneminde onarılan kale surları ⁵⁹

11. yüzyılda Selçukluların fethine kadar imparatorluğun en önemli kentlerinden biridir. Bizans İmparatorluğu ticaret trafiğinin en yoğun olduğu bölge, ticaret yolunun Avrupa’dan doğuya uzanması sebebiyle stratejik öneme sahiptir. Tabii olarak istilaların da odak noktası olmuştur⁶⁰.

Bilindiği üzere Anadolu 11. yüzyılın başından itibaren Türk akınlarına sahne olmuştur. 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklular tarafından açılan Anadolu kapıları ile Ankara’nın kaderi de değişmiştir.

⁵³ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 53- 79.

⁵⁴ Semavi Eyice, “Bizans Döneminde Ankara,” (Bildiri Metni: *Ankara Konuşmaları*, Ankara: Mimarlar Odası Yayınları, 1993), s. 264.

⁵⁵ Semavi Eyice, “Türkiye’de Bizans Sanatı,” (*Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982), s.549.

⁵⁶ Boran, *Anadolu’daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, s. 50.

⁵⁷ Gönül Öney, *Ankara’da Türk Devri Yapıları*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971).

⁵⁸ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 12.

⁵⁹ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 101.

⁶⁰ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 15.

Şehrin Türk orduları tarafından Bizanslılardan alınışı 1073 tarihine rastlar⁶¹. Bu dönemde 200 kişilik bir Türk garnizonunun şehirde bulundurulduğunu ve Haçlılar tarafından kılıçtan geçirildiğini kaynaklardan öğreniyoruz. 1101 yılında üç büyük Haçlı ordusu birbiri ardına Anadolu'ya girer ve üst üste gelen akınlar karşısında daha fazla direnç gösteremeyen şehir artık Haçlıların eline geçmiştir. 1102 yılında Nevers kontu idaresindeki Haçlılar yine Ankara'dan geçer. Ankara adeta bir Bizans barınağı olur⁶².

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın kurmuş olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk yıllarında, Ankara ve civarında hangi Türkmen beyinin hakimiyet sağladığı kesin olarak bilinmemektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud, 1127 tarihinde kayınpederi Danişmendli Emir Gazi ile birlikte Ankara'yı kardeşi Melik Arap'tan alır ve Ankara'da Emir Gazi hakimiyet kurar⁶³. Şehrin 1127 tarihinden önce yine Türklerin (Danişmentlerin) eline geçtiği bilinmektedir⁶⁴.

1204 yılında II. Rükneddin Süleyman Şah Ankara'yı ele geçirir. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra şehir III. Kılıç Arslan ve I. Gıyasettin Keyhüsrev'in yönetimi altına girer (1205- 1211)⁶⁵. 1211 tarihinde tahta geçen I. İzzettin Keykavus'un kardeşi I. Alaeddin Keykubad, Ankara Kalesini istila eder. Bu olaylar üzerine I. İzzettin Keykavus kardeşini ele geçirmek üzere kaleyi kuşatır. Zira Keykavus iktidarını sağlama alabilmek için kardeşini bertaraf etmesi gerektiğine inanmaktadır. Alaeddin Keykubad ise Ankara Kalesi'ni tahkim edip, Keykavus'un ordusuna karşı koyabilmek için hazırlıklarını tamamlamıştır⁶⁶. Kuşatma sırasında ordunun barınması için evler ve İzzettin Keykavus adına yaptırılan bir medrese olduğunu, sultanın fethin gecikmesi durumunda medresenin saray olarak kullanılması talimatını verdiğini kaynaklardan öğreniyoruz⁶⁷. 1213 yılında kuşatma tamamlanmış ve kale İzzettin Keykavus tarafından ele geçirilmiştir.1220 yılında I. Alaeddin Keykubad tahta çıktığında Ankara'da ağabeyinin yaptırdığı medreseyi yıktırır ve bu dönemde kale içinde yoğun bir inşa faaliyetine girişir. 1227 yılında, Anadolu Selçuklularının en parlak devri olan, I. Alaeddin Keykubat döneminde şehir kesin olarak Selçukluların hakimiyetine girmiştir⁶⁸. Ankara'nın bir Türk şehri olarak gelişmeye başlaması da bu tarihlerden itibaren gerçekleşir. Anadolu Selçuklu hakimiyetinde inşa edilen pek çok yapı kaynaklarda ve günümüzde mevcuttur⁶⁹. Ayrıca bu yapılarla ilgili bir başka önemli nokta artık şehirde hakimiyetin sağlanmasından sonra uç şehri işlevini korumasına rağmen dış kalede imar faaliyetlerinin yoğunlaşmaya başlamasıdır. Örneğin 13. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Kızılbey Camisi ve Türbesi, Atpazarı semtinde kalenin güney eteğinde yer alan Aslanhane Camisi ve Türbesi, Saraç Sinan Mescidi ve Türbesi surların dışına inşa edilen yapılardır. Ayrıca yüzyılın sonlarında kapının karşısında bir Pazar yeri bulunduğu da öne sürülür. Bu dönemde inşa edildiğini bildiğimiz bir diğer önemli yapı da 1222 yılına tarihlenen Ak Köprü'dür. Ayrıca Sultan Alaeddin Keykubad'ın surları da tahkim ettirdiği bilinir⁷⁰. Ankara'da Baklacı Baba (Kavaklı Camii), Alaeddin (Sultan, Kale) Camii, Selçuklu Döneminde inşa edilen ve günümüze kalan en önemli yapılardandır⁷¹.

⁶¹ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*. s. 12.

⁶² Hakkı Dursun Yıldız, "Anadolu Türk Tarihi", (*Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982), s. 573.

⁶³ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 120.

⁶⁴ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, s. 13.

⁶⁵ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 18.

⁶⁶ Nermin Şaman Doğan, "Selçuklu Döneminde Siyasi Ve Bani Kimliği İle Zeyneddin Beşâre," (*Turkish Studies*, sayı: 9/10, 2014), s. 960.

⁶⁷ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 18.

⁶⁸ Boran, *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, s. 50.

⁶⁹ Bu dönemde inşa edilen yapılar için ayrıca bakınız: Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1; Seyfi Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998); Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alaeddin Camii*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2013); Ernest Mambury, *Ankara Guide Touristique*, (Fransa, 1934).

⁷⁰ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 19-20.

⁷¹ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 134.

Fotoğraf 1.2. Ankara Aslanhane Camii, çini mihrabı, detay

72

1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra çözümlenme sürecine giren Anadolu Selçuklu Devleti'nde bilhassa 1300 yılından sonra Ankara'da Moğol hâkimiyeti ağır basar. 1304 tarihini taşıyan bir Moğol parası da bunu gösterir⁷³.

Ankara, Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1318 tarihinde ortadan kalkmasından önce İlhanlıların egemenliği altına girmiştir. İlhanlı Yönetiminin kanıtları olarak sikkelerin yanı sıra Ankara'da İlhanlı hâkimiyetini belgeleyen bir kitabe vardır⁷⁴. Dış Kale'nin At Pazarı'na açılan kapısının üstünde yer alan Farsça kitabe, 1330 tarihlidir. Vergi toplama talimatnamesi olan kitabenin Türkçe'si şöyledir:

“Allah işleri kolaylaştırandır. Ahali, toplanan kupçurun ve buğdayın çokluğundan şikayet etmişlerdir. Cihanı fethedenin fermanının hükmü Engüriye'ye vardığı zaman Müslümanlar padişahının (mülkü daim olsun) devletinin devamı için yedi yüz otuz senesi mart ayının başından itibaren vilâyete yasa budur ki; para ve cinsleri belli olsun ve deftere kaydedilerek şehir damgası bulunsun. Yasanın hükmü bu ola. Her kim fazla kupçur ve kanunsuz öşür isterse Allahın ve meleklerin ve peygamberlerin lâneti ona olsun. Bu emri işittikten sonra kim değiştirirse günahı değiştirenedir. Halil yaptı⁷⁵.”

Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yıkılması ardından Beylikler Dönemi olarak adlandırdığımız dönemde Ankara şehrinin hakimi Ahilerdir. Temeli daha çok kültüre dayalı bir organizasyon olarak Ahîliğin temelleri ekonomiye dayanmakla beraber sosyal bir karakteri de vardır⁷⁶. 1290 ve 1354 yılları arasında Ankara ve çevresinde Beylikler Döneminde bir nevi yarı bağımsız bir Ahîler yönetimi oluşturan Ahîlerin siyasi, sosyal ve kültürel anlamda şehrin biçimlenmesine büyük katkıları olmuştur⁷⁷.

XIII. yüzyılın ortalarında, Anadolu Selçuklu Devleti'nde birçok karışıklıklar meydana gelmiştir. II. Gıyasettin Keyhürev'in veziri Sadeddin Köpek, birçok Ahi ileri geleni tutuklatır. Ardından Anadolu'da Babailer İsyanı olarak bilinen büyük bir isyan çıkar (1240). Bu olaylar üzerine Ahi ve Türkmenler'in büyük

⁷² Mustafa Cambaz, *Türkiye Ulu Camileri*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2015), s. 76.

⁷³ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, s. 13.

⁷⁴ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 20.

⁷⁵ Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 195.

⁷⁶ Erdoğan, *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*, s. 27.

⁷⁷ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1.Cilt, s. 253.

çoğunluğu Ankara bölgesi dahil olmak üzere uç bölgelere göç etmişlerdir⁷⁸. Esasında Köseadağ Savaşı'nın ardından Selçuklu sultanlarının idaresi sadece isimde kalır, asıl idare Moğol hükümdarlarından emir alan Ahî reislerinde, bir süre de Germiyanogulları'nda olur.

Moğolların Kayseri'yi istila etmelerinden sonra pek çok Ahînin Ankara'ya geldiğini ve burada Bent Deresi kıyısındaki dükkanlarda debbağ atölyesi kurduklarını biliyoruz. Bu bilgilerden şehir Osmanlı Yönetimine geçmeden önce dericiliğin çok geliştiği hatta Ankara'nın yüzyıllar boyunca en önemli ihraç malzemesi olan sofun da bu dönemde geliştiği düşünülmektedir. Her ne kadar bu bölgede sof üretimini arkeolojik bulgulara dayanarak Hitit dönemine götürebiliyorsak da Ankara'da üretilen sofun dünyaca ünlü olmasının sağlayacak kalitede üretilmesinin Ahî örgütlenmesinin bir sonucu olarak geliştirildiği savunulabilir⁷⁹.

Anadolu'da Ahîlerin siyasal anlamda da ne kadar etkin olduklarının en iyi örneklerinden biri Ankara'dır. Ahî örgütünün kurucusu olan ve çok sayıda eseri bulunan Ahî Evran'ın, Ankara Ahîlerinin de önde gelen kişilerinden olduğu bilinmektedir. Bu dönemden kalan pek çok yapının isminde Ahîlere rastlamamızdan da şehrin imarında ve ticaretinde ne denli güçlü olduklarının bir göstergesidir⁸⁰. Yeşil Ahi (Yeşil Ağa) Camii ve Medresesi, Ahi Elvan Camii, Ahi Yakup Camii, Hacı Arap (Ahi Arap) Camii, Karanlık Mescit, Ahi Şerafettin Camii gibi yapılar Ankara'da bu dönemdeki yapılara en önemli örneklerdir. Yapı etkinliği dışında vakfiyelerde, kitabelerde, tımar defterlerinde ve tahrir defterlerinde pek çok Ahi reisinin ismine rastlanır⁸¹.

Ahîlik, pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Bu durum XIV. yüzyıla kadar sürmüş; bu tarihten sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini almış ve iktisadî faaliyet ön plana çıkmaya başlamıştır. Ahîlik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük rol oynamıştır. Âşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında faal rol oynayan dört zümre arasında Ahîleri de zikreder. İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun Ahî teşkilâtına mensup şeyhler olduğu, I. Murad'ın “şed” kuşandığı ve teşkilâtтан fetihlerde askeri bir güç olarak faydalandığı bilinmektedir⁸².

Ankara ve çevresinin Osmanlılarca ne zaman alındığı konusunda; kimi tarihçiler Sultan Orhan döneminde alındığını belirtirken, bazı tarihçiler de I. Murad zamanında olduğunu ileri sürerler⁸³. Ankara'nın çoğunlukla bağımsız bir Âhi cumhuriyeti olmakla birlikte 1299 tarihli kitabeye göre Germiyan ailesinin bir üyesi tarafından yönetildiği bir dönem de olmuştur. Germiyanogulları'nın düşüşü üzerine Karamanoğulları'nın tehdidi altında kalmış olmalı ki Orhan Bey burayı işgal etmeyi gerekli görmüştür. Evliya Çelebi Orhan Bey'in şehri Germiyan Beyi'nden aldığını söyler. Yine de şehirde tam hakimiyet kurulamadığından, Ankara yine tehlikeye girince yeni tahta geçmiş olan I. Murad'ın özel olarak düzenlediği bir seferle kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır⁸⁴. Ankara bu tarihten itibaren “paşa sancağı” olur⁸⁵. I. Murad tarafından kesin olarak alındığı, 1363 yılından 1461 yılına kadar Anadolu Eyaletinin merkezi⁸⁶ Ankara olmuş, 1461

⁷⁸ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Ankara Ahileri'nin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyanı Rum Hakkında bir Araştırma, ” (*OTAM*, sayı:18, 2005), s. 186.

⁷⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, *Ahiler Şehri Ankara: XIII, XIV ve XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahiler ve Ahilik*, (Konya: Kömen Yayınları, 2011), s. 44.

⁸⁰ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 21.

⁸¹ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 1.Cilt, s. 240.

⁸² Kılıcı vd. haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 1, s. 181.

⁸³ Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), s. 67.

⁸⁴ Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, s. 56.

⁸⁵ Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alaaddin Camii*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2013), s.55.

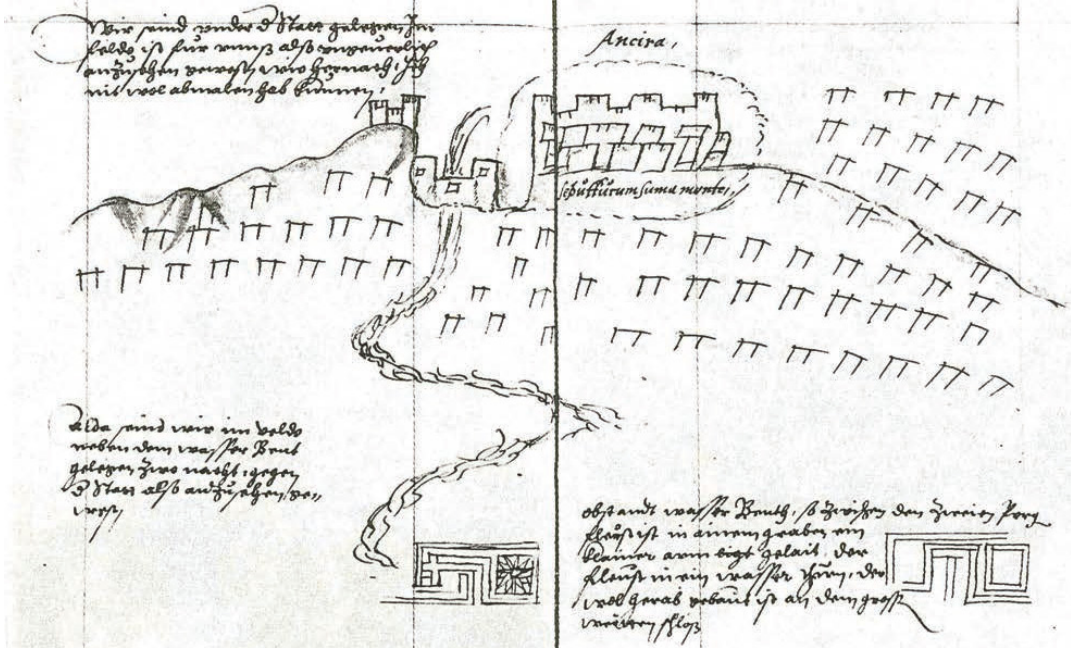
⁸⁶ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, (Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yayınları, 2006), s. 29.

yılından itibaren, Kütahya merkez olmuştur⁸⁷.

Ankara, Osmanlı yönetimine geçtikten sonra da bir müddet sınır şehri fonksiyonunu sürdürmüş, Timur'un Anadolu'ya gelişine kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmış, 1402 Ankara Savaşı yenilgisinin ardından bir süre Timur'un kontrolüne girmiştir. Bu savaşta Yıldırım Bayezid yenilince bir süre Ankara Kalesi'nde tutulmuştur. 1403 yılında Timur'un Ankara'yı terk edişinden sonra, uzun bir süre süren taht kavgalarının da etkisiyle şehir ticareti bir süre duraksamaya uğramıştır⁸⁸.

Yıllarca bir sınır kenti olmasının da etkisiyle adeta kalenin içine hapsolmuş olan Ankara, Fetret Devri'nin ardından yeniden istikrara kavuşmuş ve bir uç şehri olmaktan çıktığı Osmanlı döneminde de kale önemini korumuş ancak fazla bir ilave ve tamir olmamıştır.

Ankara, özellikle İzmir ve İstanbul'dan yola çıkarak Anadolu'ya seyahat eden gezginlerin durak noktalarından biriydi. İlk gezginler 16. yüzyılda görülmüş, geçen yüzyıllarda bunlara sanatçılar da katılmışlardır. 16. ve 20. yüzyıllar arasında 30'dan fazla seyyah, farklı amaçlarla Ankara'dan geçmiştir⁸⁹. Seyahatnamelerindeki anlatım ve gravürler, o dönemin Ankara'sı hakkında son derece değerli bilgiler verirler⁹⁰.

Çizim 1.1. Hans Dernschwam'ın Ankara krokisi

91

Fakat neredeyse hepsinin ortak noktası aynı zamanda şehrin sınırlarını da belirleyen Ankara Kalesinden övgü ile bahsetmeleridir. Bunların ilki, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Ankara'yı ziyaret eden Alman seyyah H. Dernschwam'dır. Uzun bir yolculuktan sonra Ankara kalesine ulaşan seyyahın şehirle ilgili yazdıkları arasında Cenabi Ahmet Paşa ile ilgili kısım şöyledir;

“28 Mart'ta (1555) Ankara'ya doğru yola çıktığımızda o sıralarda şehirde bulunan Beylerbeyi Cenabi Ahmet Paşa, bir çok genç tayı salı verdirmiş. Arkalarında eli kırbaçlı biri atları kovalıyor. Bu surette atların hangisinin daha kuvvetli olduğu ve daha hızlı koştuğu anlaşılıyor. En hızlı atı koşu atı olarak seçerek özenle yetiştiriyorlar. 28 Mart günü öğleye doğru şehre ulaştığımızda bütün halk şehrin dışına dökülmüştü. İki bin

⁸⁷ A.g.e., s. 344.

⁸⁸ Erdoğan, *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*, s. 32.

⁸⁹ Mehmet Tunçer, *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*, s. 5.

⁹⁰ Necla Arslan Sevin, *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006), s. 132.

⁹¹ Semavi Eyice, “Ankara'nın Eski Bir Resmi, Tarihi Vesika Olarak Resimler-Ankara'dan Bahseden Seyyahlar - Eski Bir Ankara Resmi”, (Bildiri Metni: *Türk Tarih Kurumu, “Atatürk Konferansları”*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1971), Levha 1.

veya iki bin beş yüz kişi vardı. Paşa da takriben yüz elli kişiyle çıkmıştı⁹².”

1618 yılında Ankara’da bir ay kalan Polonyalı Seyyah Simeon şehrin dış, orta, iç olmak üzere üç kat surla çevrili olduğunu anlatır⁹³.

1702 Ekim’inde Ankara’ya gelen Fransız Pitton de Tournefort ise Ankara’nın Anadolu’nun en iyi şehirlerinden biri olduğundan bahseder. Kenti 18. yüzyıl başlarında ziyaret eden seyyah, Seyyah Simeon’un aktardığı bilgileri doğrular biçimde hazırladığı gravürde Ankara surların içinde kalmakta, sur dışında sürülmüş tarlalar ve mezarlıklar görülmektedir⁹⁴.

Resim 1.2. Pitton de Tournefort Seyahatnamesi’nde Ankara gravürü

95

Semavi Eyice Ankara’nın Bir Resmi, makalesinde Ankara’dan bahseden pek çok seyahatnameye ve seyyaha yer verir. Tournefort’a dair gözlemlerini şöyle aktarmıştır;

“Aslında botanikçi ve hekim olan Pitton de Tournefort, seyyah olarak büyük şöhretine rağmen, gördüğü yerler hakkında işe yarar bilgiler vermekten çok, o yerlerin tarihçelerini anlatan ve kopya ettiği kitabeleri sunan bir kişidir⁹⁶.”

1703 Mayıs’ında şehre gelen bir başka Fransız seyyah Aubry de la Montraye ise kalenin kitabeleri hakkında detaylı bilgiler verir. Fransız seyyah Paul Lucas 1705 Eylül’ünde Ankara’ya gelir kale hakkında bilgi verir ve o döneme ait bir de Ankara gravürü çizer⁹⁷. Lucas gravüründe üç sıra suru ve önemli gördüğü bazı yapıları ele almıştır.

⁹² Kırpık vd. yaz., Şehr-i Kadim Ankara, 1. Cilt, s. 181.

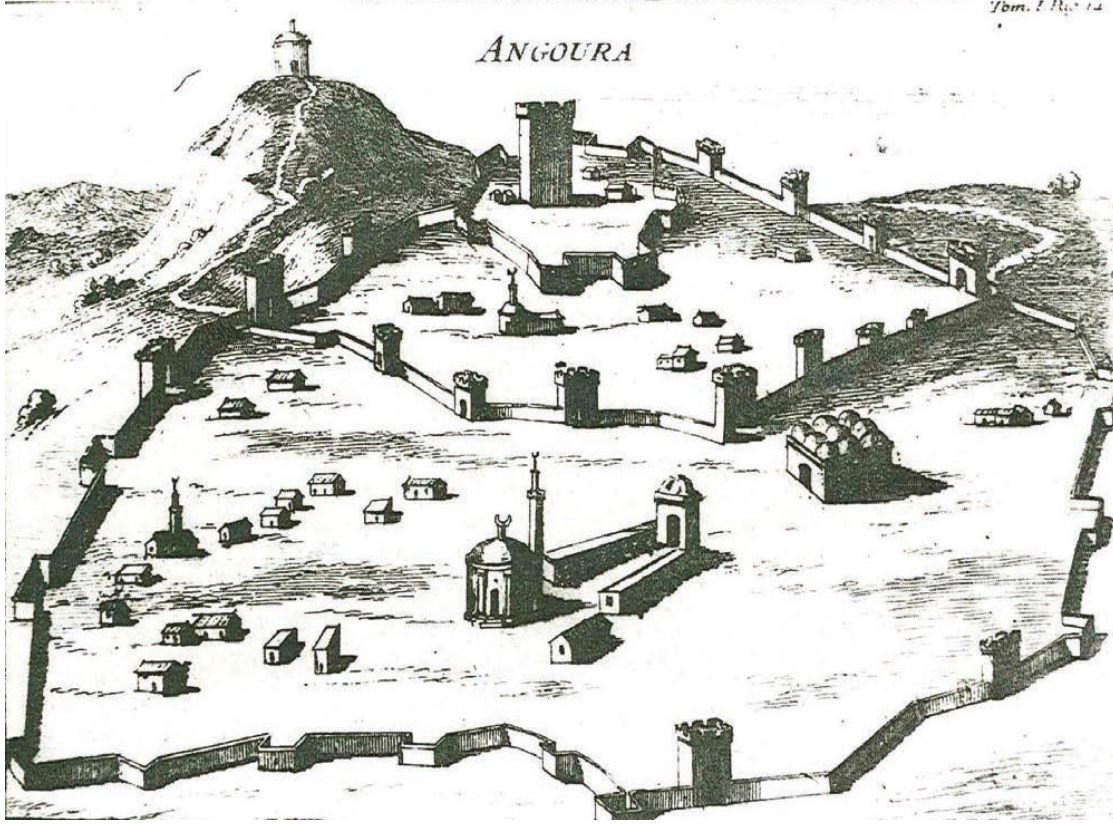
⁹³ Erdoğan, Ankara Kalesi ve Alaaddin Camii, s. 59.

⁹⁴ Sevin, Gravürlerde Yaşayan Osmanlı, s. 132.

⁹⁵ Eyice, “Ankara’nın Eski Bir Resmi”, Resim 3.

⁹⁶ A.g.e., s. 73-74.

⁹⁷ Erdoğan, Ankara Kalesi ve Alaaddin Camii, s.73.

Resim 1.3. P. Lucas'ın Seyahatnamesi'nde Ankara gravürü

98

Preaulx ise gravüründe Ankara'yı uzaktan ve şematik olarak resimlemiştir. Çok sayıda minareyle şehrin Müslüman kimliği vurgulanmış, ön planda birkaç figür, çoban ve hayvanlar ile bir mezarlık birleştirilmiştir⁹⁹. Ancak o da Tournefort ve Lucas gibi şehrin sur içinde yer aldığını vurgulamak için yapıları sur içinde bırakmıştır. Sur dışında mezarlar ve kırlık araziye betimlemiştir.

Resim 1.4. Preaulx, Ankara gravürü

100

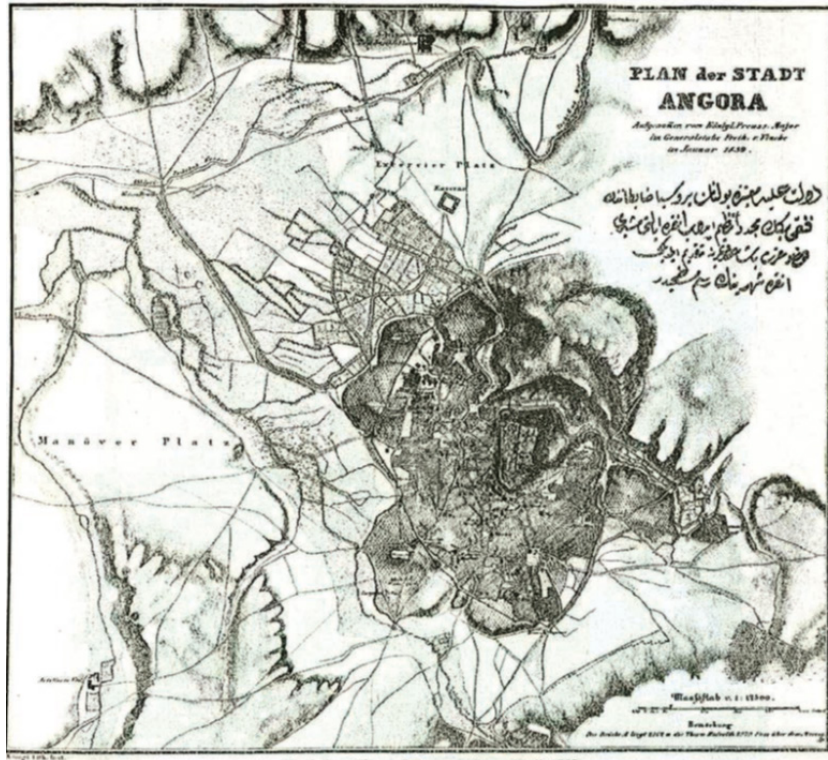
⁹⁸ Eyice, "Ankara'nın Eski Bir Resmi," Resim 2. ⁹⁹

Sevin, *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, s. 132. ¹⁰⁰

Sevin, *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, s.133.

Ankara'ya uğrayan seyyahlar arasında belki de en ünlüsü Evliya Çelebi olmuştur. Yaklaşık 40 yıl boyunca (1635- 1673) seyahat eden Evliya, 1648 yılının nisan ayında Ankara'ya gelmiştir¹⁰¹. Seyahatnamesi'nde, Ankara Kalesi'nin ilk kez Rum Kayzeri tarafından inşa edildiğini söyler ve Ankara'yı ziyaret eden hemen hemen tüm seyyahların geleneğini bozmaz, görülmeye değer bulunduğunu söylediği kaleyi uzun uzun anlatır¹⁰².

Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetindeki güvenle şehir sur dışına doğru yayılmaya başlamıştır. Ancak Anadolu'da 16. yüzyıldan itibaren hız kazanan Celali isyanlarına karşı, Ankara Kalesi dışında bulunan şehri saldırılardan korumak amacıyla, yerleşim yerlerini içine alacak şekilde surla çevrildiğini ve Cenabi Ahmet Paşa'nın mevcut surları tamir ettirdiğini ilaveten, şehirde kendi adını taşıyan bir camii, bir hamam ve bir Mevlevihane inşa ettirdiğini yine Evliya Çelebi'den öğreniyoruz¹⁰³.

Harita 1.6. Baron von Vincke tarafından hazırlanan Ankara'nın ilk haritası 1839

104

Belki de Evliya Çelebi'nin gözlemlene şansı bulduğu Ankara panoramasıyla benzer koşullarda, şehri gören meçhul bir ressamın eseri, bugün Ankara kent tarihi çalışanlar için dönemin görsel kaynakları arasında şüphesiz en önemlisi, 1970 yılında Semavi Eyice tarafından ilim alemine tanıtılan Hollanda Rijks Museum'daki Ankara Manzarası tablosudur. Resim Eyice'den önce bir kitapta yayınlanmış, ancak hatalı olarak resimdeki şehrin Halep olduğu belirtilmiştir. Bu denli kesin bir referans önceleri makul görünse de bir süre sonra dikkatli gözlerden şehrin aslında Ankara'yı tasvir ettiği kaçmamıştır¹⁰⁵. Eyice, şehir yapılarının tespitinde 1839 tarihli Baron von Vickle'nin Ankara haritasıyla karşılaştırma yaptığını belirtmiştir.

¹⁰¹ Nuran Tezcan, "Tarihin Işığında Evliya Çelebi'nin Ankara'sı," (Bildiri metni: *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016) s. 387.

¹⁰² Kahraman vd. haz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi- II. Kitap*, s. 211.

¹⁰³ *A.g.e.*, s. 212.

¹⁰⁴ Mambury Ernest. *Ankara Guide Touristique*. (Fransa: 1934).

¹⁰⁵ Semavi Eyice, "Ankara'nın Eski Bir Resmi, Tarihi Vesika Olarak Resimler-Ankara'dan Bahseden Seyyahlar - Eski Bir Ankara Resmi," (Bildiri Metni: *Türk Tarih Kurumu, "Atatürk Konferansları"*. Ankara: TTK, 1971), s. 61-124.

Resim 1.5. Ankara Manzarası (1700-1799)
(Hollanda – Rijks Museum – SK-A- 2055 yağlıboya tablo. 117cm × 198cm.)

106

Envanterdeki adı “*Ankara Manzarası*” olan tablonun 20. yüzyılın başında Levantsche Handel adlı bir şirketten, ki bu şirket 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile sof ticareti yapan şirketlerden biridir, müzeye toplu olarak intikal eden ve “*Vanmour Serisi*” olarak bilinen bir grup resimle beraber geldiği bilinmektedir¹⁰⁷.

Dönemin Ankara’sı için oldukça detaylı bilgi veren tablonun tarihlendirmesi için tam bir yıl vermek zor olsa da ülkedeki Celali isyanlarından korunmak için yapılmış dış surların varlığı tarihin en erken 17. yüzyıl başlarına gidebileceğini göstermektedir. Ancak tabloda sol tarafta görülen yapı Zincirli Camii (17. yüzyılın ikinci yarısı) ise, bu bilgi tablonun tam tarihini 18. yüzyıl başlarına kadar getirir. Tablonun ressamının kim olduğu bilinmiyor ancak çizimleri pek de ustaca bir izlenim vermemektedir. Tahminlere göre Ankara ticaret ve endüstri hayatına aşina bir kişidir. Çünkü tablonun pek çok yerinde topografik ve biçimsel hatalara rağmen Mahmut Paşa Bedesteni, şehirde sof üretim süreçleri ve ticareti ile ilgili kısımlar hatasızdır¹⁰⁸. Örneğin şehir topografyasında tablonun sağında kalması gereken bizim de konumuzu teşkil eden Cenabi Ahmet Paşa Camii tamamen yanlış bir şekilde dış surların da bittiği kısmın ötesinde boş arazinin ortasında resmedilmiştir. Belki de bir hatadan çok, o dönemin Ankara’sının en abidevi eseri olan camiye ayrıcalık tanımak, şehir hayatından bir kesit sunmak için ressam böyle bir gösterim biçimini tercih etmiş olmalıdır.

Tabloda gördüğümüz tüm yapıların ve yerlerin haritalar, belgeler ve fotoğraflardan yararlanarak detaylı olarak teşhisini Erman Tamur yapmıştır¹⁰⁹. Tamur konu ile ilgili çalışmasında tabloda o dönemin Ankara’sında 35 yapı ve yer tespit edebilmiştir. Aynı çalışmada geç döneme ait ve hemen hemen aynı açıdan çekilmiş bir fotoğraftan da yararlanarak 18 yapı tespit edebilmiştir. Her iki çalışmada da mevcut olan yapılar şunlardır; Akkale, iç sur, dış sur, Haseki Camii, Yeğenbey Camii, Alaaddin Camii, Mahmut Paşa Bedesteni, Kurşunlu Han ve İplikçiler Camii¹¹⁰.

Resimde çevre dokusu dışında halkın günlük yaşamının ve ticaretin teferruatlı bir şekilde betimlendiği kısmın ortasında, dua eden bir grup belki de Âhilikle ilgili bir töreni işaret ediyor olabilir¹¹¹.

¹⁰⁶ “Ankara Manzarası” son erişim tarihi: 27.03.2017, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gezicht_op_Ankara_Rijksmuseum_SK-A-2055.jpeg.

¹⁰⁷ Erman Tamur, “Amsterdam’da Bir Ankara Resmi,” (*Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, sayı: 25, 2008), s. 25.

¹⁰⁸ Eyice, “Ankara’nın Eski Bir Resmi,” s. 115.

¹⁰⁹ Tamur, “Amsterdam’da Bir Ankara Resmi,” s. 387- 409.

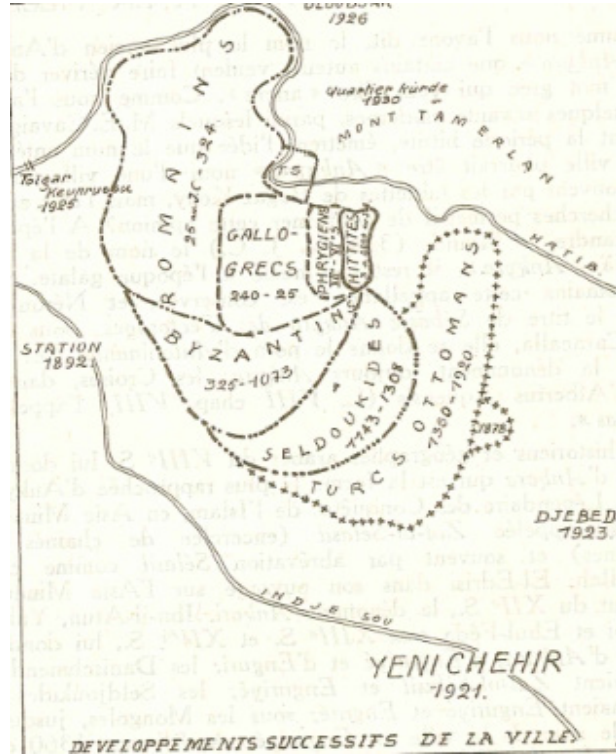
¹¹⁰ Konu ile ilgili tablolar için bkz: EK- 5, s.151; EK- 6a/b, s.154-155; EK-7, s.156; EK-8, s.157.

¹¹¹ Eyice, “Ankara’nın Eski Bir Resmi,” s. 106.

Resim 1.6. Ankara Manzarası, detay ¹¹²

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Ankara 18. yüzyılın sonuna kadar ticari önemini korumuştur. Ancak 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde şehir ekonomik olarak çöküşe geçmiştir¹¹³. Osmanlıların İngilizlere tanıdığı dokuma ihracatı hakkı ve tiftik yünü hammaddesinin Güney Afrika ve başka ülkelerden sağlanmaya başlamasıyla şehir ticaretinin temel ürünü sof üretimini baltalanmış ve şehir ticari canlılığını yitirmiştir¹¹⁴.

Harita 1.7. Şehrin gelişimini her dönemde gösterir harita ¹¹⁵

¹¹² “Ankara Manzarası” son erişim tarihi: 27.03.2017, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gezicht_op_Ankara_Rijksmuseum_SK-A-2055.jpeg.

¹¹³ Eyice, “Ankara’nın Eski Bir Resmi,” s. 86.

¹¹⁴ Koç & Baskıcı haz., *Bozkırdan Sanayinin Başkentine*, s. 27.

¹¹⁵ Mambury, *Ankara Guide*, s. 70.

19. yüzyılın sonunda Ankara'ya gelenler şehrin eski güzel görünüşünü kaybettiğini, kıtlığın baş gösterdiğini ve pek çok esnafın şehri terk ettiğini aktarmışlardır. Her ne kadar 1892 yılında Ankara'ya ulaşan demiryolu şehrin ticaretini biraz hareketlendirdiyse de, 20. yüzyılın başında Ankara hala ufak bir Anadolu kasabası niteliğindedir¹¹⁶.

1325 H. /1907 M. tarihli "Ankara Vilayeti Salnamesi"nde Ankara Vilayeti; Ankara, Kayseri, Kırşehir, Yozgat ve Çorum sancak (liva)larından meydana gelmektedir¹¹⁷.

Harita 1.8. 1907'de Ankara vilayeti ve altı sancağını gösteren harita

118

İmparatorluğun savaşıardan yorgun düşmüş ekonomisi, I. Dünya savaşı sırasında Ankara'daki büyük yangın şehrin dokusunu iyiden iyiye etkilemiş görünmektedir¹¹⁹. Yüzyılın başında Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı, sürekli tehdit altında kalan başkent İstanbul'dan Anadolu'ya taşınması fikrini doğurmuş, Cumhuriyetin ilanının ardından Ankara'nın başkent seçilmesiyle¹²⁰, şehir tekrar baş döndürücü bir hızla değişmeye başlamıştır.

Henüz Kurtuluş mücadelesi sürerken Mustafa Kemal'in 1921 yılında bir grup haritacıya askeri amaçlarla hazırlattığı ve 1924 yılında yayımlanan harita o dönemin Ankara'nın şehir dokusu anlamında oldukça açıklayıcıdır¹²¹.

¹¹⁶ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 28.

¹¹⁷ Kılıcı vd haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 4, s. 9.

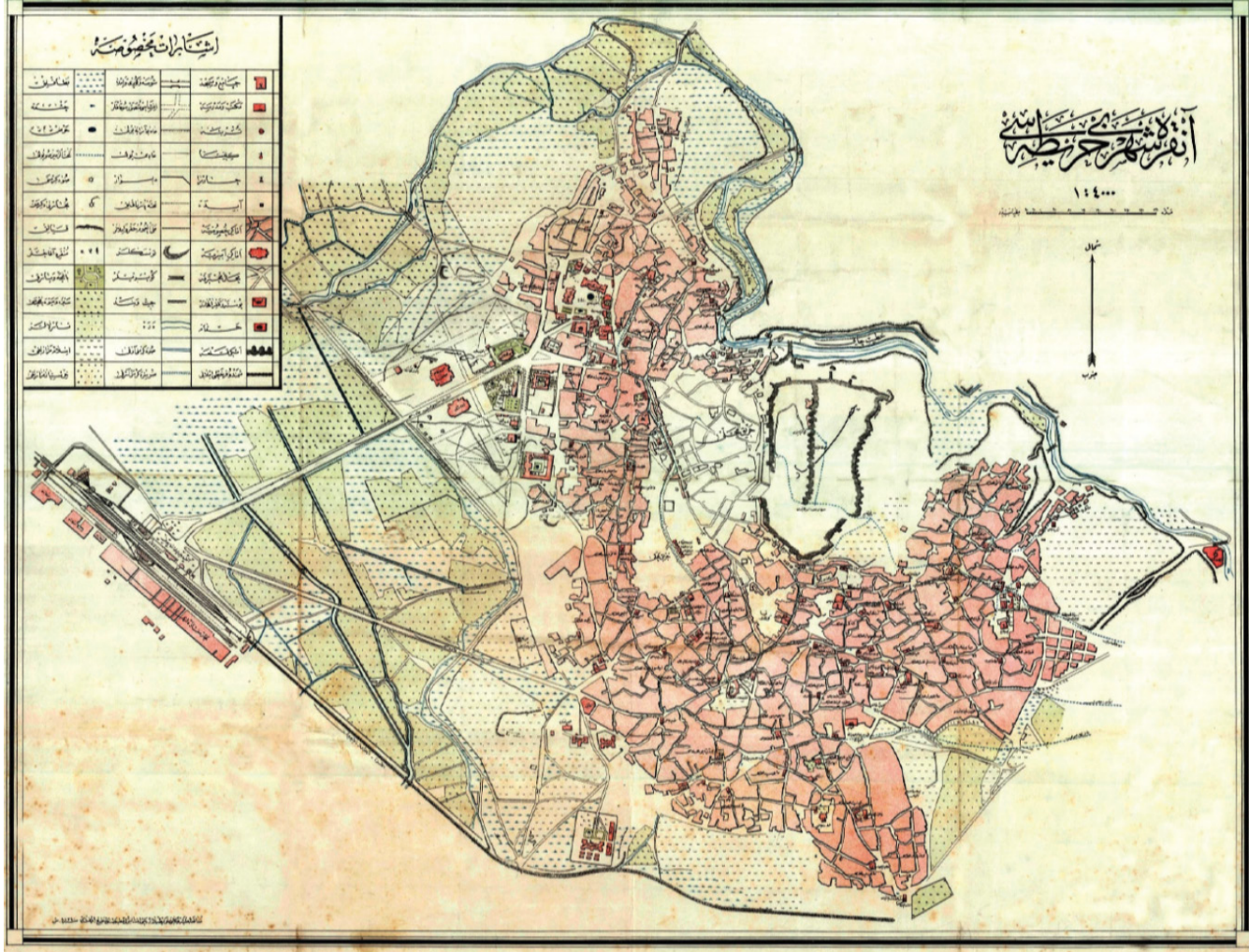
¹¹⁸ *A.g.e.*, s. 10.

¹¹⁹ Burçak Evren, *20'li Yılların Bozkır Kasabası: Ankara*, (İstanbul: Ad Kitapçılık, 1998).

¹²⁰ Bilgi için bkz.: Belge-1, s. 157.

¹²¹ Gökçe Günel & Ali Kılıcı, "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak," (*Ankara Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3, 2015), s. 79.

Yeni Cumhuriyetin Başkenti'nin imarı için ardı ardına imar yasaları çıkarılmıştır. Cumhuriyet'in ilanında Ankara'nın bir kısmı 1917 yılı yangının enkazı üzerine yapılmış baraka yapılardan ve uzun savaş yıllarının mevcut yapılar üzerinde yaptığı tahribatın etkisi altında kalır. Özellikle aniden artan nüfusun etkisiyle de konut meselesi gündemde ivediliğini korur. Konu Meclis gündemine gelir¹²².

Harita 1.9. 1924 Ankara Haritası

123

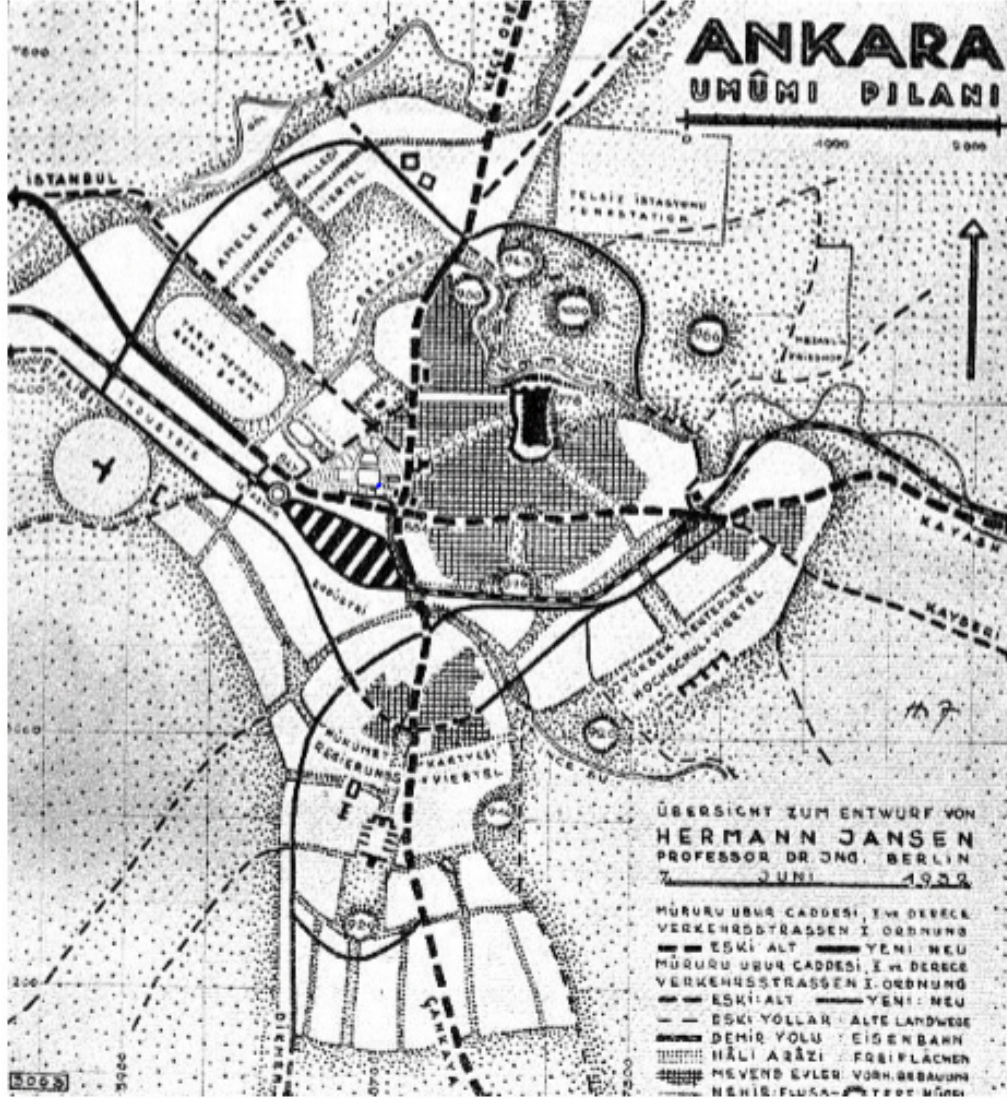
Cumhuriyetin ilk yıllarının yapılaşma çabalarının dağınıklığı, yeni gelişmenin odaklaşamaması, mimari ifadedeki stil ve form karmaşası yabancı basın bile dikkatini çekmiş ve sertçe eleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarının plansızlığından alınan ders; kentsel gelişmeyi yönlendirip denetleyecek bir imar planını gerekliliğidir¹²⁴. Hızlı ama plansız büyüyen şehir için kapsamlı bir plana ihtiyaç duyulmuştur. 1927 yılında düzenlenen Ankara Şehir Planı yarışmasına davet edilen üç şehir planlamacısı arasından Hermann Jansen'in planı birinci seçilmiştir. Jansen, planında eski ver yeni şehri birleştirmeyi hedeflemiş, Ankara Kalesi ve Ulus civarını yeni şehrin geliştiği Çankaya Hattına doğru geliştirmeyi ve birleştirmeyi planlamıştır¹²⁵.

¹²² Kılıcı vd haz., *Ankara Envanter Ansiklopedisi*, Cilt 4, s. 92.

¹²³ Günel & Kılıcı, "Ankara Şehri 1924 Haritası," s.80.

¹²⁴ Gönül Tankut, "Ankara'nın Başkent Olma Süreci," (*ODTÜ Mimarlık Dergisi*, Sayı: 2, 1988), s.100.

¹²⁵ H. Çağatay Keskinok, "Ankara Kentinin Planlanması ve Atatürk Bulvarının Oluşumu," (*Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı*, Ankara: Kolaksiyoncular Derneği Yayınları, 2009), s. 42.

Harita 1.10. Hermann Jansen'in Ankara planı-1932

126

23 Temmuz 1932 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren Jansen planı, insan ölçeğinde ve toplumsal endişeleri olan bir plandı. Plan Ankara'da Kale'yi hedefleyen güçlü bir yeşil sistemi kuruyor ve düşük yoğunluklu bahçeli evlerden meydana gelen bir konut dokusu öneriyordu¹²⁷. Ancak 1940'lı yıllara gelindiğinde şehrin giderek artan nüfusu apartmanlaşmaya doğru yönelmesine sebep olur. Bu yıllar aynı zamanda şehrin inşasında Türk mimarların daha fazla söz sahibi olmaya başladığı zamanlardır. 1950'li yıllardan sonra giderek büyüyen Ankara'nın yeni işlevlere yönelik yeni bir imar planına ihtiyaç duyulmuş, sayısı artan her tür yapı şehrin tüm semtlerine yayılmıştır. Türkiye'nin birçok büyük kentinde olduğu gibi Başkent'te de uluslararası mimarlık üsluplarını izleyen çok katlı binalar artmıştır. Jansen planının çizgisi ise bugün hala Atatürk Bulvarı ve Gazi Mustafa Kemal Bulvarı arterlerinde korunmaktadır¹²⁸.

¹²⁶ Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı*, (İstanbul: Alaeddin Kırıl Basımevi, 1937).

¹²⁷ Mehmet Tunçer, "Angora'nın Merkezi: Hacıdoğan Mahallesi," (*Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi*, sayı:39, 2015), s.39.

¹²⁸ Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, s. 32.

BÖLÜM II. KATALOG
ANKARA CENABI AHMET PAŞA KÜLLİYESİ

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, cami, türbe, çeşme ve Mevlevihane olmak üzere dört yapıdan oluşan bir yapı topluluğudur. Yapılardan cami ve türbe günümüze gelmiş, tam yapım tarihini tespit edemediğimiz çeşme¹²⁹ ve Mevlevihane yıkılmıştır. Günümüzde, 17. yüzyılda Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin güneyine Azimî Türbesi ile geç dönemde avluya eklenen bir şadırvan bulunmaktadır. Mevlevihane'nin bahçesinde caminin doğusunda bir hâmuşân bulunmaktadır. Caminin avlu duvarları yapılırken çoğunlukla yıkılmış ve az bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Caminin batısında olduğu düşünülen bir çeşme geç dönemde yıkılmıştır.

Külliyenin yapıları kuzey- güney yönünde düzgün olmayan, dikdörtgen planlı bir dış avluyla kuşatılmıştır. Külliye'nin merkezini oluşturan caminin kuzey doğusunda bağımsız olarak inşa edilen iki türbe (Cenabi Ahmet Paşa ve Azimî Türbeleri) ile bugün yıkılmış olan Mevlevihane kuzey doğuda, aynı bölgede bulunduğu belirtilmektedir. Çeşmenin ise caminin batısında olduğunu düşünmekteyiz. Mevlevihane'nin yerinden bugün Ulucanlar Caddesi geçmektedir.

Fotoğraf 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Camii (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Bu tezin *Katalog* kısmında günümüze ulaşan cami ve iki türbe tanıtılacaktır. Günümüze gelen cami ve türbelerin alt başlıklarla detaylı anlatımına geçmeden önce, bölümün giriş kısmında, günümüze ulaşmayan Mevlevihane ve bir kısmı günümüze ulaşan hâmuşân hakkında bilgiler verilecektir.

Ayrıca bazı kaynaklarda araştırmacılar tarafından külliyeeye dahil edilen ve bugün yıkılmış olan hamam da burada anlatılacaktır. Her iki yapının anlatımından evvel bugün Külliyyede mevcut olmayan çeşme ile ilgili ulaşabildiğimiz birkaç bilgiyi paylaşmak istiyoruz.

Konyalı, çeşmenin geç dönemde yapıldığını ifade etmiş ve üzerindeki tamir kitabesi olduğunu düşündüğü kitabesini yayımlamıştır¹³⁰. Jansen'in çiziminde, caminin batısında avluda ahşap sundurmamalarla örtülü revaklarla çevrelenmiş bir yapı görülmektedir. Bu yapının bugün var olmayan çeşme olduğunu düşünüyoruz. Tanrıkorur da tezinde çeşmenin yerini caminin batısı olarak tarif etmiştir¹³¹. Mambury'nin 1934 yılında

¹²⁹ Konyalı, tahminimizce caminin batısında bulunan çeşmenin, geç dönemde eklendiğini belirtmektedir. Bkz: Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 96.

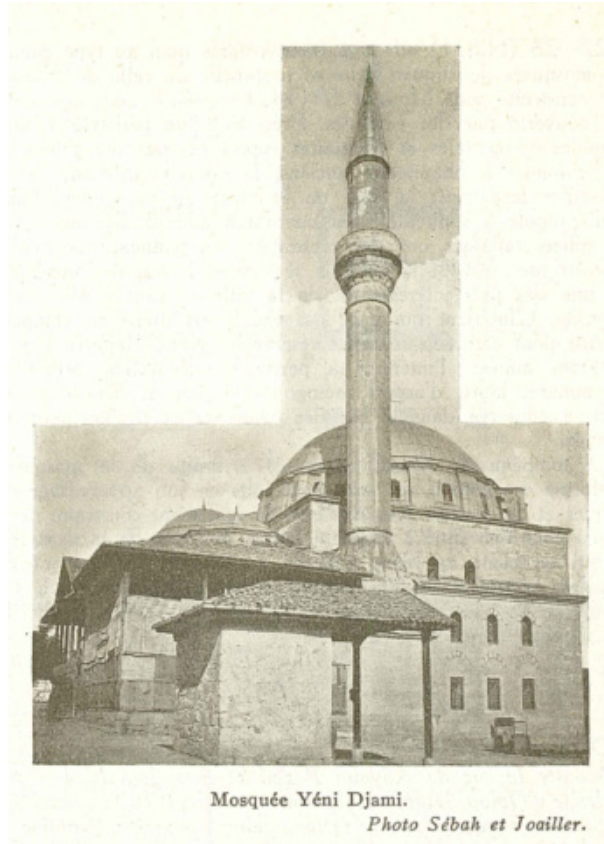
¹³⁰ Konyalı, *Ankara Camileri*, s.96. Çeşme kitabesi için bu tezin Kitabeler kısmına bakınız. s. 71.

¹³¹ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s. 131.

yayınladığı Ankara şehir rehberinde¹³² Cenabi Ahmet Paşa Camii'ni tanıtırken yayınladığı bir fotoğrafta caminin batısında çeşme olduğunu düşündüğümüz yapı görünmektedir. Bu bilgiler dışında Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin çeşmesi hakkında bilgimiz şu an için yoktur.

Çizim 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Mimar Hermann Jansen'in çizimi, detay.
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Fotoğraf 2.2 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kuzey batıdan görünümü

¹³² Mambury, *Ankara Guide*, s. 228.

Fotoğraf 2.3. Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kuzey batıdan görünümü
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Anadolu'nun zengin ticaret merkezi Ankara'da, 15. yüzyıldan itibaren çok nüfuzlu Bayramiye tarikatının da merkezi olduğundan, diğer tarikat yapıları nispeten küçük kalmıştır. Bu yüzden Ankara Mevlevihanesi küçük bir zaviye niteliği taşımaktadır¹³³. Ankara Mevlevihanesi ile ilgili bilinen en eski yazılı kaynak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Cenabi Ahmet Paşa'nın yaptırdığı bir Mevlevihane olduğunu bildirir. Ayrıca "*Cenabi Ahmet Paşa binası bir Mevlevihane'dir*" demektedir¹³⁴. Mevlevihane için 12 Receb 1039 H. / 25 Şubat 1630 M. yılına tarihlenen Hacı Mahmud vakfiyesi Evliya Çelebi'yi doğrular niteliktedir¹³⁵. Her ne kadar kesin bir bilgiyle Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin başlangıçta Ankara Mevlevihanesi olarak kullanıldığını kanıtlayamasak da, Edirne Muradiye Camii örneğinde olduğu gibi¹³⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin yanı sıra bir seyahatnameden de teyit ettiğimiz üzere¹³⁷ belki de tekke ve zaviyeler kapatılana kadar Camii'nin semahane olarak kullanıldığını savlayabiliriz.

Lucas'ın 1705'te yaptığı gravüründe¹³⁸ Mahmut Paşa Bedesteni olduğu düşünülen yerin solunda, Cenabi Ahmet Paşa Camii olduğu farz edilen yapıyı "U" biçiminde ahşap karkas binalarla sarılmış göstermektedir. Bu binanın Mevlevi tekkesini temsilen çizildiği düşünülmektedir¹³⁹. Topografik açıdan hatalarla dolu olsa da seyyahın şehirdeki en önemli yapıları işaretlemek adına bu iki yapıyı karakteristik olarak vurguladığı

¹³³ Barihüda Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000), Cilt II, s.128.

¹³⁴ Kahraman vd haz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi- II. Kitap*, s. 212.

¹³⁵ Halit Ongan, "Ankara Şeyhe Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler," (*Vakıflar Dergisi*, sayı:5 1962), s.215.

¹³⁶ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s. 128.

¹³⁷ Madam Chantre 1896 yılında yayınladığı gezi notları için bkz: Rıza Duru, *Mevleviname, Batı Seyahatnamelerinde Mevlevilik*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2015), s. 419.

¹³⁸ Bkz. Resim 1.3., s. 26.

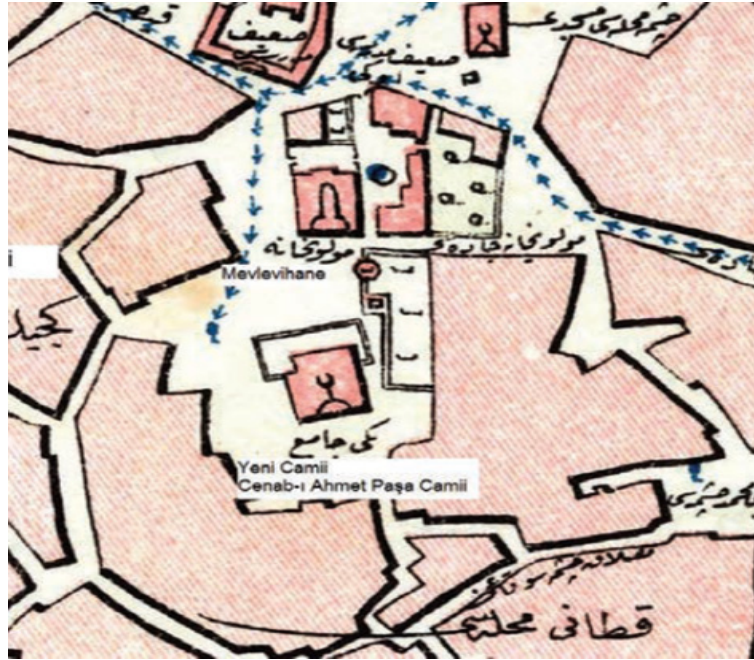
¹³⁹ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s. 129.

düşünülebilir. Gerçekte de cami avlusunun kuzey doğusundaki dergâh binası yıkılmadan önceki resimlerine göre dikdörtgen planlı, ahşap karkas, çatılı bir yapı idi. Bu döneme ait Abdülhamid Albümü'ndeki bir fotoğrafta, Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin kuzey batısında, sıvaları dökülmüş, ahşap karkas, iki katlı büyük bir binanın önünde Mevlevi dervişleri görülmektedir. Nurhan Atasoy'un *Derviş Çeyizi* isimli kitabında incelikle anlattığı ve örneklerini paylaştığı Mevlevi kıyafetlerine bakılırsa¹⁴⁰ fotoğrafın merkezinde duran kişi destarlı sikkesiyle en önde gördüğümüz, Ankara Mevlevihanesi'nin son Postnişin'i Nurettin Dede'den başkası değildir.

Fotoğraf 2.4. Cenabi Ahmet Paşa Camii Mevlevihanesi, Postnişin Nurettin Dede ve Dervişleri, 1895-1900 yılları arası, Abdülhamid Albümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

1924 yılında hazırlanmış Ankara haritası detaylıca incelendiğinde aslında Mevlevihane ve Cami'nin birbirlerine göre nasıl konumlandıkları açıkça görülmektedir. Bir diğer Eski Ankara'yı gösteren Jansen'e ait bir çizimde yine Mevlevihane görülmektedir.

Harita 2.1. 1924 haritasında, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'ni Mevlevihanesi ile gösterir detay

¹⁴⁰ Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2005), s.103- 127.

Çizim 2.2. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Mimar Hermann Jansen'in çizimi
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Kale yönünden, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'ni gördüğümüz fotoğraf Mevlevihane için belki de en derli toplu görsel belge olma niteliğini taşımaktadır. Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin Mevlevihanesi'ne dair bu üç görsel belge ve yazılı kaynaklar dışında bu gün için bildiğimiz kadarıyla Mevlevihane hakkında daha fazla bilgi yoktur.

Fotoğraf 2.5. Kale yönünden Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi
(Kaynak: Yaşar Yeğen Koleksiyonu)

141

Madam Chantre 1896 yılında yayınladığı gezi notlarında Ankara Mevlevihanesi'nden ve orada gözlemlene fırsatı bulduğu semahtan şöyle söz etmektedir;

¹⁴¹ Evren, *20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara*, s. 24.

“Azı veya çoğu harabe olmuş on sekiz camiine ilaveten Angora, derviches tourneurs’in tekkesine (dönen dervişler tekkesi- Mevlevihane) ve daha az ehemmiyette bazı diğerlerine sahiptir. Bu meşhur valsçileri görmeyi arzu ettiğimden Ankaralı bazı kimselerle beraber Cuma merasimine gittik. Tekke pek tabii, şehrin yücesinde, lebalep Müslüman dolu bir mahalledeydi. Zaten Müslümanlarla dolmuş bulunan küçük camide hoş karşılandık. Bize sandalyeler getirdiler ve lime lime elbiseli ve bitli pireli takımının ortasına oturduk, bu tek manzara bizi berbat kaşındırdı.

Sonra dervişlerin reisi girdi. Yan bakışlı ve Hindu mabudu hinliğinde, orta yaşlı, bütün bütün küçük bir adamdı. Çok fazla sayıda dualarla dört ana noktaya derin selamlamalarda bulundu, sonra onun için ayrılmış halının üstüne çöküp oturmaya gitti ve ellerinde bir takım hikmetli vahiyler okuyan adamın vaziyetini aldı. Bu zaman müddetinde ucu sivriltilmiş keçe şapkalar, soluk binişler içindeki dervişler topluca küçük, hareketsiz şeyhe yürüdüler; onu selamladılar, sonra binanın girişinin karşısında kendileri için ayrılmış ve ahaliden delikli bir ahşap işi çitle bölünmüş meydanda muayyen sayıda dolaştılar. Oturmaya mahsus, yükseltilmiş ve açık bir mekanda hep beraber genizden ve humlayarak bağırarak, elverir Asya musikisi raksın işaretini verdi. Dervişler kalktılar ve çan eteklerle ve dışa doğru gerilmiş kollarla dönme hareketi başladı. Bir diğeri çok ihtiyar, çok kırışmış ve kaskatıydı, hamle etse de zavallı bacakları güçlülükle ilerliyordu. Yavaşça, yavaşça döndü; onu seyretmek acı vericiydi. Bununla beraber onlardan biri, hiç olmazsa, göze çarpan büyük bir yargunluk olmadan sonuna kadar gitti. Oradan, bir kez olan bir temaşa, bir komediden başka bir intiba olmaksızın ayrıldım¹⁴².”

Seyyahın kişisel fikirlerinin ötesinde, Cenabi Ahmet Paşa Camii’nin Ankara Mevlevihanesi’nin semahanesi olarak kullanıldığını ispatlaması bakımından önemlidir.

Bilindiği gibi, 30 Kasım 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması hususunda çıkarılan kanun ile Ankara Mevlevihanesi de işlevsiz kalmıştır¹⁴³. 1940’lı yıllarda külliyenin 1279 H. / 1862-63 M. tarihli çeşmesi ve Mevlevihane’ye ait kerpiç binalar rölöve yapılarak resim çekilmeden kaldırılmış, genişletilen avlu çevresine duvar çekilmiştir. Dergah binası 1940’lı yıllara kadar depo olarak kullanılmış, Ulucanlar Caddesi açılırken yıkılmıştır¹⁴⁴.

Mevlevihane’nin planı hakkında pek bir bilgiye sahip olmamakla beraber 1039 H. / 1630 M. yılına ait Mevlevihane vakfiyesinde caminin kuzeyindeki boş arsa üzerine yapıldığını sekiz hücre (oda) ve bir mukabele meydanından ibaret bir yapı olduğunu anlıyoruz¹⁴⁵. Bugün mevcut olan ise Cenabi Ahmet Paşa Camii’nin doğusunda eski Mevlevihane’ye ait ağaçlardan ve küçük bir hâmuşândan ibarettir¹⁴⁶. Bu hâmuşânda, Mevlevi Dergahı postnişininden Mesnevihan Mehmed, Mustafa Nurettin Dede, Süleyman ve Ayşe Hanım vardır¹⁴⁷. Destarlı bir Mevlevi sikkesi şeklinde yapılmış mermer bir şahide vardır ki, kitabesinde 1289 H. / 1873 M. yılında vefat eden son postnişin Nurettin Dede’nin babası Süleyman Efendiye ait olduğu yazılıdır¹⁴⁸.

¹⁴² Rıza Duru, *Mevleviname, Batı Seyahatnamelerinde Mevlevilik*, s. 419.

¹⁴³ Ahmet Mumcu, *Tarih açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1996), s. 129.

¹⁴⁴ Aydın Seçkin, “Türkiye’deki Önemli Mevlevihâneler ve Mevlevihânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü,” (*Mevlana Araştırmaları Dergisi*, 2010), s. 11.

¹⁴⁵ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2. Cilt, s. 321.

¹⁴⁶ Tanrıkorur, “Türkiye Mevlevihaneleri,” s. 130.

¹⁴⁷ Dağlıoğlu, “Ankara’da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa,” s. 215.

¹⁴⁸ Tanrıkorur, “Türkiye Mevlevihaneleri,” s. 136.

Fotoğraf 2.6. Süleyman Efendi'nin mezarı

Fotoğraf 2.7. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresi, hâmuşân

a.

b.

Fotoğraf 2.8. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresi, hâmuşân,
b. Günümüzde Azimi Türbesi'nin içinde tutulan kırılmış bir şahide

Cenabi Ahmet Paşa Camii ile aynı tarihlerde yapıldığı düşünülen Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın varlığını, vakfiyesine ulaşamadığımız için en erken yazılı kaynak olarak Evliya Çelebi'den öğreniyoruz¹⁴⁹. Kimi araştırmacılar hamamı cami ile aynı tarihte yapılmasından dolayı Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak görmüşler, cami ve hamam arasındaki uzaklığı ise hamamın su ihtiyacına bağlamışlardır¹⁵⁰. Gönül Cantay'ın *Osmanlı Külliyesi'nin Kuruluşu* kitabında genel olarak konunun çerçevesini çizerek açıkça izah ettiği üzere, kanaatimizce külliyenin merkez yapısı camiye uzak inşa edilmiş olsa da dolayı hamam külliyenin bir parçasıdır¹⁵¹.

Cenabi Ahmet Paşa'nın camisiyle aynı tarihlerde yaptırdığı düşünülen hamamının yeri ve nasıl bir plan tipine sahip olduğu konusu tartışmalı bir konudur. Daha önce de belirtildiği üzere, öncelikle Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın mevcudiyeti için Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne dayanarak kesindir diyebiliriz. Seyahatnamesinde Evliya, Ankara'daki belli başlı hamamlar arasında Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nı saymıştır. Orijinal yazmadaki boşluktan kaynaklı buranın devamı okunamamış ancak bir satırlık boşluktan sonra yeniden okunabilen kısma geçildiğinde saydığı hamamların ferah ve aydınlık olduklarını

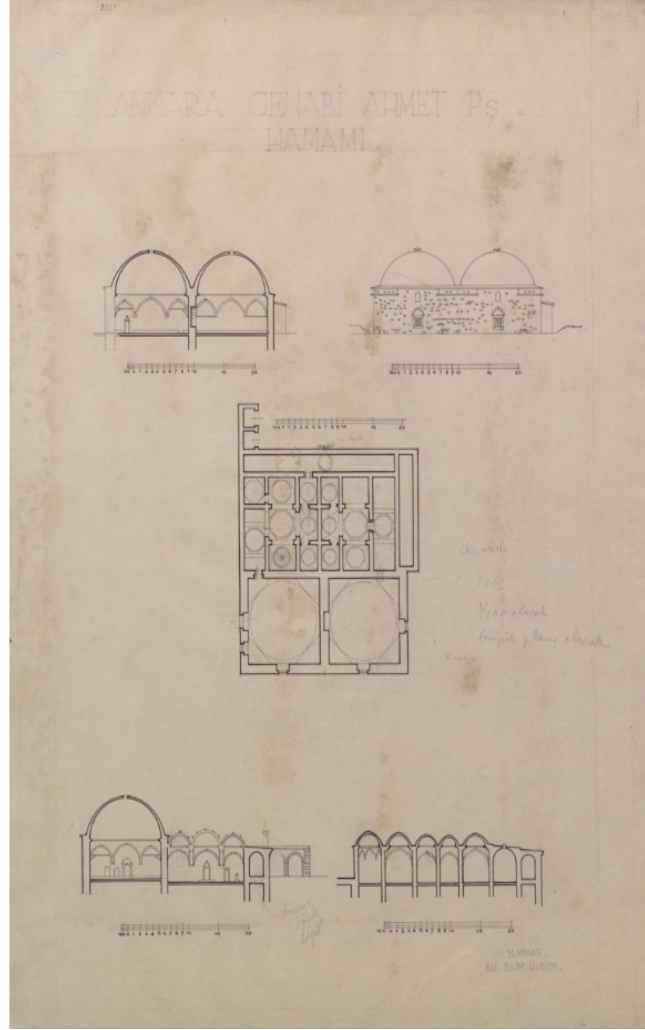
¹⁴⁹ Kahraman vd. haz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi- II. Kitap*, s. 212.

¹⁵⁰ Ali Uzay Peker, "Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi," (*Tasarım Merkezi Dergisi*, Sayı:5, 2007), s.24.

¹⁵¹ Gönül Cantay, *Osmanlı Külliyesi'nin Kuruluşu*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002), s. 1.

yazmıştır. Metindeki boşlukta birkaç hamam ismi daha zikrettiğini düşünürüz¹⁵². Varlığını bu şekilde bildiğimiz, vakfiyesine de ulaşamadığımız için başka bir yazılı belgeye dayandıramadığımız Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın yeri ve planı konusunda pek çok ihtilafli görüş ortaya atılmıştır. Bazı araştırmacılar hamamın yeri ve planı konusunda bize göre hatalı tespitlerde bulunmuşlardır¹⁵³. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen ve mimar Ali Saim Ülgen tarafından çizilen plan ve kesitinin üzerinde, Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olduğu yazılıdır. Gönül Öney *Ankara'da Türk Devri Eserleri* kitabında Cenabi Ahmet Paşa Hamamı için şu ifadeler yer verir;

“Bugün tamamen yıkılmış olan fakat planı elimizde mevcut olan Cenabi Ahmet Paşa hamamı kadınlar ve erkekler için yapılan çifte hamamlardandı. Eski maliye vekâleti binası önündeydi. Plana göre kadınlar ve erkekler kısmında büyük kubbeli soyunma ve dinlenme bölümünden sonra ortada üzeri biraz daha büyükçe kubbeli mekan yer almaktaydı. Etrafında eyvan tarzında üç kubbeli bölüm ve erkekler kısmında dört, kadınlar kısmında üç kapalı halvet odası bulunmaktaydı¹⁵⁴.”

Plan 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı, plan ve kesiti (Ali Saim Ülgen Arşivi)

155

¹⁵² Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi- II. Kitap*, s. 212.

¹⁵³ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*; Peker, “*Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi*,”; Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*; Tamur, “*Amsterdam'da Bir Ankara Resmi*,”; Dağlıoğlu, “*Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa*”.

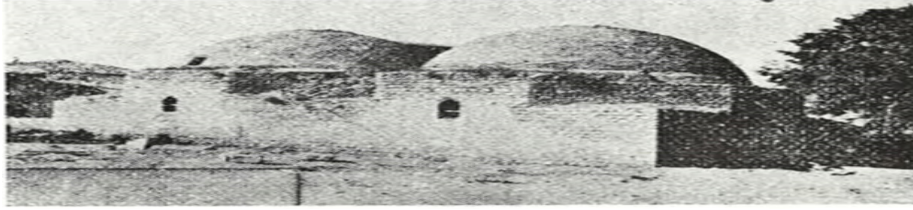
¹⁵⁴ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, s. 151.

¹⁵⁵ “Cenabi Ahmet Paşa Hamamı Plan ve Kesiti,” son erişim tarihi: 25.03.2017, <https://www.archives.saltresearch.org>.

Rijks Museumda bulunan Ankara Manzarası resmindeki yapıları teşhis ettiği makalesinde Tamur, resmin solunda sur içinde Jülyen Sütunu'nun hemen yanı başında gördüğümüz çifte hamamın Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olduğunu savlamıştır. Aynı makalede kaynaklardan aşına olduğumuz ve 1900'lü yılların başlarına ait olduğu düşünülen fotoğrafta, solda Redif Kışlası devamında Jülyen Sütunu ve onun devamında arkasında, Tamur'un Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olarak tanıttığı yapı görünmektedir.

Res. 14 -- Hökümet meydanı, Julianus anıtı ve hamamın eski bir fotoğrafı.

Fotoğraf 2.9. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı (!)

156

Resim 2.1. Cenabi Ahmet Paşa Hamamı (!), Ankara Manzarası, detay

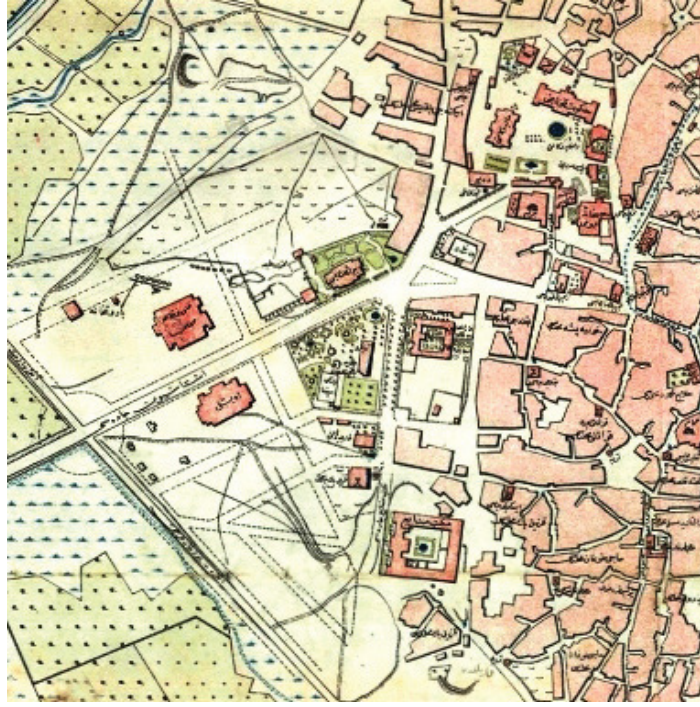
Seyfi Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii* kitabında, hamamın durumunu Ulus Hükümet Meydanı'nın 1928-29 yılları arasında yeniden düzenlenmesi esnasında yıkılmıştır¹⁵⁷ diyerek izah etmiş ve hamamın yerini tıpkı Öney ve Tamur gibi Jülyen Sütunu'nun arkası olarak tespit etmiştir. Üstelik aynı eserinde Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın sıklıkla Hasan Paşa hamamı ile karıştırıldığını öne sürdüğü

¹⁵⁶ Tamur, "Amsterdam'da Bir Ankara Resmi," s. 401.

¹⁵⁷ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s. 38.

halde hatalı bir şekilde Hasan Paşa Hamamı'nın geç bir tarihte yapıldığından ve dolayısıyla Eyice'nin ilim alemine tanıttığı Ankara Manzarası resminde gördüğümüz çifte hamamı Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olarak vermiş, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yukarıda verdiğimiz hamamın planını Cenabi Ahmet Paşa Hamamı planı olarak yayımlamıştır¹⁵⁸.

Ali Saim Ülgen'nin planını çizdiği hamam ile Tamur'un fotoğrafını paylaştığı hamam ve Eyice'nin tanıttığı resim detayında gördüğümüz hamam yapıları birbiriyle örtüşmektedir. Kesin olarak bu üç belgeye dayanarak en geç 17. yüzyıl başlarından 1900'lü yılların başına kadar söz konusu bölgede bir çifte hamamın varlığı şüphe götürmezdir. Hatta bu tarihin rahatlıkla 1924 yılına kadar çekilebileceğini söyleyebiliriz. Bu tarihte yayımlanan 1924 yılında Ankara'yı gösterir haritada burada bir hamamın varlığı görünmektedir.

Harita 2.2. 1924 Ankara Haritasından hamamı gösterir detay

Ancak bu hamamın Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olduğu bilgisi kannatimize göre büyük bir yanılgıdır. Konu ile ilgili bu görüşümüzün temel dayanağı Hasan Paşa Hamamı'na dair kaynaklar üzerinde yaptığımız incelemelere dayanmaktadır.

II. Bayezid dönemi Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, tarafından Konya Akşehir'deki imaretine gelir temin etmek için 1508 yılında Ankara'da bir çifte hamam inşa ettirmiştir¹⁵⁹. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi'nde bulunan 734 nolu defterin 227. sayfa ve 124. sırasında kayıtlı vakfiyede Hasan Paşa'nın Belkıs Minaresi (Jülyen Sütünü) yakınında bir çifte hamam, bu hamamın bitişiğinde bir Badin (çingene) Hamamı, Karyağdı Suyu üzerinde Uzun Oluk Değirmeni'ni Akşehir'de yaptırdığı İmaretine vakfettiği kaydı bulunmaktadır¹⁶⁰.

Vakfiye kayıtlarındaki aktarılan bilgilerden, hatalı olarak genellikle Cenabi Ahmet Paşa Hamamı olduğu düşünülen hamamın, Hasan Paşa Hamamı olduğu görüşündeyiz. Her iki hamamın da aynı plan özelliklerini gösterdiğini hatta Hasan Paşa Hamamı gibi Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın da Jülyen Sütünü yakınında olduğunu farz edelim. O halde 1900'lü yılların başına tarihlenen fotoğrafta ve şehirde tüm belli

¹⁵⁸ A.g.e., s. 39.

¹⁵⁹ Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s.263.

¹⁶⁰ Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Hamamları ve Kaplıcaları*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013), s. 58.

başlı yapıları gösteren Rijks Museum'daki Ankara Manzara'sında, her iki hamamı da görmemiz gerekirdi diye düşünmekteyiz. Belgelerde 1673 ve 1820 tarihlerinde kayıtlarına rastladığımız Hasan Paşa Hamamı'nın 1935 yılında Belediye'nin mülküne geçtiğini ve Belediyenin burayı dinamitle yıktığını öğreniyoruz¹⁶¹.

Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* adlı kitabında 1785-1840 yılları arasında taradığı sicillerde Hasan Paşa Hamamı ile ilgili pek çok belgeye rastladığı halde, Cenabi Ahmet Paşa Hamamı adıyla bilinen hamama dair tek bir belge dahi bulamadığını yazmıştır. Eğer böyle bir hamam Hasan Paşa Hamamı'ndan ayrı olarak var olsaydı sicilleri taradığı 55 yıllık zaman dilimi içerisinde mutlaka birçok problemleri ile ilgili belgelere rastlaması gerektiğini ifade etmiştir. Bir başka görüş olarak da belki de Hasan Paşa Hamamı'nın, Cenabi Ahmet Paşa Hamamı adıyla da biliniyor olması ihtimalini öne sürer¹⁶². Tüm bu bilgiler ışığında kayıtlardan yazılı bir belgeye dayandırılmadan

Cenabi Ahmet Paşa Hamamı'nın yerinin ve planının bugün için tartışmalı olduğunu ileri sürebiliriz.

¹⁶¹ Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s.263.

¹⁶² Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), s.72.

2.1. Yeri ve Adı

Harita 2.3. Ankara Kale ve çevresi, Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi uydu görüntüsü

163

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, Ankara Ön Cebeci-Altındağ ilçesi, Özbekler Mahallesi: ada 2302, parsel 1/Mimar Sinan Meydanı'nda Ulucanlar Caddesi; Süngü Sokak, Gelinkadın Sokağı ve çocuk parkı arasında bulunan 6500 m²'lik arsa üzerinde bulunmaktadır¹⁶⁴. Kale dış surunun Kayseri Kapısı tarafında yer alan külliye, kaleden 1.2 km uzaklıkta bulunmaktadır. Külliye'nin merkezini oluşturan caminin kuzey doğusunda bağımsız olarak inşa edilen iki türbe ve kuzey batısında geç dönemde eklenen bir şadırvan bulunmaktadır. Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, kitabesine göre banisi Cenabi Ahmet Paşa'nın adını almıştır¹⁶⁵.

2.2. Kitabeler

Cenabi Ahmet Paşa Camii'nde taç kapıda, içte kapının üzerinde, kuzey cephede eksene simetrik doğu ve batıdaki pencerelerin üzerinde ve minberinde beş kitabe bulunmaktadır. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin mermer şahidesi ile 17. yüzyılda külliye'ye dahil edilen Azimi Türbesi şahidesinde iki kitabe vardır. Külliye'nin güney doğusuna geç dönemde eklenen bugün mevcut olmayan çeşmenin bir yayında kitabesi verilmiştir¹⁶⁶. Hamuşanda (Mevlevi Mezarlığı'nda) yazılı mezar taşları bulunmaktadır. Ancak sağlıklı çeviri metnine ulaştığımız bir örnekle yetineceğiz. Külliye'de özgün olarak veya sonradan eklenen yapılarda ve mezar taşlarında toplam on kitabe bu çalışmada sunulmuştur.

Son cemaat yeri orta kubbesinin altında yer alan iki renk taşlı, basık kemerli kapının üzerinde, kartuş içine alınmış üç sütun halinde, iki satırlık sülüs hattıyla yazılmış inşa kitabesi yer alır¹⁶⁷. Üç beyitli kitabe Şair Mahvî tarih düşmüştür.

¹⁶³ "Ankara Kalesi ve çevresi," son erişim tarihi: 25.03.2017, <https://www.google.com.tr/maps/@39.9418102,32.8649846,15.04z>.

¹⁶⁴ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.132.

¹⁶⁵ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*; Konyalı, *Ankara Camileri*; Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*; Akpolat & Eser ed., *Ankara: Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*.

¹⁶⁶ Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 96.

¹⁶⁷ Kitabe için ayrıca bkz. Belge- 3, s. 158.

Fotoğraf 2.10. Cenabi Ahmet Paşa Camii inşa kitabesi

آصف سلطان سليمان جم جنا باحمد پاشا
 ایلدی تعمیر و یاپدی درجهان خیرالمقام
 اوله یارب بو بنا ثابت جو قطب اندر ثبات
 باد ظل عالیش بره اهل عالم مدام
 بو هما یون جامعک اتمامه محفی دیدی
 ایشته تاریخ جای بنا سجده کا خاص و عام
 سنه ۹۷۲

(Konyalı, Ankara Camileri, 1978)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁶⁸:

- 1- Âsaf-ı Sultan Süleyman cem Cenâb Ahmet Paşa
 - 2- Eyledi tamir ve yapdı der-cihân hayr-ül-makâm
 - 3- Ola yârab bu bina sâbit çü kutb-ender sebât
 - 4- Bad-ı zill-i âliyeş ber ehl-i âlem müstedâm
 - 5- Bu hümâyûn câmi'in itmâmına Mahfî dedi
 - 6- İşte târîh cây-i binâ secdegâh-ı hâs ve âm-ı sene 973 H./ 1565-66 M.
- Günümüz Türkçesi ile;
- 1- Sultan Süleyman'ın veziri Asaf tamir yaptı
 - 2- ve dünyada makamın hayırlısını yaptı.
 - 3-Ya Rab, dünya durdukça bu bina da dursun.
 - 4- Bu padişah camiinin tamamlanmasını
 - 5- Mahfi (Cenabi Ahmet Paşa) istedi.
 - 6- İşte tarih: Binanın yeri, herkesin secdegâhı¹⁶⁹.
- Sene: 973 H. / 1565-66 M.

¹⁶⁸ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.136.

¹⁶⁹ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s. 14.

Cami kapısının iç kısmında yukarıda, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2012 yılında yaptığı restorasyon sırasında açığa çıkarılan sülüs hatla yazılmış kalem işi bir kitabe bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.11. Cenabi Ahmet Paşa Camii kapısının iç kısmında bulunan tamir kitabesi

- ۱- وجود پاکی مهر خفیدر عبد الحمید خانک
- ۲- که عصر نده تجدد بولدی هر آشا او حالانک
- ۳- امور خیر ایله احیا قیلوب سرتابها ملکک
- ۴- مدار البخاری اولدی جمله پادشاهانک
- ۵- ازان جمله بو جامع که خراب زاده دولمشدر
- ۶- تخطر ایتماشدی بو نجه ییلدر کسه عمرانک
- ۷- وزیر بی نظیری عابیدین پاشا ایدوب همت
- ۸- دعاسن آلدی حقا بر لیجه ارباب ایمانک
- ۹- کمال شوق ایله آگاه یازدم ایشته تاریخین
- ۱۰- بو تعمیرات بیک اوچوزوش ییلنده اولدی دورانک سنه ۱۳۰۵

(Tanrıkorur, Türkiye Mevlevihaneleri, 2000)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁷⁰:

¹⁷⁰ Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa," s. 214.

- 1- Bihamdillâh erüb lûtf-i hidâyet ehl-i hayrâta
- 2- Muhabbet ile mevlâya halâlinden edüb i'tâ
- 3- Zagıfranborlu Şerîfe elhacce Âlime kadın
- 4- Abdülâzizzâde ehli esseyid elhac Ahmed ağa
- 5- Murad etdi Cenab Ahmed Paşa merhum binasını
- 6- Muammer eylemek mahzâ niyazı cennet-ül-me'va
- 7- Hicret-i Fahr-i Âlemden bin iki yüz on yedide
- 8- Edüb bu camii ta'mir ve tezyin eyleyüb ihyâ
- 9- Ebâ an ceddine rahmet için havz-ı Muhammed'den
- 10- Müberrâ ola nîrandan azab görmiyeler aslâ

Sene 1217 H. / 1802-03 M.

Günümüz Türkçesi ile¹⁷¹;

Allah'a şükürler olsun ki (bu) hayratın sahiplerine doğru yolu bulma lütfu ulaşınca

Mevla'ya helalinden aşkla (borcunu) ödeyerek

Safranbolulu Şerife, Hacı Âlime Kadın

Abdülaziz oğullarından Seyit Hacı Ahmed Ağa

Merhum Cenab Ahmed Paşa'nın binasını istedi(ler)

Uzun ömürlü kılmayı; cennetü'l-me'vâ [cennetin yeşil zebercet taşı bezeli üçüncü katı] (gibi olması) tam olarak yakarış(lar)ı

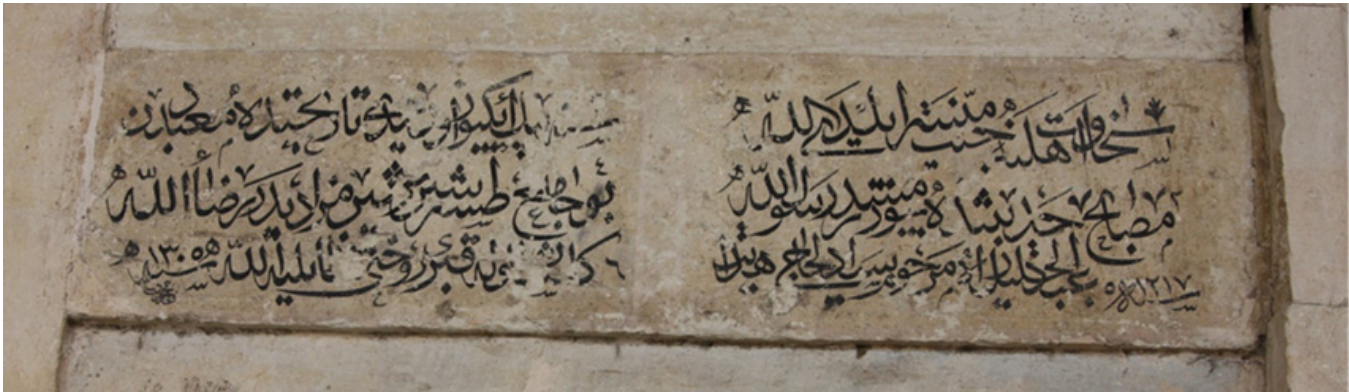
Âlemin Övüncü'nün hicretinden (sonra) [Hicrî takvime göre] 1217'de

Bu camiye onarıp süsleyip yeniden canlandırarak

Babadan oğula Muhammed [Kevser] havuzundan rahmet için

Cehennemden aklanmış [arınmış] olsunlar, asla azap görmesinler.

Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısının doğusunda pencere ve alınlık arasında Mehmet Sabri'nin sülüs hatıyla yeniden yazdığı iki sütun halinde, 1802 ve 1887 yıllarını gösteren altı satırlık tamir kitabesi yer alır¹⁷².

Fotoğraf 2.12. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının doğusunda pencere üzerinde bulunan tamir kitabesi

¹⁷¹ Kitabeyi günümüz Türkçesine aktaran: Birol Şevki Tavlı.

¹⁷² Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.137.

سبحاوت اهلنه جنت ميسوايلدى الله
مصايح حد يثنده بيور مشدر رسول الله
عبدك جليل زاده مرحوم سيد احجاج هدايت
سنه بيك ايكيوز اون يدي. تاريخه مابعد
بوجامع طشوسين تزوين مراديدر رضادا
كلستان اوله قبرى روحنى شاد ايله الد
سنه ١٢٠٥ كته محمد خيرى

(Konyalı, Ankara Camileri, 1978)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁷³:

- 1- Sehâved ehline cennet müyesser eyledi Allah
 - 2- Masâbîh hadisinde buyurmuştur Resûlullâh
 - 3- Sene bin iki yüz on yedi tarihinde mâbed
 - 4- Bu câmî taşrasın tezyin muradıdır rizâen lillâh
- Sene 1217 H./ 1802-03 M.

- 1- Abdülcelilzade merhum seyyid elhac Hidayet
 - 2- Gülistan ola kabri ruhunu şâd eyleye Allah
- Sene 1305 H./ 1887-88 M.

Ketebehu Mehmed Sabri

Günümüz Türkçesi ile¹⁷⁴:

Allah, cömert insanlara cenneti kolaylaştırdı.
Allah'ın Resulu bunu aydınlatıcı sözlerinde buyurmuştur.
Abdülcelil-zade merhum Seyyid Hacı Hidayet,
Bin il yüz on yedi senesinde mabedden (!)
Allah rızası için bu caminin dışını süslemek onun arzusudur.
Kabri gül bahçesi olsun, Allah ruhunu şad eylesin.
Sene 1305 H./ 1887-88 M. Yazan Mehmet Sabri.

Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısının batısında pencere ve alınlık arasında yer alan mermer kitabe dört sütun halinde üç satırlık sülüs hatla yazılmıştır¹⁷⁵.

¹⁷³ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.137.

¹⁷⁴ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s.17

¹⁷⁵ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.137

Fotoğraf 2.13. Cenabi Ahmet Paşa Camii,
Taç kapının batısında pencere üzerinde bulunan onarım kitabesi

صعود پاکي مهر خفید در عهد انکبوت خانک
که عصورده تهنید و بولدی هر اشیا او حاقانک
امور خیرایله احیا فیلریب سرتا ببا ملکنک
مدار افتخاری اولدی جمله پادشاهانک
از ان جمله بوجامع که خراب زاده دونمشدر
تخله انما مشدی بوخه یلدر کیمسه عموزانک
وزیری بی نظیری عابدین پاشا ایوب همت
دعاسن آلدی حقابریجه ارباب ایمانک
کمال شوق ایله آگاه یازدم ایشته تاریخین
بو تهنیدات بیک اوچون بئش ییلده اولدی اورانک
سنه ۱۲۰۵

(Konyalı, Ankara Camileri, 1978)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁷⁶:

- 1- Vücüd-i pâki mihr-i feyzdir Abdülhamid Hânın
- 2- Ki asrında teceddüd buldu her eşya o hâkânın
- 3- Umûr-ı hayr ile ihyâ kılub ser-ta-bepâ mülkin
- 4- Medâr-ı iftihârı oldu cümle pâdişâhânın
- 5- İzan cümle bu cami ki harâb-zâre dönmüştür
- 6- Tahattur etmemişti bunca yıldır kimse umrânın
- 7- Vezîr-i bînazîri Âbidin Paşa edüb himmet
- 8- Duâsın aldı hakkâ bir nice erbâb-ı îmânın
- 9- Kemâl-i şevk ile ana yazdım (?48) işte târihin
- 10- Bu ta'mirât bin üç yüz beş yılında oldu devrânın

Sene 1305 H./ 1887-88 M.

¹⁷⁶ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.138.

Günümüz Türkçesi ile¹⁷⁷;

- 1- Abdülhamid Han'ın temiz vücudu bolluk güneşidir ki,
- 2- Her şey o Hakan'ın zamanında yenilendi.
- 3- Ülkeyi baştan başa hayır işleriyle diriltti.
- 4- Bütün padişahların övünç vesilesi oldu.
- 5- Bunca yıl kimse hatırlamamıştı da
- 6- O cümleden olarak bu cami harabeye döndü.
- 7- Medeniyetin eşsiz veziri Abidin Paşa himmet edip (camiyi onarıp)
- 8- Pek çok iman sahibinin gerçekten duasını aldı.
- 9- Bütün arzumla ona işte şu tarihi yazdım
- 10- Bu tamirat devrin bin üç yüz beş (1305) yılında oldu. Sene: 1305 H./ 1888 M.

Caminin mermerden yapılmış minberinde, alınlık kısmında sülüs hatla yazılmış bir tamir kitabesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.14. Cenabi Ahmet Paşa Camii, minber üzerinde bulunan tamir kitabesi

چراغ مسجد محراب عنبر
ابو بكر عمر عثمان حيدر

(Tanrıkorur, Türkiye Mevlevihaneleri, 2000)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁷⁸:

- 1- Çerâğ-ı mescid ü mihrâb u minber
- 2- Ebûbekir Ömer Osmân Hayder Sene 1305 H./ 1887-88 M.

Caminin taç kapısının batısında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1940 yılında yapılan onarımı belirten tek satırlık bir ibare yer alır.

¹⁷⁷ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s.19.

¹⁷⁸ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.138.

Fotoğraf 2.15. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının batısında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1940 yılına ait tamiratını gösterir mermer levha

Fotoğraf 2.16. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, taç kapı, detay

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nde dış cephesinde kitabe bulunmamaktadır. Ancak taç kapının alınlığını çevreleyen sivri kemerin hemen altına, kapının alınlığında nişin içine düşülen bir tarih, türbenin geçirdiği 1228 H. / 1813 M. tarihindeki onarımı işaret ediyor olmalıdır¹⁷⁹.

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin mermer kare kesitli şahidesinin üç yönünde bir mezar kitabesi tespit edilmiştir. Kitabenin okunuşuna henüz ulaşamamakla beraber Konyalı, kitabeye dayanarak “*Ya bu kitabe buraya sonradan getirilmiştir ya da burada yatan Ahmet Paşa değildir*”¹⁸⁰ demiştir. Bu konu ile ilgili daha fazla bilgimiz olmadığı için bu bahsi şimdilik kapatıyoruz.

¹⁷⁹ Dağlıoğlu, “Ankara’da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa,” s.215.

¹⁸⁰ Konyalı, *Ankara Camileri*, s.101.

a.

b.

c.

Fotoğraf 2.17. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, şahide

Külliyeye 17. yüzyılda eklenen Azimi türbesinde de bir kitabe tespit edilmiştir. Türbenin içindeki lahdin sülüs kitabesine göre mezar, 1757 yılında vefat eden İsmail Paşazade Hacı Esad'a aittir¹⁸¹. Bunun dışında türbede pencerelerin üstünden tüm duvarları geçen ahşap bir silme içerisinde bir yazı kuşağı mevcuttur. Ahşap silme üzerinde Kelime-i Tehvid ve ayetler yazılmıştır.

Fotoğraf 2.18. Azimi Türbesi duvarlarındaki yazı

¹⁸¹ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.136. Türbede yatan Esat Efendi'nin kimliği konusunda ilk olarak detaylı bilgi için ayrıca bkz. Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 96-97.

Fotoğraf 2.19. Azimi Türbesi şahidesindeki kitabe.

جهانك دولته اوله مسرور
 اكا عاقلا اولان اولور مسرور
 نظره عين عبرتله بودهره
 ايدر پرورد سين خاكيه مستور
 بوجامع اسعد بن اسماعيل پاشا
 شهيد سيف قهرشاه مغفور
 اولوب اون درت سنه حجاجه ميرحاج
 خدايا سيني سن ايله مشكور
 شهادت شرتن نوش ابلدكه
 كورن قورك ديدى نور ايله موفور
 ديدم تايج طوبوب وجه بكاي
 نعيم جنت ابله اوله پر نور

(Konyalı, Ankara Camileri, 1978)

Kitabenin yazı çevrimi¹⁸²:

- 1- Cihanın devletine olma mağrur
- 2- Ana âkil olan olur mu mesrur
- 3- Nazar kıl ayn-i ibretle bu dehre
- 4- Eder perverdesin hâk ile mestûr
- 5- Bu hac Es'ad İbni İsmail Paşa
- 6- Şehid-i seyf-i kahr-ı şah-ı mağfur
- 7- Olub on dört sene hüccaca mir hac
- 8- Hüdaya sa'yini sen eyle meşkur
- 9- Şahadet şerbetin nuş eyledikde
- 10- Gören kabrin dedi nur ile mevûr
- 11- Dedim tarih tutub vec-i bükayı
- 12- Naim-i cennet ile ola pür nur 1171 H. / 1757-58 M.¹⁸³

Hamuşan'da çeşitli mezar kitabeleri bulunmaktadır. Ancak biz bu çalışmada diğer mezar kitabelerinin çevirilerine ulaşamadığımız için sadece Süleyman Efendi'nin mezar taşındaki kitabeyi vermekle yetindik.

Fotoğraf 2.20. Cenabi Ahmet Paşa Camii haziresinde bulunan hâmuşânda, Süleyman Efendi'nin mezarı

¹⁸² Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa," s.215.

¹⁸³ Kitabenin günümüz Türkçesi ile yazımı kaynaklarda bulunamamıştır.

هوالحي الباقي
انقره مولويحانسي
پوست نشيني شيخ
مصطفى نورالدين دده
افنديك پدري شيخ
سليمان افنديك
حجره اخرويلر پدر
روحي ايچون فاتحا
ذحج سن ۱۲۸۹

(Tanrıkorur, Türkiye Mevlevihaneleri, 2000)

Kitabenin Yazı Çevrimi¹⁸⁴:

- 1- Huve'l- Hayyu'l- Bâki
- 2- Ankara Mevlevihanesi
- 3- Postnişini Şeyh
- 4- Mustafa Nurettin Dede
- 5- Efendi'nin pederi Şeyh
- 6- Süleyman Efendi'nin
- 7- Hücre-i uhreviyeleridir.
- 8- Ruhu için Fatıha sene Zilhicce 1289 H.¹⁸⁵

Külliyeye geç dönemde eklenen ve yeri caminin batısında yer aldığını düşündüğümüz çeşmenin kitabesi bulunmaktadır¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihaneleri," s.138.

¹⁸⁵ Kitabenin günümüz Türkçesi ile yazımı kaynaklarda bulunamamıştır.

¹⁸⁶ Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 96. Çeşme kitabesinin çeviri yazısına ve günümüz Türkçesiyle yazımına kaynaklarda ulaşılammıştır. Çeşmenin Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde rölöveleri çizilen çeşme ile aynı yapı olduğundan emin olmamakla beraber 2012 yılına ait onarım öncesi yapılan genel külliye planını gösteren çizimlerden, çeşmenin kaynaklarda bahsedilen çeşme olduğunu düşünüyoruz.

2.3. Vakfiye

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin bilindiği kadarıyla vakfiyesi bulunmamaktadır¹⁸⁷. Konu ile ilgili olarak 4 Şubat 1936 yılında Vakıflar Baş Müdürlüğü'nün bir yazısında; “Ankara’da Hayali Ahmet Paşa Cami-i Şerif-i vakfi kütüklerde yazılı olup, vakfiyesi kaydına dair bir malumata tesadüf edilememiştir” denmektedir¹⁸⁸. Ancak vakfiyenin mevcudiyetini düşündürecek Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi ile ilintili olan bir takım kayıtlara rastlanmaktadır.

Bu vakfiyelerden en eski tarihli 1571 yılında Ankara Evkaf Defteri’nde Nazperver Hatun adında bir kişinin Cenabi Ahmet Paşa’nın ruhuna külliye için para bağışlamasıyla ilgili olandır. Vakfiye metni şöyledir;

“Vakf-ı Nazperver Hatun

Merhum Anadolu Beylerbeyisi Ahmed Paşa ruhu için yedi bin akçe vakf eyleyüb onu on buçuk mu’amele oluna deyu şart idüb Osman Çelebi müteveli kılıb meblağ-ı mezburun bin akçesin mu’amele için merkumun üzerinde bir çerağ yana ve altı bin akçenin ribbına yevmi iki cüz tilavet oluna vakıfnamesinde mestur olmadığın ber-müceb-i şart-ı vakıf defter-icedide kayd olundu. İcmal-ı mal 7.000 akçe¹⁸⁹. ”

Aynı evkaf defterinde¹⁹⁰ Cami müteveli heyetindeki kişinin görevini suistimal etmesi nedeniyle azledilmesi ile ilgili belge Cenabi Ahmet Paşa Camii’nin vakfiyesinin varlığını doğrudan kanıtlar. Belgenin içeriği şöyledir;

“Muharremu’l Haram 1135/ Kasım 1772 tarihli bir hüccet kaydında Cenabi Ahmet Paşa Cami-i Şerifi Vakfının tevliyet-i cihetine mutasarrıf olan Sofcular Şeyhi Mehmed Efendi vakıf malına ve görevlilerine gadr ve zulm etmesinden dolayı hakkında vaki’ olandava sonucunda görevinden azledilmesi ve tevliyet cihetinin es-Seyyid Mehmed Efendi, Ramazan, Mehmed ve Süleyman’a müştereken verildiği...¹⁹¹. ”

Kaynaklardaki bazı belgelerde yola çıkarak yapının vakfiyesi olduğunu ancak en geç 1308 H./ 1891 M. yılında vakfiyesinin yok olduğunu anlıyoruz. Cenabi Ahmet Paşa Camii’nin geniş avlusuna kaçak olarak inşa edilen 24 evin tahliye edilme talebinin, resmi kayıtlarda vakfiye ya da müteveliye dair hiçbir belge bulunmadığından muhatapsız kaldığını görüyoruz¹⁹².

¹⁸⁷ Tanrıkorur, “Türkiye Mevlevihaneleri,” s.128.

¹⁸⁸ Dağlıoğlu, “Ankara’da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa,” s. 215.

¹⁸⁹ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 196.

¹⁹⁰ Bilgi için bkz: Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 213; TADB-TTD-EVKAF, Defter No:558, v. 60a. Sultan II. Selim Han Döneminde ve Muhammed er-Rahimi tarafından tutulan “*Defter-i Evkaf-ı Liva-i Ankara*” (TADB-TTD, 558) da Ankara Sancağı’na tabi Nefs-i Ankara, Yaban Abad, Murtaza- abad, Ayaş ve Bacı kazalarında bulunan vakıflar kaydedilmiştir.

¹⁹¹ Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 196.

¹⁹² Kırpık vd. yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 268: “Ankara’da Kattanin mahallesinde Hayali Ahmet Paşa Camii avlusunda inşa edilen 20 kadar evin harimi işgal ettiği, bu evlerin yapılmasında mütevellinin izni olabileceği öngörüldüğünden yapılan araştırmada vakfın mütevellisi ve gelirine dair bir kayıt bulunmadığı ve ev sahipleri mahkemeye sevk edilmiş olup ruhsata ilişkin hüccet ve senet ibraz edemediklerine dair Evkaf Nezaretine gönderilen 26 Rebiü’l- ahir 1308 tarihli yazı da bu önemli tarihi mirasın zaman içinde uğradığı değişimi izah etmektedir (EV.MKT.1738/106).....Ankara’da Hayali Ahmet Paşa’nın bina ve ihya eylediği Cami’nin avlusunun dört bir tarafının boş bırakılarak bir duvar içinde 64 kuyu ile çevrili olduğu ve ahalinin cemaate gelmelerini kolaylaştırmakta olan bu durumun muhtelif zamanlarda 24 ev vesaire inşa edilmesiyle bozulmuş olup bu inşaatın müteveli izniyle olması lazım geleceği öngörüldüğünden yapılan araştırmada vakfın tevliyet ve gelir kaydının bulunmadığı, var ise bu kayıtlar ile evlerin mutasarrıflarının bildirilmesi için mahalline tahrirat yazılması hususunda Evkaf Nezaretine gönderilen 8 Safer 1309 tarihli yazı (EV.MKT. 1738)”.

193

Fotoğraf 2.21. Kale yönünden Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi
(Kaynak: Yaşar Yeğen Koleksiyonu)

02 Şevval 1162 H. / 15 Eylül 1749 M. tarihli bir hüccette¹⁹⁴ Ankara’da Gıcikli ahalisinden Mustafa ve Ahmed karındaşların Ahmed Paşa Cami-i Şerifi Vakfına ait arsanın tasarruf hakkını mütevelliden aldıkları kayıtlıdır¹⁹⁵.

Günümüze ulaşmayan Mevlevihane için 12 Receb 1039 H. / 25 Şubat 1630 M. yılına tarihlenen Hacı Mahmud vakfiyesi bulunmaktadır¹⁹⁶. Sultan I. Ahmed’in hatt-ı hümayununa göre Mevlevihane Cenabi Ahmet Paşa Cami’sinin avlusunun kuzey tarafına Dergah- Ali yeniçerilerinden Korucu Mahmud (Hacı Enver oğlu Hacı Mahmud Bey) tarafından ilk defa inşa ettirilir¹⁹⁷. Korucu Mahmud, Mevlevihane için bir vakıf kurar ve vakfiyesini Ankara Kadısı Hüsam oğlu Abdülkerim Efendiye 1630 yılında tescil ettirir. Vakfın tesciline göre mütevellisi Abdullah oğlu Yusuf’tur. Hacı Mahmud beyin Evahir-i Şaban 1039 H. / 13-22 Şubat 1630 M. tarihli Arapça vakfiyesinin özeti şöyledir¹⁹⁸;

*“Vakıf hacı Mahmud Bey, Sultan Murad Han ibn Sultan Ahmed Han’ın varid olan hatt-ı hümayunları ve müsaade-i şahaneleri üzerine Ankara’da ve Cenabi Ahmed Paşa Cami Vakfı’ndan olup, camiin kuzeyindeki boş arsa üzerine sekiz hücre ve bir mukabele meydanından ibaret bir Mevlevihane yaptırdığını, halen Mevlevi fakurasının bu hücrelerde sakin olduklarını her hafta Cuma ve pazartesi günleri, Cuma ve öğle namazlarından sonra Hz. Mevlana Celaleddin Rumi zamanından beri adet olduğu üzere meydanda Mesnevi mukabele olunduğunu söylemiş bu Mevlevihane ile birlikte parasından **iki yüz bin dirhem** ayırarak vakfederek şöyle şart eylemiştir:*

a. Tevliyet hayatta oldukça evvela kendisine meşruta olacak vazifelilerin azl ve tayinleri salahiyyeti ölüncüye kadar elinde bulunacaktır. Vefatından sonra azatlı kölelerinden Abdullah oğlu Hacı Rıdvan, onun da vefatından sonra zamanın hakimi tarafından tayin edilecek bir kimse müteveli olacaktır.

¹⁹³ Evren, *20’li Yılların Bozkır Kasabası Ankara*, s. 24.

¹⁹⁴ Bilgi için bkz: Kırpık vd. yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 196.; AŞS, 774-0012-020-040, 818-0006-006-7.

¹⁹⁵ Kırpık vd. yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 196.

¹⁹⁶ Halit Ongan, “Ankara Şer’iye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler,” (*Vakıflar Dergisi*, sayı:5 1962), s.215. Ancak vakfiyenin içeriği ile ilgili şu an için bilgi sahibi değiliz.

¹⁹⁷ Kırpık vd.yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 319.

¹⁹⁸ Bilgi için bkz. Kırpık vd.yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, ; AŞS, Defter No:26 (712), sayfa 1-2, sıra 1.

- b. *Mevlevihane'de sakin olan Mevlevi fukarası vakfın nazırı olacaklardır.*
- c. *Mevlevilerden tefsire ve hadis nakline muktedir bir kimse şeyh, Mesnevi'ye vakıf ve nakline muktedir biri Mesnevihan tayin edilecektir.*
- d. *Para, mütevellî eliyle ve her on dirhemi on iki dirhem hesabı üzere sağlam rehin ve güvenilir kefil karşılığında nemalandırılacaktır. Ancak zayi olma ihtimaline binaen askerlere ve talebeye borç veya kredi verilmeyecektir.*
- e. *Hasıl olan nemadan günde bir dirhem Mevlevi fukarasından nazırlara, günde otuz beş dirhem hücrelerde oturan dervişlerin yemeklerine, günde yirmi beş dirhem şeyh olan kimseye, üç dirhem Mesnevihan'a, üç dirhem duacıya, beş dirhem birinci neyzene, beş dirhem ikinci neyzene, üç dirhem kudümzene, üç dirhem dairezene verilecektir.*
- f. *Her hücrede geceleri yakılmak üzere iki dirhemlik mum satın alınacaktır.*
- g. *Mütevellî olana günde beş dirhem, bina tamir ve bakım-onarım ile kar ve yağmurun zararından koruyacak hademeye iki dirhem, naathana iki dirhem, tabbaha (aşçıya) iki dirhem ve ferraşa (temizlikçi ve sergici) bir dirhem verilecektir.*
- h. *Mevlevihane arsasının kirası bedeli olarak Cenabi Ahmet Paşa Vakfı'na rakabe için iki dirhem, kandil ihtiyacı için yağ bedeli iki dirhem, bu caminin Mevlevi fukarasından olan bevabına (kapıcısına) iki dirhem ödenecektir¹⁹⁹.*

¹⁹⁹ Kırpık vd. yaz. , Şehr-i Kadim Ankara, 2.Cilt, s. 321,323.

2.4. Yapım Tarihi ve Banisi

Caminin kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre 973 H. /1565 M. tarihli yapının banisi camiye ismini veren Anadolu Beylerbeyi Cenabi Ahmet Paşa'dır. Cenabi Ahmet Paşa Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında 20 yıl süreyle Anadolu Beylerbeyi olarak görev yapmış bir devlet adamıdır.

Fotoğraf 2.22. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapı, kitabe

2.5. Cenabi Ahmet Paşa'nın Yaşamı ve Eserleri

Kaynaklardan, Osmanlı Klasik çağının devlet adamlığı terbiyesinde Cenabi Ahmet Paşa'nın ideal bir Osmanlı saray mensubu olduğunu anlıyoruz. Onun kişiliğini dönemin tarihçisi Peçevi şu sözlerle aktarır:

“Padişah hareminden çıkmış ve sırasıyla ilerleyerek Anadolu eyaleti valiliğine kadar yükselmiştir. Yirmi yıl süreyle burada adaletle hükümet etmiştir. Terbiyeli ve yetkin bir adam idi. Kimi zaman şiir söylediği de olurdu. Ancak içkiye düşkünlü ve en büyük kusuru da bu idi. Ömrü boyunca, bağdaş kurarak oturduğu ve gülümsediğinde dişlerinin görüldüğü görülüş değildir²⁰⁰.”

Peçevi'nin ölçülü ve adaletli bir devlet adamı olarak tanıttığı Cenabi Ahmet Paşa, Ulama Paşa'nın oğluydu. Dedesi ise, Safevi yanlısı Şii Türkmen aşiretlerinin yerleştirildiği Teke sancağında bir tımar sahibi idi²⁰¹. Boşnak ya da Gürcü asıllı olduğu ileri sürülen Paşa, sarayda kilercibaşılık, çaşnigirlik ve mirahurluk hizmetlerinde bulunmuş, bu hizmetlerindeki gösterdiği üstün başarılarından dolayı Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1541 yılında Anadolu Beylerbeyi olarak tayin edilmiştir²⁰².

Aşık Çelebi'nin şair biyografileri derlemesi Cenabi Ahmet Paşa'yı Sultan Süleyman'ın iç sarayının terbiyesiyle yetişmiş bir padişah gözdesi ve gençliğinde güzelliği ile temayüz etmiş, belagat sahibi bir şair olarak tasvir eder. Hatta gençliği dolayısıyla kendisine “Gül Ahmer” (kırmızı gül) lakabı verildiğini aktarır. Tarihçi Mustafa Ali ise kendisinin Sultan Süleyman'a adeta bir arkadaş gibi yakın olduğunu belirtir²⁰³.

Cenabi Ahmet Paşa'nın hayatı hakkında detaylı bir bilgiye sahip değiliz örneğin doğum tarihini ya da mirasçıları olup olmadığını bilmiyoruz²⁰⁴. Ancak Şehzade Mustafa'nın kızı Nergisşah Sultan'la evli olduğunu biliyoruz²⁰⁵. Günümüze gelen bazı kaynaklardan Şehzadeler Savaşı'nda da etkin bir rol oynadığını izliyoruz.

Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri arasında çekişmeler baş göstermeye başlayınca, Şehzade Selim Manisa sancağından Konya'ya gönderilmiştir²⁰⁶. Şehzadeler savaşında Şehzade Selim, Şehzade Bayezid karşısında yeterince asker toplayamadığından endişe etmeye başlayınca durumu Sultan Süleyman'a arz eder

²⁰⁰ Bekir Sıtkı Baykal haz., *Peçevi Tarihi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), s. 29.

²⁰¹ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 602.

²⁰² Abdülkerim Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2014), s. 249.

²⁰³ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 602.

²⁰⁴ Dağlıoğlu, “Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa,” s.215.

²⁰⁵ Kırpık vd.yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2. Cilt, s.195

²⁰⁶ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, II: Cilt, (Ankara: TTK, 2011), s.1121.

ve Sultan Süleyman Anadolu Beylerbeyine ordusuyla Şehzade Selim'e destek olmasını emreder²⁰⁷. 1559 yılında iki şehzade Konya'da karşı karşıya geldikleri vakit, Cenabi Ahmet Paşa Ordunun sağ kanadında Şehzade Selim'e destek olmuştur²⁰⁸. Tarih sayfalarından öğrendiğimiz kadarıyla Konya'daki mücadele Şehzade Selim'in lehine son bulmuştur. Bu mücadelelerden sonra Selim Konya sancağından Kütahya sancağına geçer²⁰⁹. Muzaffer Şehzade'nin 1561-62 ile 1566 yılları arasında sancakbeyi olarak bulunduğu Kütahya'daki sarayında içkili bir musiki meclisi tasvir eden iki sayfalık resminde, Kütahya Sancakbeyi olan şehzadenin sadık destekçisinin adı verilir: “*Cenab Paşa Bendenüz*²¹⁰.”

Resim 2.2. Nakkaş Nigârî tarafından yapılan bu eserde, Şehzâde Selim Kütahya'da Sancak Beyliği sırasında bir köşkte şarap içerken ona eşlik eden musahipler ve saz heyetini gösteren minyatürde ayrıcalıklı konumunu vurgularcasına Cenabi Ahmet Paşa ayrı bir minderde tek başına gösterilmiştir

211

Cenabi Ahmet Paşa'nın baniliğini yaptığı Ankara Mevlevihanesi'nden de çıkarımla, kendisine yakın bulunduğunu düşündüğümüz Mevlevilik, 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda şehirlere yayılmaya başlamış, yüksek zümreye ve elit tabakaya hitabeden bir tarikat hüviyeti kazanmıştır. Bunun yanı sıra Mevlevi dergahları, edebiyat, musiki, hat vb. güzel sanatların icra edildiği birer merkez durumuna gelmiştir. Bu yüzden pek çok devlet adamı Mevleviliğe duydukları ilgiyi tarikat mensupları için dergah inşa ettirerek göstermişlerdir. Bu yakın ilişki zamanla Mevlevi dergahlarının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır²¹².

²⁰⁷ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, II: Cilt, s.1129.

²⁰⁸ *A.g.e.*, s.1130.

²⁰⁹ Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s.1139.

²¹⁰ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 602.

²¹¹ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s.68.

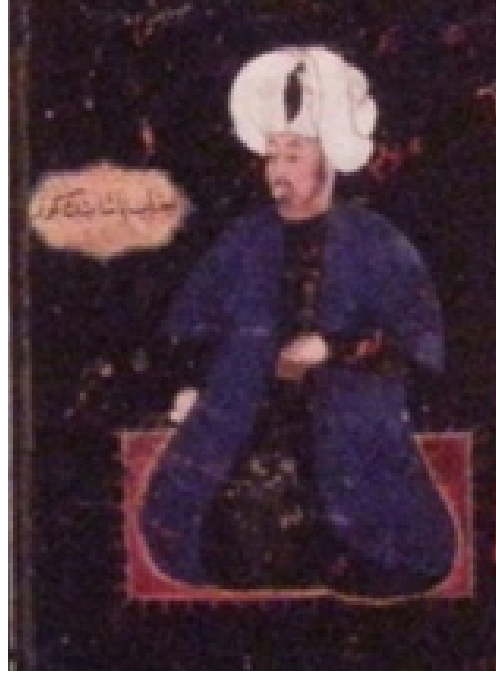
²¹² Osman Türer, “Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı,” (Bildiri Metni: *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Ankara: TTK, 2014), s.274.

Şehzadeler Konya’da karşı karşıya geldiklerinde Cenabi Ahmet Paşa’nın tarafını tuttuğu Şehzade Selim’in, Mevlevihane’nin hemen yakınına yaptırdığı Konya’daki camisi, Cenabi Ahmet Paşa’nın da baniliğini yaptırdığı caminin aynı zamanda bir semahane olması basit bir tesadüf gibi görünmemektedir. Tarih kaynaklarında hem Şehzade Selim’in hem de Anadolu Beylerbeyi Cenabi Ahmet Paşa’nın yaşam tarzları izlendiğinde bunun mekânsal bir tesadüften çok ortak bir dünya görüşünü vurguladığını düşünmek kanımızca daha doğru olur. Necipoğlu bu durumu Sinan Çağı eserinde şöyle açıklar;

“Caminin yanındaki bugün yok olmuş Mevlevi Tekkesi de onun tasavvufa eğilimini sergiliyordu. Belki de bu tekke, Cenabi Ahmet Paşa’nın iştirak ettiği Konya’daki savaşta, Şehzade Selim’in zaferini sağlamış olduğuna inanılan Mevlana Celalüddin Rumi’ye duyduğu şükranın ifadesi olarak yaptırılmıştı²¹³.”

Cenabi Ahmet Paşa’nın İmparatorlukta 20 yıl süresince Anadolu Beylerbeyi olarak ifa ettiği görevi Osmanlılarda en büyük idari bölüm olan eyaletlerin, en yüksek mülki ve askeri amiri olması anlamını taşıyordu²¹⁴. İmparatorlukta en yüksek dereceli beylerbeyi Rumeli Beylerbeyi’ydi. Ardından Anadolu Beylerbeyi geliyordu. Eyaletin idaresini üstlenen Beylerbeyi, eski kanunname ve vesikalara göre “paşa sancağı” denilen vilayet merkezlerinde otururlardı²¹⁵. Yönettiği eyaletin merkezinin 1542- 1566 yılları arasında geçici olarak Kütahya’dan Ankara’ya nakledilmesiyle birlikte Anadolu Beylerbeyi olarak Ankara’da yaptırdığı camisinin mevkii, çalışma ofisiyle bağlantılı görünmektedir²¹⁶.

Enderun’da yetişen ve görev yaptığı dönemde Kanuni Sultan Süleyman’dan yakın alaka gören, Cenabi Ahmed Paşa’nın *Harfi* mahlasıyla şiirler yazdığını kaynaklardan öğreniyoruz²¹⁷.

Resim 2.3. Cenabi Ahmet Paşa’yı Şehzade Selim’in karşısında bir minder üzerinde otururken gösteren minyatürden detay (Nigari)

²¹³ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 604.

²¹⁴ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III: Cilt, (Ankara: TTK, 2011), s. 1528.

²¹⁵ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, III: Cilt, s. 1532.

²¹⁶ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 601.

²¹⁷ Baha Tanman vd. haz., *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 1999), s. 142.

Halk arasında Hayali Ahmet Paşa olarak da bilinen Cenabi Ahmet Paşa 20 yıl süresince Anadolu Beylerbeyliği yapmış ve 1561 yılında ölmüştür²¹⁸. Paşanın nerede nasıl öldüğünü bu gün için bilemiyoruz. Aynı şekilde baniliğini yaptığı türbede yatıp yatmadığı konusunda ihtilafli fikirler vardır²¹⁹. Konyalı, *Ankara Camileri eserinde konuyu şu şekilde açıklar:*

“Türbenin içinde bir lahit vardır. Lahdin başında güzel serpuşlu bir mezar taşı vardır. Bu mezar taşındaki kitabeye göre, ya bu taş sonradan buraya getirilmiştir ve yahut burada yatan Cenabi Ahmet Paşa değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Ahmet Paşa Türbesini yaptırmış, fakat kendisi başka yerde öldüğü için cesedi buraya getirilememiştir²²⁰.”

Cenabi Ahmet Paşa'nın eserleri hakkında günümüze ulaşan ve günümüze ulaşmayıp kaynaklardan öğrendiğimiz yapılar: Cami, Türbe, Mevlevihane ve hamamdır. Külliye'nin merkez yapısı olan Cenabi Ahmet Paşa Camii 1566 yılında inşa edilmiştir²²¹. Mimar Sinan Tezkirelerin de adları geçmese de²²² banisi olduğu hamam, türbe ve Ankara Mevlevihanesi'ni yaptırdığını kaynaklardan öğreniyoruz.

Cenabi Ahmet Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi olduğu sırada Celali Ayaklanmaları baş göstermeye başlamış Ankara halkı pek çok Anadolu şehrinde olduğu gibi ayaklanmaların tedirginliğini taşımaktaydı. Evliya Çelebi'den öğrendiğimize göre Celali saldırılarına karşı Cenabi Ahmet Paşa dış kale surlarını da tamir ettirmiştir²²³.

2.6. Yapının Mimarı Üzerine Görüşler: Mimar Sinan ve Hassa Mimarlar Teşkilatı

Mimar Sinan'ın tüm hayatı boyunca yaptığı ya da kendisine atfedilen eserlere yer veren kaynakların başlıcaları: Topkapı Sarayı'nda müsvedde halde bulunan ve yazarı bilinmeyen “*Adsız Risale*”, Tuhfet'ül-Mimarın'ın ilk kaleme alınan müsveddesi olan “*Risalet'ül-Mimariyye*”, yazarının Asarı olduğu düşünülen “*Tuhfet'ül-Mimarın*”, Sai Mustafa Çelebi'nin kaleme aldığı “*Tezkiret'ül-Enbiye*”, yine Sai Mustafa Çelebi'nin eseri olan ve Ahmet Cevdet Paşa tarafından bastırılan “*Tezkiret'ül-Bünyan*”, Şair Eyyubi'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın su yolları inşaatına ait “*Padişahname*” adlı eser, Dayazade Mustafa Efendi'nin Edirne'deki Sultan Selim Camii hakkında yazdığı “*Selimiye*”dir²²⁴.

Ankara'da klasik Osmanlı mimarisinin en önemli temsilcisi olarak görülen Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin adı, Tuhfet'ül-Mimarın'de²²⁵ ve Tezkiret'ül-Enbiye'de²²⁶ geçer. Ancak Cenabi Ahmet Paşa türbesini ve hamamını Mimar Sinan'ın eserlerine dair kaynaklarda göremiyoruz. Tezkiret'ül-Enbiye ve Tuhfet'ül-Mimarın gibi Sinan yapılarının listesini veren tezkirelerden yola çıkılarak Hassa Mimarbaşı Sinan'a atfedilmektedir²²⁷.

Mimar Sinan eserlerine dair en önemli kaynaklardan olan tezkirelerde caminin adı geçmesine rağmen yapıdaki bazı kusurlar binanın bizzat Mimar Sinan tarafından yapılmamış olduğunu pek çok araştırmacı

²¹⁸ Abdülkadir Özcan, “Mimar Sinan’a Siparişte Bulunanlar,” (Bildiri Metni: *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1988), s.138.

²¹⁹ Kırpık vd yaz., *Şehr-i Kadim Ankara*, 2. Cilt, s.195.

²²⁰ Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 101.

²²¹ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s.7.

²²² Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 601.

²²³ Kahraman vd. haz., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi-II. Kitap*, s. 212.

²²⁴ Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı ve Eseri, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*, (Ankara: TTK, 1965), s. IX.

²²⁵ *A.g.e.*, s. 26.

²²⁶ *A.g.e.*, s. 81.

²²⁷ Selda Kalfazade, “Cenabi Ahmet Paşa Camii,” (Ansiklopedi maddesi: *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:7 1993), s. 351.

savlamıştır²²⁸. Cami'nin inşa edildiği 1561 ila 1566 yılları arasındaki dönem, Sinan'ın yaratıcılık bakımından 16. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen olgunluk devresi yapıtlarıyla karşılaştırdığında verimli olduğu bir dönemdir. Söz konusu tarihte Şehzade Camii (1548), Süleymaniye Külliyesi (1557) gibi klasik Osmanlı mimarisinin önemli yapıları çoktan tamamlanmıştır²²⁹. Yapının mimarına şüphe ile yaklaşılmasının en önemli sebebi ana kubbe ve son cemaat yerine ait orta kubbenin ayın aks üzerinde olmasına rağmen, taç kapısının mihrap aksından yarım metre kadar batıya kaymasıdır. Bir diğer nedense klasik Osmanlı mimarisinin adeta karakteristiği haline gelmiş simetrisinin doğu-batı ve kuzey- güney cephelerdeki pencere akslarının birbiriyle aynı ekseninde çakışmaması suretiyle bozulmasıdır.

Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin yapıldığı yıllarda Babaeski'de Semiz Ali Paşa Camii (1561-1565), Konya'da Selimiye Camii (1565), Diyarbakır'da İskender Paşa Camii (1565), Lüleburgaz'da Sokollu Camii (1564), Halep'te Adliye Camii (1565) inşa ediliyordu²³⁰. Daha da çoğaltılabilecek bu örnekler ışığında Sinan'ın en azından zaman açısından pratikte hepsine aynı anda ulaşamayacağı bu yapıların, kendisinin sevk ve idaresinde Hassa Mimarlar Ocağı'ndaki mimar halefleri tarafından yapıldıklarını düşünmek doğru olur²³¹. Kimi araştırmacılar binanın Mimar Sinan'ın oğlu Mirliya Mehmet bey tarafından tamamlattırıldığını öne sürmektedirler²³². Konyalı, *Ankara Camileri* isimli kitabında konu ile ilgili olarak şunları aktarmıştır;

“Cepheden bakılınca mabedin merkezietini kaybettiği hakkındaki bir mülahazayı önlemek için mabedin kapısını kapı kemerinin biraz sağına almayı lüzum görmüştür. Bu inceliği anlamayanların bunu bir kusur gibi göstermeleri katiyen doğru değildir²³³.”

Ancak kimi araştırmacılar Konyalı'nın fikrine katılmamışlardır. Caminin bazı mimari ayrıntılarındaki acemilik -cümle kapısının merkezi mihrab ekseninden kayması, üç kubbeli revak ile son cemaat yerinin cephe kompozisyonu arasındaki tutarsızlık ve doğu ile batı cephelerinin farklı pencere düzenlemeleri- Sinan'ın planının ya payitahttan gönderilen deneyimsiz bir hassa mimarı ya da onun üslubuna pek de aşina olmayan yerel bir mimar tarafından yapıldığının ipucunu verir²³⁴. Yapının mimarı dışında kitabelerde usta isimlerine rastlıyoruz. Yapının taç kapısında üç beyitli bir kitabe yer alır. Kitabedeki beyitin şair Mahvî tarafından yazıldığını biliyoruz²³⁵. Portalin sağında bulunan pencere açıklığının üzerinde tamir kitabeleri yer almaktadır. Burada Mehmet Sabri isimli bir ustanın ismi geçmektedir.

²²⁸ Konuyla ilgili olarak bkz: A. Saim Ülgen, “Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbesi,” (*Vakıflar Dergisi*, sayı: II, 1942), s. 221, Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s.34.

²²⁹ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, (İstanbul: YEM Yayınları, 2007), s.270, 277.

²³⁰ Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s. 316,400, 571,581.

²³¹ Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s.41.

²³² Ernst Egli, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.) s. 159; Dağlıoğlu, “Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa,” s. 214.

²³³ Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 93.

²³⁴ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 603.

²³⁵ Tanrıkorur, “Türkiye Mevlevihaneleri,” s.132.

2.7. Yapının Geçirdiği Onarımlar ve Bugünkü Durumu

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi günümüze kadar çeşitli onarımlar geçirmiştir. Kitabelerden, yazılı kaynaklardan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden elde ettiğimiz belgelerden yola çıkarak yapının 1802-03, 1845, 1887-88, 1940 ve son olarak 2012 yıllarında onarım gördüğü anlaşılmaktadır²³⁶.

1802-03 yılındaki yapının bildiğimiz kadarıyla ilk onarımı Zafranbolu'lu Hacı Alime Kadın yaptırtmıştır. Bu kadının Abdülzade Hacı Ahmet Ağa'nın eşi olduğunu caminin kapısının iç kısmında bulunan kitabesinden anlamaktayız. Bu onarımda kitabeye göre caminin tamiri yapılmış ve süslemeleri yenilenmiştir²³⁷.

1845 yılında yapılan onarımla ilgili elimizde sadece bir belge bulunmaktadır. Onarımın niteliğini bugün için bilemiyoruz²³⁸.

Taç kapının batısındaki ve minber üzerindeki kitabelere göre 1887-88 tarihli onarımda Ankara Valisi Abidin Paşa'nın ve Abdülcelilzade Seyyid Hacı Hidayet'in katkıları olmuştur. 1887-88 onarımının niteliğini tam bilememekle beraber daha çok dış mekanları kapsayan bir onarım olduğunu anlıyoruz²³⁹. Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesi kaleminden çıkan 1302 H. / 13 Ocak 1887 M. tarihli bir talimata göre (Belge 2.6.), Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin tamir edilmesi için gereken bütçenin ayrılması istenen bir belge ile bu tarihte kesinlikle onarım geçirdiğini anlıyoruz²⁴⁰.

Yapıdaki en kapsamlı onarım Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1940 yılında gerçekleştirdiği onarımdır. Bu dönemde yapı hem kapsamlı olarak tamir edilmiş hem de süsleme programı caminin yapıldığı döneme uygun olduğu düşünülen bir üslupla değiştirilmiştir. Ancak 2012 yılında gerçekleştirilen onarımda bu hatalı yaklaşım telafi edilmeye çalışılmış, caminin her döneme ait süslemeleri belgelerle ortaya çıkarılmış ve aslına sadık kalınması hedeflenmiştir²⁴¹.

Fotograf 2.23. 1940 onarımı öncesinde Cenabi Ahmet Paşa Camii
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

²³⁶ Kitabeler için, bu tezin Kitabeler kısmına, belgeler ve yazılı kaynaklar için Ekler kısmında bulunan raporlara bakınız. Pek çok kaynağa yapının tüm onarım süreçleri tam olarak yansımamıştır. Bu tezin yazıldığı esnada yazılan ancak içeriğine ulaşamadığımız başka bir tez, belki de konu ile ilgili daha tatmin edici bir içeriğe sahip olabilir. Şu an için teze ulaşamadığımız için konuya ne gibi bir katkısı olduğunu bilemiyoruz. Süheyla Dikili, "Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii Geçirdiği Restorasyon Aşamaları ve Süsleme Programı," (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2015). (08.05.2017 tarihine kadar kullanımı yazar tarafından kısıtlanmıştır.).

²³⁷ Dağlıoğlu, "Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii," s.213.

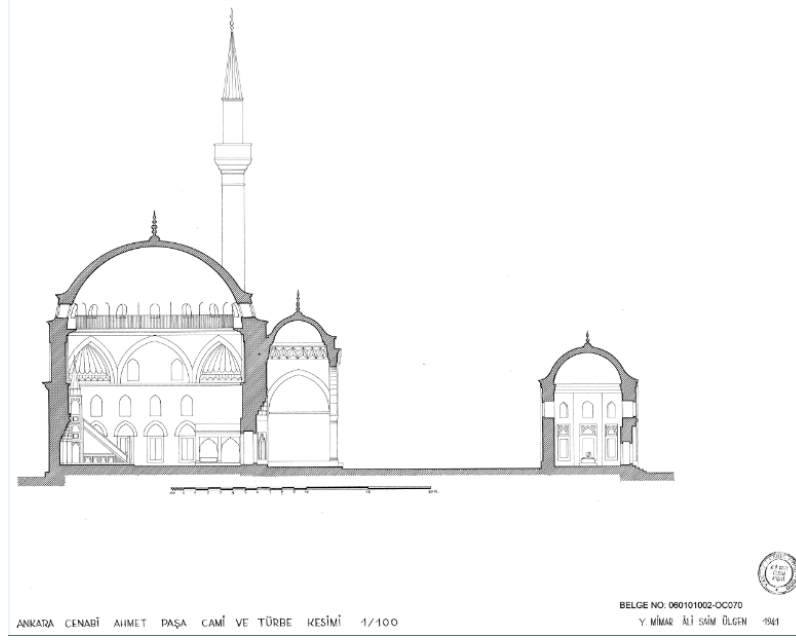
²³⁸ Kırpık vd. yaz. , *Şehr-i Kadim Ankara*, 2.Cilt, s. 326.

²³⁹ *A.g.e.*, s. 213.

²⁴⁰ İlhan Ovalıoğlu vd. haz., *Belgelerle Osmanlı Döneminde Ankara*, (İstanbul: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014), s. 348.

²⁴¹ Her iki onarımda da hangi şirketlerle çalışıldığının bilgisine ulaşamadık. Bu yüzden tezde onarımlar ile ilgili bilgi verilirken Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgeler esas alınacaktır.

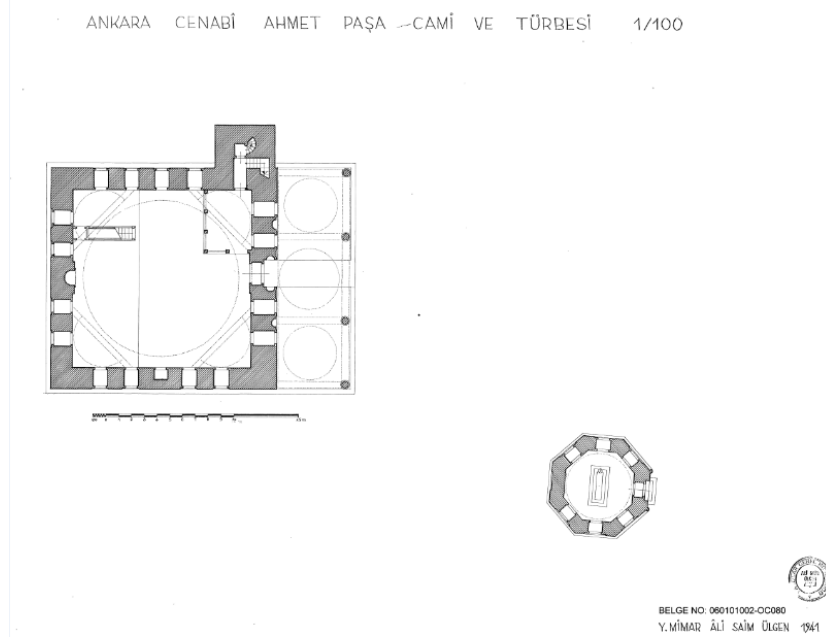
Daha önce de belirttiğimiz gibi 1940 yılında yapılan onarım yapının bugüne kadar geçirdiği en kapsamlı onarım olmuştur. Onarım öncesinde yapının fotoğrafları çekilmiş, yapıların ölçümleri yapılmış plan ve kesitleri çıkarılmıştır.

Plan 2.3. Cenabi Ahmet Paşa Camii ve türbe kesiti (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Fotoğraf 2.24. 1940 onarımı öncesinde Cenabi Ahmet Paşa Türbesi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Plan 2.4. Cenabi Ahmet Paşa Camii ve türbe planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Camii'nin ve türbenin son derece yıpranmış olan beden duvarlarındaki ve minaredeki taşlar değiştirilmiş ve sıva raspa yapılmıştır. Caminin çift kısımlı son cemaat yerindeki ve türbenin kapısındaki ahşap sundurma kaldırılmıştır.

Caminin ve türbenin kubbesini, caminin üç bölümlü son cemaat yeri revakını örten üç küçük kubbeyi ve minarenin külahını örten kurşunlar yenilenmiştir. Hem harimin hem de avlunun zemini tümüyle soyularak değiştirilmiş, son cemaat yeri basamakları ve türbenin basamakları yeniden düzenlenmiştir. Camideki ve türbedeki tüm pencere açıklıklarına alçı şebekeli cam işçilikli bezemeler yerleştirilmiştir. Son cemaat yeri revakında bulunan sütun başlıkları yenilenmiştir.

Fotoğraf 2.25. 1940 onarımı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Harimde bulunan süsleme programı, caminin yapıldığı döneme ait olduğu düşünülen bir üslupta, o dönemdeki hatalı bir onarım anlayışıyla baştan sona yeniden tasarlanmış ve değiştirilmiştir. Fotoğraflardan camide daha önce olmayan bir süsleme programı ile baştan başa bezendiğini görüyoruz.

Fotoğraf 2.26. 1940 onarımından sonra harim (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

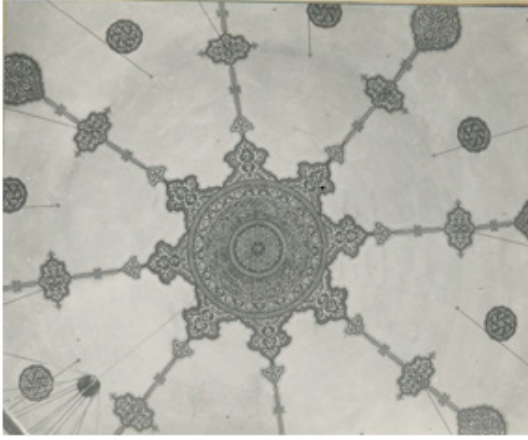

a.

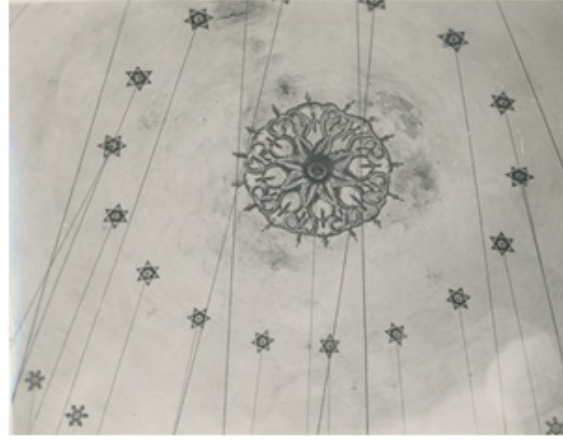

b.

Fotoğraf 2.27. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımında kaldırılan mahfil üzerindeki ahşap korkuluklar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

a.

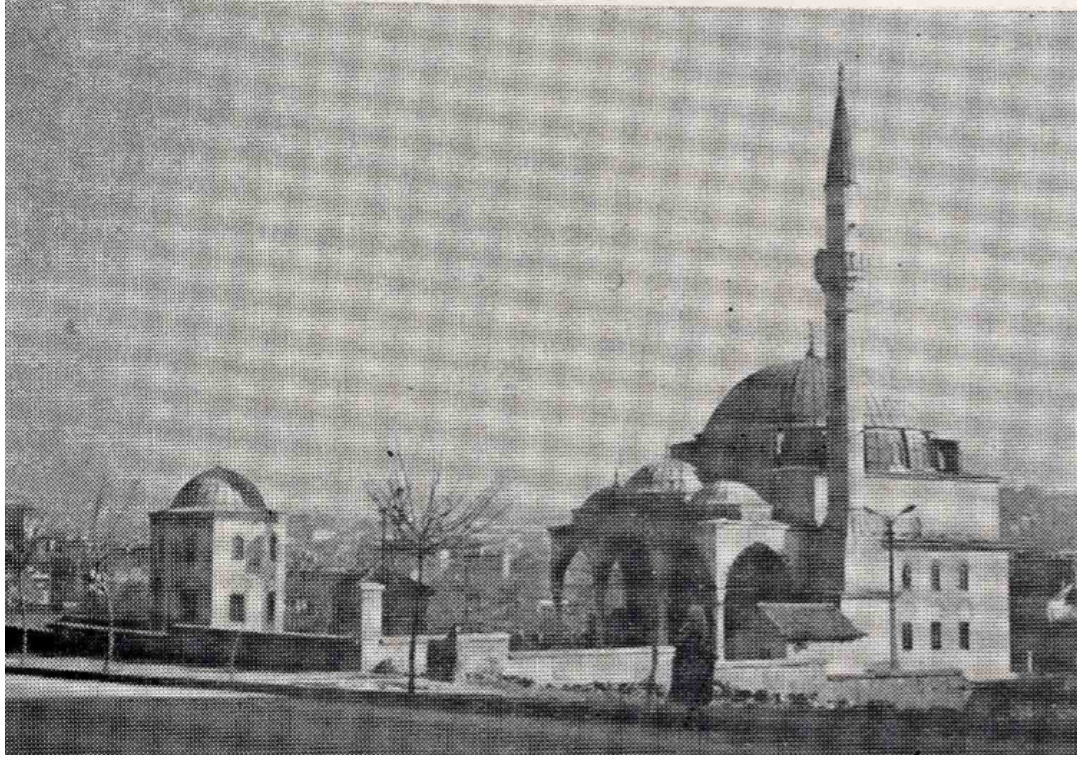
b.

Fotoğraf 2.28. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımında yenilenen kubbedeki kalem işi süslemeler (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Kubbede, kubbe eteklerinde, pendentiflerde, pencere alınlıklarında ve pencere çerçevelerinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Pendentiflerde yer alan cihâr-ı güzin kompozisyonları, pencere kenarları, kubbe etekleri yenilenmiştir. Kubbeyi taşıyan kemerlerdeki süsleme kaldırılmış yerine iki renkli taş işçiliği görünümü verecek şekilde süslenmiştir. Daha önce 1802 restorasyonunda yapıldığını kitabesinden kesin olarak bildiğimiz giriş kapısının iç kısmında bulunan kalem işi kitabe yapının orijinalinde olmadığı gerekçesiyle kaldırılmıştır. Mahfil üzerindeki ahşap korkuluklar kaldırılmıştır. Kalem işi süslemelerle bezeli mihrap ve minber köşkü üzerindeki süslemeler kaldırılmıştır. Minber külahı kasnağındaki kalem işi süslemeler tümüyle kaldırılmış, harimdeki süsleme programı ile bütünlük oluşturacak şekilde yeniden bezenmiştir.

Fotoğraf 2.29. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımından sonraki görünümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Fotoğraf 2.30. Cenabi Ahmet Paşa Camii-1940 onarımından sonraki görünümü

242

Fotoğraf 2.31. Azimi Türbesi

243

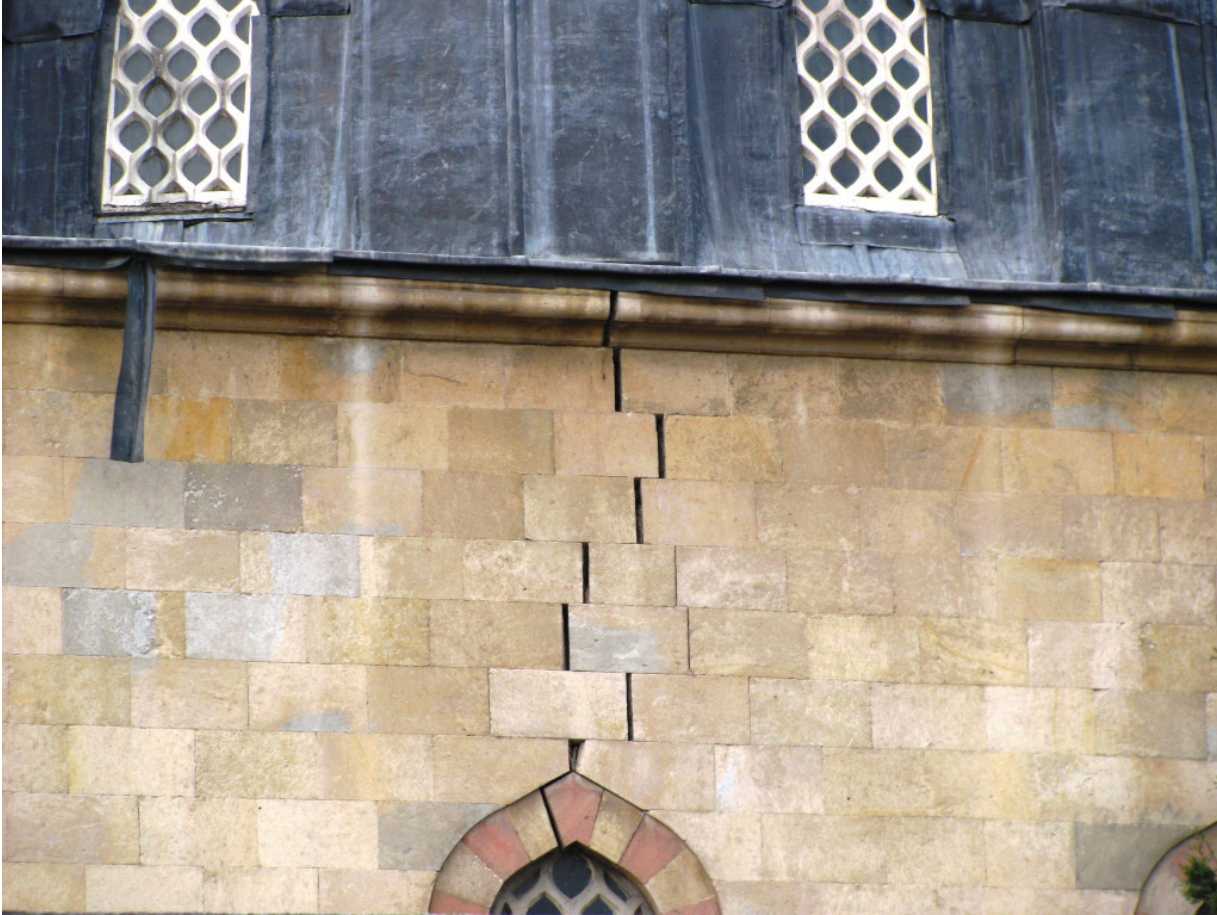
²⁴² Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*.

²⁴³ Öney, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*.

1940 yılından itibaren cami küçük de olsa bazı onarımlar geçirmiştir. 1988 yılında caminin avlusuna şadırvan, türbe, tuvalet dışında başka yapılaşmaya izin verilmeyeceği olanlarınsa kaldırılacağı hükme bağlanmıştır (Belge- 1). Böylece çevre düzenlemesi büyük ölçüde bugün bizim bildiğimiz şeklini almıştır. 1993 yılında yine çevre düzenlemesi konusunda müdahaleler yapılmıştır (Belge - 2). 1999 yılına ait Cami'ye kalorifer tesisatı döşenmesi ve avlu demir parmaklıklarının yenilenmesi ile ilgili karar alınmıştır (Belge- 3). 2010 yılına dair Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alabildiğimiz belgelere göre büyük ölçüde 2012 yılı onarımını yönlendirecek köklü değişiklikleri öngören kararlar olduğunu görüyoruz (Belge 1-2-3-4).

Yapının son kapsamlı onarımı 2012 tarihinde yine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu onarımda hem çevre düzenlemesi hem de tamirat yapılmıştır. Yine de bu onarımı 1940 yılında yapılan onarımdan ayıran en önemli fark yapının çeşitli dönemlerde ortaya konmuş süsleme programlarını 1940 onarımının aksine ortaya çıkarmak olmasıdır. Böylece ziyaretçiler yapının süsleme programının geçirdiği değişiklikleri bugün kolaylıkla anlayabilmektedir.

2012 yılı onarımında, Cami'nin ve türbenin beden duvarları ve minaredeki taşlar ve sıvalar değiştirilmiş. Kurşun kubbe, son cemaat yeri revakı kubbeleri, türbe kubbesi ve minare külahı değiştirilmiştir. Avluda bulunan orijinal taş alem, üzerinde eksik hilal bölümü tamamlanarak Türbe'nin kubbesine yerleştirilmiştir. Cami'nin doğu duvarında kubbe eteğinden aşağıya kadar uzanan çatlak tamir edilmiştir.

Fotoğraf 2.32. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Caminin doğu duvarında kubbe eteğinden başlayan pencere kemerine ulaşmış ayrılma (Fotoğraf: İnanç Taşkiran-2009)

244

²⁴⁴ “Cenabi Ahmet Paşa (Ulucanlar Yeni) Camisi,” son erişim tarihi: 19 Mart 2017, http://www.sinanasaygi.org/i/eserler/b/185_54594068.jpg.

Avlunun kuzey batı köşesine yeni bir tuvalet ve abdesthane eklenmiştir. Külliyyeye 17. yüzyılda eklenen Azimi Türbesi'nin çatısında bulunan elektrik direği kaldırılmış yerine alem konulmuştur. Türbe içinde sıva raspaşı yapıp tekrar aynı malzeme ile sıvanmış, ahşap tavan aslına uygun olarak değiştirilmiştir.

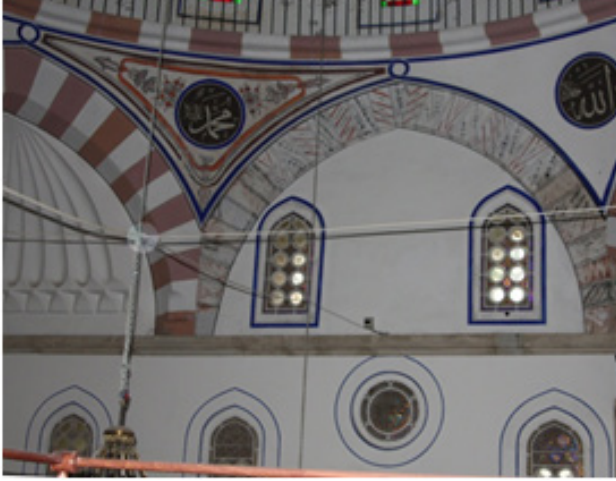
Fotoğraf 2.33. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Kubbedeki her iki dönemi de yansıtan kalem işi süslemeler

Cami'nin hariminde daha önceki belgelerden yola çıkarak her döneme ait süsleme programlarına ait örneklere yer verilmiştir. Kubbedeki kalem işleri hem 1940 yılına ait hem de daha önceki süslemeleri açıkta bırakacak şekilde değiştirilmiştir. Kubbe kasnağını çevreleyen 16 pencerenin etrafındaki kalem işi süslemeler sadece çerçevesi kalacak şekilde kazınmış, batı cephede mahfile yakın olan kısımlar örnek olarak bırakılmıştır.

Fotoğraf 2.34. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Kubbe kemerlerinde, ve kubbe eteğinde her iki dönemi de yansıtan kalem işi süslemeler

Pendantiflerde yer alan kalem işi süslemelerden sadece harimin kuzey batısındaki pendantifte 1940 yılında yapılan kalem işi süslemeler bırakılmış, harimin güney doğusundaki pendantif tam olarak ne zaman yapıldığını bilemediğimiz ancak kesin olarak 1940 onarımı öncesine ait bir üslupla kalem işi tekniği ile bezenmiş diğerleri boş bırakılmıştır.

a.

b.

Fotoğraf 2.35. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Pendantiflerde farklı dönemlere ait süsleme programlarından örnekler

Kubbe kemerleri mihrap nişini çevreleyen kubbe kemeri 1940 öncesi üslubu yansıtabilecek biçimde o dönemin bezemeleriyle bırakılmış diğer kubbe kemerleri ise 1940 yılı onarımında yapılan süslemelere sadık kalarak iki renkli taş görünümünü verecek şekilde boyanmıştır.

Harimde dört ana yöndeki sivri kubbe kemerlerinin alınlıkları 1940 yılı öncesindeki fotoğraflardan tespit edebildiğimiz kadarıyla yuvarlak rozetlerle süslenmiş, 1940 onarımında kaldırılmışlardır. 2012 onarımında da kapalı durmaları uygun bulunmuştur. Harim duvarlarını çevreleyen üst seviyedeki pencerelerde ise sadece mahfilin güney batısındaki ilk pencerenin çevresi 1940 yılı üslubuna göre kalem işi tekniğiyle süslenmiş diğer tüm üst seviyedeki pencereler ise sadece mavi ince iki sıra şeritle çevrelenmişlerdir. Harime girişte kapının üzerinde 1802-03 yıllarındaki onarım kitabesi, 2012 onarımıyla ortaya çıkarılmıştır.

a.

b.

Fotoğraf 2.36. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Giriş kapısının iç kısmında bulunan kalem işi kitabe

Alt seviyede kuzey doğu duvardaki iki pencerenin alınlığı 1940 öncesi üsluba uygun olarak kalem işi tekniğiyle süslenmiş, geri kalan alt seviyedeki tüm pencere alınlıklarında 1940 yılında yapılan süsleme programı korunmuştur.

a.

b.

Fotoğraf 2.37. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Pencere alınlıklarında farklı dönemlere ait süsleme programlarından örnekler.

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nde, türbe içinde sıva raspaşı yapılan yerler tekrar aslına uygun olarak sıvanmış, alçı içlikleri yüzeyden ayırt edebilmek için kiremit rengi çerçeveye vurgulanmış, kalem işleri temizlenerek konservasyonu yapılmıştır.

Azımi türbesinde ahşap üzerine yapılan kalem işlerinde temizlik sonrası ortaya çıkan silik bölümler, bir bölümü örnek olarak muhafaza edilmek suretiyle aynı malzeme ile tamamlanmış ve cilalanmıştır.

Avlunun kuzey batı köşesine abdesthaneler ve tuvalet eklenmiş, tüm avlu duvarları yenilenmiştir. Geç dönemde eklendiğini bildiğimizi caminin kuzey batısında kalan şadırvanın ne zaman eklendiği ve onarım görüp görmediği hakkında bir bilgimiz bugün için yoktur. 2012 yılında geçirdiği onarımdan sonra Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi tekrar açılmıştır.

Fotoğraf 2.38. Cenabi Ahmet Paşa Camii- Mihrap ve minber.

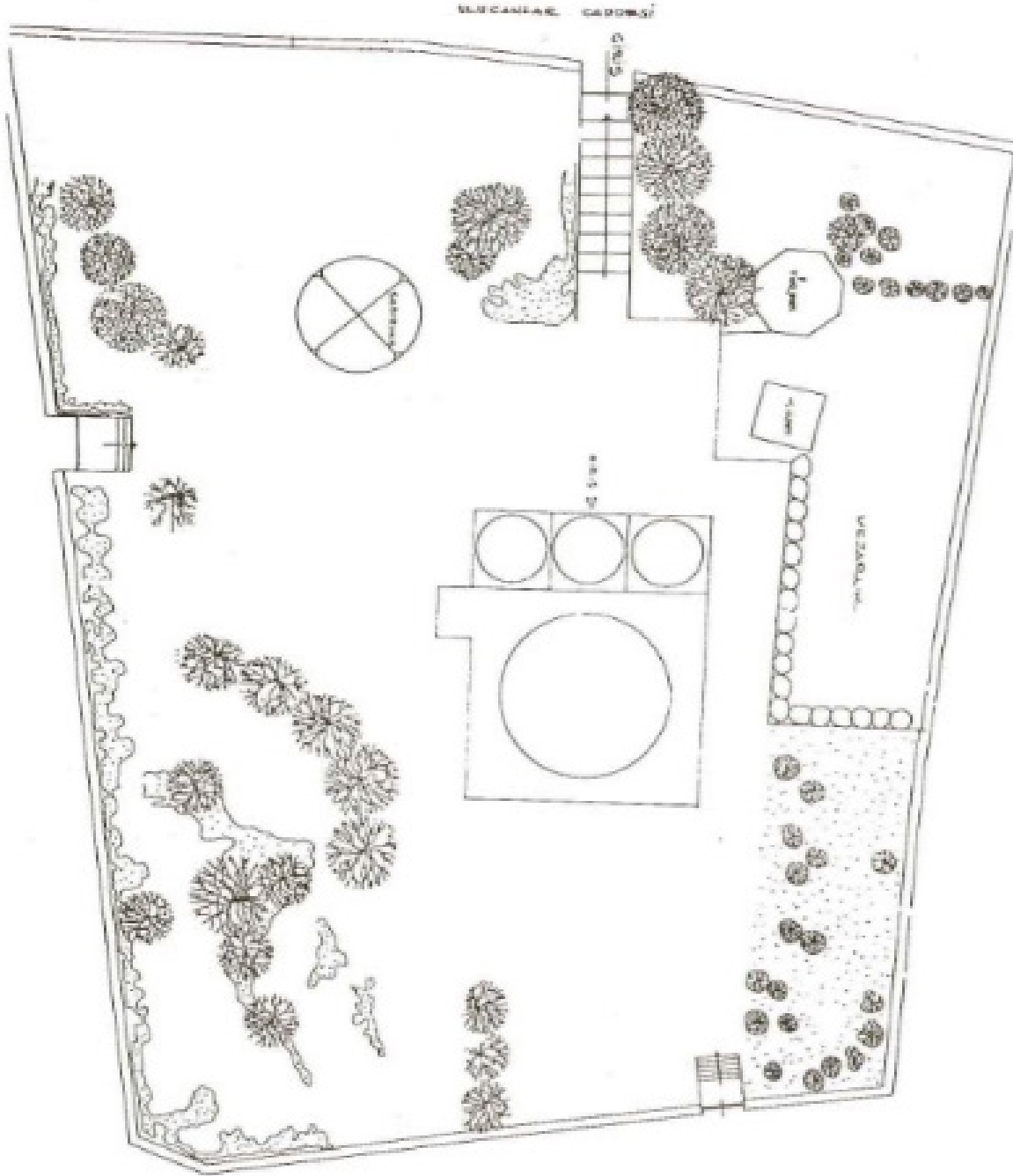

Fotoğraf 2.39. Cenabi Ahmet Paşa Camii-Kadınlar mahfilı.

Fotoğraf 2. 40. 2012 onarımının ardından Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin genel görünümü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).

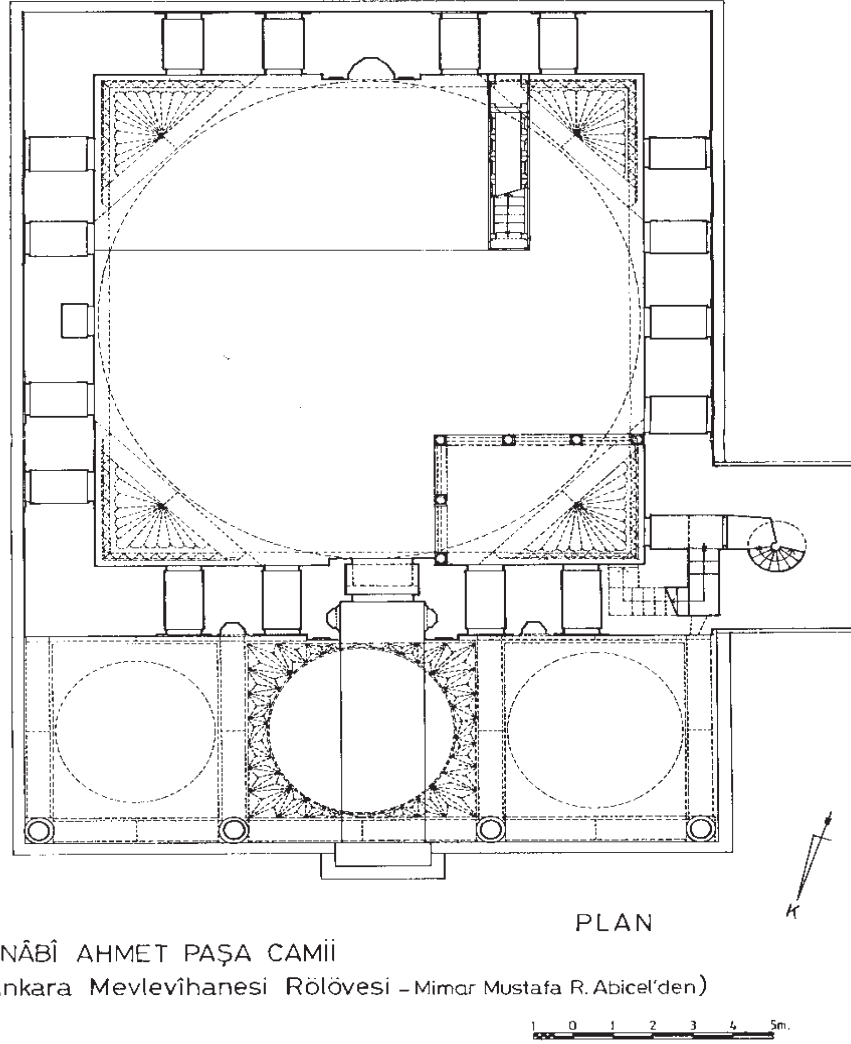
2.8. Plan

Plan 2.5. Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin günümüzdeki planı

245

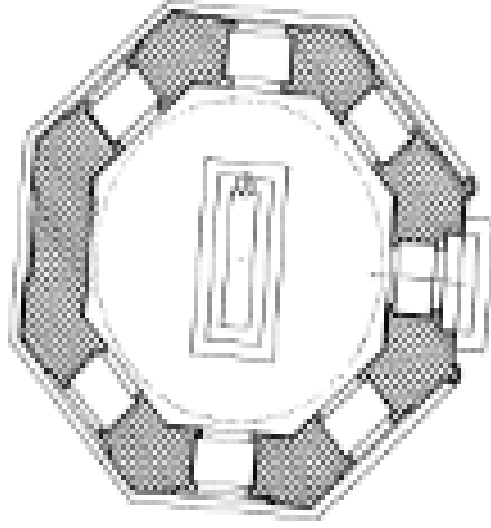
Külliyenin yapıları kuzey- güney yönünde düzgün olmayan, dikdörtgen planlı bir dış avluyla kuşatılmıştır. Külliye'nin merkezini oluşturan caminin kuzey doğusunda bağımsız olarak inşa edilen iki türbe (Cenabi Ahmet Paşa ve Azimî Türbeleri) ile bugün yıkılmış olan Mevlevihane ve çeşmenin de kuzey doğuda, aynı bölgede bulunduğu belirtilmektedir. Mevlevihane'nin yerinden bugün Ulucanlar Caddesi geçmektedir.

Plan 2.6. Cenabi Ahmet Paşa Camii, rölöve planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

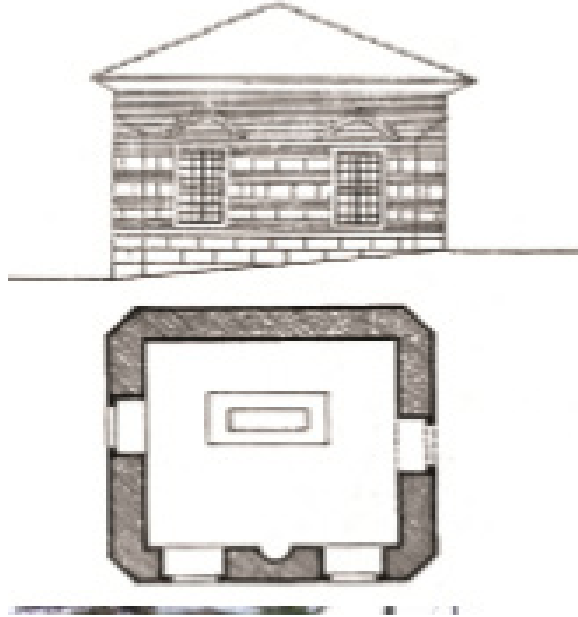
Cenabi Ahmet Paşa Camii kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı kuzeyde son cemaat yeri ile güneyde harim kısmından oluşmaktadır. Kuzeydeki son cemaat yeri eksene simetrik dizilen ikişerden dört sütuna ve duvarlara atılan sivri kemerlerle kare planlı üç bölüme ayrılır. Bölümlerin üzeri ortadaki üçgen kuşak, diğerleri pandantiflerle geçilen kubbelerle örtülmüştür. Son cemaat yerinin güney duvarında eksende hafif dışa taşkın taç kapı ile simetriğinde ikişer pencere ve pencerelerin ortasında beş cepheli mihrap nişi yer alır.

Son cemaat yerindeki dikdörtgen çerçeveli, altı sıra mukarnas kavsaralı kapıdan yaklaşık 17.40x 23.90 m. ölçülerinde kare planlı, üzeri tromplarla geçilen kubbe ile örtülü harime girilir. Harimin duvarlarındaki eksene simetrik ikişer (dört) pencere ile dışa açılmaktadır. Güney duvarın ortasında beş cepheli mihrap ile batısında pencerelerin arasında doğu duvarın yaklaşık ekseninde dikdörtgen niş ile çıkılan 17 basamaklı bir minber bulunur. Ayrıca harimin kuzey batısında altı sütunla biçimlenen bir mahfil ile yaklaşık kuzey batı köşede minareye açılan bir kapı vardır.

Plan 2.7. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, avluda caminin kuzey doğusunda yer alır. Camiden bağımsız olan türbe sekizgen kaideli, içten ve dıştan sekizgen gövdeli ve tek katlıdır. Türbenin kaidesi 11.78 x 11.78 m. boyutlarında cepheleri ise 2.10 m'dir. Türbeye giriş kuzey cephe eksenindeki kapıdan sağlanır. Kapının hemen önünde basamaklar yer alır. Güney ve kuzey duvarlar dışındaki duvarların ekseninde birer pencere yer alır. Türbede doğu batı yönünde yerleştirilmiş bir sanduka bulunur. Türbe sekizgen kasmağa oturan bir kubbeyle örtülüdür.

Plan 2.8. Azimi Türbesi planı

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin güneyinde Azimi Türbesi yer alır. Doğu batı yönünde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Kuzey doğu, kuzey batı, güney doğu ve güney batı cephesi pahlanmıştır. Türbeye doğu kuzeyindeki kapıdan girilir. Yapının güney duvarı ortasında yarım daire nişli mihrap ile simetriğinde birer pencere vardır. Batı duvarında bir, güney duvarında iki penceresi bulunur.

²⁴⁶ Ali Uzay Peker, "Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi," (*Tasarım Merkezi Dergisi*, Sayı:5, 2007).

2.9. Dış Tanıtım

Günümüze cami, türbeler, şadırvan olarak gelen Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi düzgün olmayan ve kuzey- güney yönünde uzanan dikdörtgen biçimli dış avlu duvarlarıyla çevrelenir. Cenabi Ahmet Paşa Camii eğimli bir arazide yer almaktadır. Arazide kuzey yönünde bir eğim görülmektedir. Bu nedenle güney cephesi kuzey cephesine oranla daha yüksek tutulmuştur.

Fotoğraf 2.41. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey cephe, genel görünüm

Camii'nin tüm cephelerine, üst seviyede başlayan kademeli silmelerle ikiye bölünerek cephelere hareket kazandırılmıştır. Silmeler yaklaşık olarak son cemaat yeri revakı kemerlerinin kilit taşlarıyla aynı seviyededir. Son cemaat yerinin orta kemeriyle birlikte silme de yükselmiştir. Kuzey cephe dışındaki cepheler pencereler bir sırası silmelerin üzerinde, iki sırası silmelerin altında kalacak şekilde üç sıra olarak dizilmişlerdir. Alt seviyedeki tüm pencereler, son cemaat yerine açılan kuzeydeki dört pencere de dahil olmak üzere, dikdörtgen çerçeveli ve sivri kemerlidir. Tümünde pencere açıklığı mevcuttur. Orta seviyede kalan ve kuzey cephe hariç tüm cephelere dörder tane yerleştirilen ikinci kat pencereleri sivri kemerli bir çerçeve ve alçı şebekelerle hareketlendirilmiştir. Alt seviyede eksene simetrik ikişer, üst seviyede eksende ve simetriğinde ikişer pencere vardır. Kademenin üst kısmında ise eksende iki pencere bulunur.

Fotoğraf 2.42. Cenabi Ahmet Paşa Camii, doğu cephe

Fotoğraf 2.43. Cenabi Ahmet Paşa Camii, gÜney ve doğu cepheler

Fotoğraf 2.44. Cenabi Ahmet Paşa Camii, gÜney cephe

Fotoğraf 2.45. Cenabi Ahmet Paşa Camii, gÜney ve batı cepheler

İstisnai olarak güney cephede orta seviyedeki ikişer pencerenin biraz daha üstünde yine alçı şebekeli yuvarlak bir pencere mevcuttur. Caminin tüm cepheleri boyunca dolanan silmelerin üzerinde kalan üst seviyedeki pencereler ise, kuzey cephesi dışında tüm cephelerde simetrik olarak ikişer ikişer konumlanmışlardır.

Batı cephenin kuzey köşesinde kare kübik kaideli, üçgen kuşaklı pabuçlu, silindirik gövdeli, tek şerefeli silindirik petekli ve konik külahlı minare yer alır. Minarenin batı cephenin kuzeyine konumlanması batı cephedeki pencerelerin eksenden hafifçe güneye doğru kaymasına neden olmuşsa da bu farklılık çok da göze batmamaktadır.

Caminin kuzeyindeki son cemaat yerinin sivri kemerleri, kademeli silindirik kaideli, silindirik gövdeli, baklava dilimli başlıklı sütunlara oturmaktadır. Kemerler güney duvarda kademeli konsollara oturmaktadır. Sütunların ve kemerlerin arasında gergiler mevcuttur. Son cemaat yeri zeminden iki basamakla yükseltilmiş, dört mermer sütunun yükselttiği üç kubbe ile örtülmüş, ortadaki kubbe daha yüksek ve diğerlerine göre daha büyük inşa edilerek vurgulanmıştır.

Fotoğraf 2.46. Cenabi Ahmet Paşa Camii, minare

Fotoğraf 2.47. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey batı cephe

Fotoğraf 2.48. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey batı cephe, son cemaat yeri

Fotoğraf 2.49. Cenabi Ahmet Paşa Camii, kuzey cephe, son cemaat yeri

Fotoğraf 2.50. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakı

Son cemaat yerinin güney duvarı, harimin kuzey cephesinde hafif dışa taşkın dıştan kademeli silmelerle ve bir bordürle kuşatılan altı sıra mukarnas kavraralı bir taç kapı ile simetriğinde sivri kemerli alınlıklı dikdörtgen ikişer pencere vardır. Pencere aralarında dikdörtgen çerçeveli beş sıra mukarnas kavsaralı mihrap nişleri yer alır.

Fotoğraf 2.51. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yerinde bulunan mihrabiye nişi

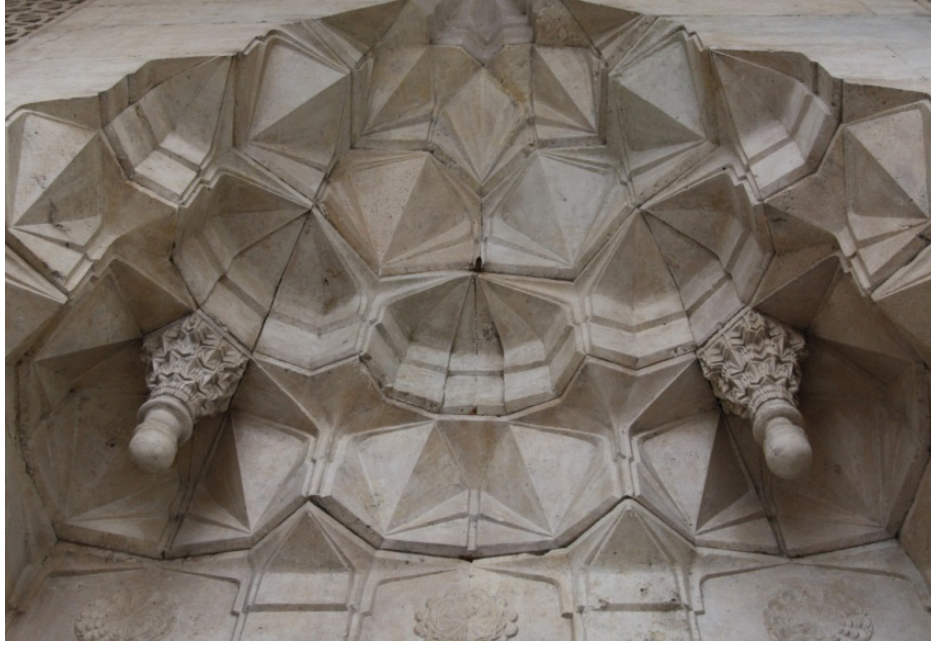

Fotoğraf 2.52. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakına açılan pencereler

Fotoğraf 2.53. Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısı

Son cemaat yerinin içinde olan taç kapı beden duvarı boyunca yükselmektedir. Kademeli, düz ve dışbükey silmelerin kuşattığı bir bordürle çevrilen taç kapı palmet dizili bir tepelikle sonlanmaktadır. Taç kapı dış bordürü iç içe geçmiş dairelerden meydana gelmektedir. Mukarnaslı kavsarada aşağıya doğru kademeli mukarnaslı ve kabara biçimli sarkıtlar yer alır. İki yanında sekizgen kesitli mihrap nişleri yer almaktadır. Mihrap nişlerinin iki köşesinde de kum saati şeklinde sütünceler vardır.

Fotoğraf 2.54. Cenabi Ahmet Paşa Camii taç kapısının mukarnaslı kavsarası, detay

Kübik bir gövde üzerine oturtulan kubbeyi dört ara yönde sekiz payanda desteklemektedir. Her bir çift payandanın arasından birer pencere açılmıştır. Sekizgen bir kasağın üzerine oturan kubbenin etekleri toplam 16 pencere ile hareketlendirilmiştir. Yuvarlak kemerli pencerelerin tümünde alçı şebekeler vardır. Kurşunla kaplı kubbe eteğinde açılan pencereler, caminin cephelerini bölen silmenin üstünde ve altında kalan pencereler yapıya kademelenme kazandırmıştır. Klasik Osmanlı mimarisinin bir özelliği olarak *stereometri* hakimdir. Örtü sistemi dışa yansımaktadır.

Fotoğraf 2.55. Cenabi Ahmet Paşa Camii kubbe, detay (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Fotoğraf 2.56. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi

Caminin kuzeyinde bir set üzerinde yer alan Cenabi Ahmet Paşa Türbe'si sekizgen kaideli, sekizgen gövdeli, kubbeli bir yapıdır. Dıştan iki kademeli pencere dizilişiyile iki katlı görünümü vermektedir. Kuzey ve güney cephenin alt kısımları hariç türbeyi geri kalan yedi cephede 14 pencere çevreler. Çift sıra pencere düzenlemesi yansıtan türbenin cephelerinde alt seviyede sivri kemerli alınlıklı dikdörtgen, üst seviyede daha küçük boyutlu sivri kemerli şebekeli pencereler bulunur. Pencereler dıştan kademeli silmelerle kuşatılmıştır. Kademeli saçak silmesiyle sonlanan cephelerden kubbe algılanmaktadır. Her cephede üst ve alt seviyedeki pencereler cephe köşelerinden biraz daha içeride konumlanan silmelerle dikdörtgen kartuşlar içine alınmıştır. Üç kademeli silmelerle çerçevelenen bu kartuşlar cephe duvarlarında yüzeyden girinti yaparlar. Güney cephe üst seviyede bir pencere ve silmelerle oluşan kartuşun yaptığı girinti ile hareketlenmiştir. Türbenin taç kapısına dört basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Dıştan geniş ve sade bir silmeyle sınırlanan taç kapının sivri kemerli nişi içinde basık kemerli bir kapı yer alır. Kapı kemeri üzerindeki alınlık boş bırakılmıştır.

Fotoğraf 2.57. Azimi Türbesi

Azimi Türbesi, kareye yakın dikdörtgen prizma gövdesi cepheleri enine üç bölüme ayrılmıştır. En alt bölüm taş, ortadaki kısım bir sıra taş ve dört sıra tuğla olacak şekilde almaşık dizilmiş, son kısım ise sadece tuğla örgülü bırakılmıştır. Cephede üçlü kademelenen bölümlerin arasında iki sıra ahşap hatıl yer alır. İlk iki kademedeki duvar köşeleri pahlanmıştır. Tamamen tuğla örgü olan son kademedeki ise dört yönde taşıntı yaparak mukarnaslarla pahlanan kısım yeniden tamamlanmış, bu seviyeden üstü yine kareye yakın dikdörtgen kesitli bir hal almıştır. Kuzeyde penceresiz ve sadedir. Batı cephede ise eksende kuzeye doğru kayan dikdörtgen çerçeveli ve yuvarlak kemerli alınlıklı bir pencere vardır. Pencerenin çerçeve kısmı duvarın almaşık örülmüş kısmında kalır, yuvarlak kemerli alınlığı ise tuğla örülü kısımdadır ve alınlık ve kemer de hali hazırda tuğla örgülüdür. Güney cephe batı cephedeki pencerenin biçimsel olarak aynı olan eksende simetrik iki pencere ile hareket kazanmıştır. Türbeye giriş doğudaki sade ahşap kapıdan sağlanmaktadır.

2.10. İç Tanıtım

Caminin kuzey cephesinde yer alan taç kapıdan harime girilir. Taç kapı içten de basık kemerlidir. Girişin hemen sağında harimin kuzey batı köşesini tümüyle kaplayan doğu batı yönünde dikdörtgen planlı bir kadınlar mahfili yer alır. Harimi fazla büyük olmayan bu caminin içi oldukça aydınlıktır. Camide ışık sorunu olabildiğince çözülmeye çalışılmış; kuzeyde dört adet, diğer üç cephede altta ve üstte olmak üzere sekizer adet, kubbeye geçişte altı ve kubbeye on altı, mihrap duvarında da bir yuvarlak pencere ile birlikte toplamda 51 adet pencere kullanılmıştır. Alt pencerelerin her biri dikdörtgen formludur ve çift renkli sivri kemer alınlıklara sahiptir. Mihrap duvarında yer alan pencerelerin hepsi vitraylı ve sivri kemerlidir. Üst pencerelerin hepsinde alçı şebeke görülmektedir. Üst ve orta eviyedeki pencereler dıştan içe yansımaktadır.

Fotoğraf 2.58. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrap duvarı pencereleri

Cami kare planlıdır. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturtulmuştur. Bu kasnağı istiridye formu 4 tromp ve 8 sivri kemer taşımaktadır.

Mihrabı kare planlı harimin güney duvarı ortasında yer alır. Kenar çerçevesi iç mekana doğru 10 cm çıkıntı yapar. Düzgün kesme taş kullanılan mihrapta tepelik ve kabara süslemelerinde alçak kabartma kullanılmıştır. Mihrabın tepeliğinde mazgal şeklinde dokuz adet palmet sıralanır. İki kenardaki palmet motifleri yarıdır. Mihrabın köşelik yüzeyleri sadedir. Ancak kavsaranın iki yanında simetrik düzenlenmiş dairesel birer kabara yer alır. Kabaraların içlerini alçak kabartma dilimli rozetler doldurur. Mihrap nişi altı sıra dizilmiş mukarnas bir kavsaradan oluşur. Kavsara ile nişin alt kısmı arasında, yan yana 5 adet kabara yer alır. Daha geniş olan ortadaki dairesel diğerleri dilimlidir. Aynı kabara caminin taç kapısında da tekrarlanmıştır. Mihrap, caminin yapıldığı döneme ait olmalıdır. Klasik üsluptaki sade görüntüsü bu görüşü desteklemektedir²⁴⁷. Mihrabın batısında bir minber yer alır.

²⁴⁷ Bekir Eskici, *Ankara Mihrapları*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s. 120.

Fotoğraf 2.59. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrap ve minberi

Fotoğraf 2. 60. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, kubbe geçişleri ve üst seviyedeki pencereleri

Cenabi Ahmet Paşa'nın içte de sekizgen kesitli türbesinde kubbeye geçiş, duvarların üst seviyesinde mukarnaslı silmelerle sağlanmıştır. Türbenin pencereleri üst seviyede tüm duvarlarda dıştan içe yansıyacak şekilde sekiz tane, alt seviyede ise kuzey ve güney duvar hariç altı tanedir. Türbenin güney duvarı küçük bir mihrap nişi biçiminde düzenlenmiş alçı silmelerle hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf 2. 61. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, mihrabiye

Kuzey duvardaki kapı ise içte de basık kemerlidir. Alt seviyedeki pencere alınlıkları dikdörtgen kartuş içerisinde sivri kemerli çerçeveye hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf 2. 62. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi alt seviyedeki pencere alınlıkları

Sivri kemerli pencereler dikdörtgen silmeler türbenin merkezinde kuzey güney yönünde uzanmış kare gövdeli, serpuşlu bir şahide yer alır²⁴⁸.

²⁴⁸ Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s. 253.

Fotoğraf 2. 63. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi sandukası

Azimi türbesinin iç kısmı oldukça sade tutulmuştur. Ahşap tavan ince çıtalarla kare kartuşlara bölünmüştür. Doğu duvarındaki kapı dikdörtgen sövelidir. Batı duvarında bir ve güney duvarında iki pencere dikdörtgen çerçevelidir. Pencerelerin hemen üzerinden tüm duvarlar boyunca bir silme geçer. Sanduka kuzey güney yönünde uzanmış sandukanın kitabeli bir mezar taşı vardır. Güneyinde ise yuvarlak kemerli bir mihrap nişi yer alır.

Fotoğraf 2. 64. Azimi Türbesi tavanı ve tüm duvarları geçen ahşap silme

Fotoğraf 2. 65. Azimi Türbesi sandukası ve mezar taşı

2.11. Malzeme-Teknik

Cenabi Ahmet Paşa Camii'nde kesme taş, mermer, demir, alçı, ahşap, kurşun ve metal malzeme kullanılmıştır.

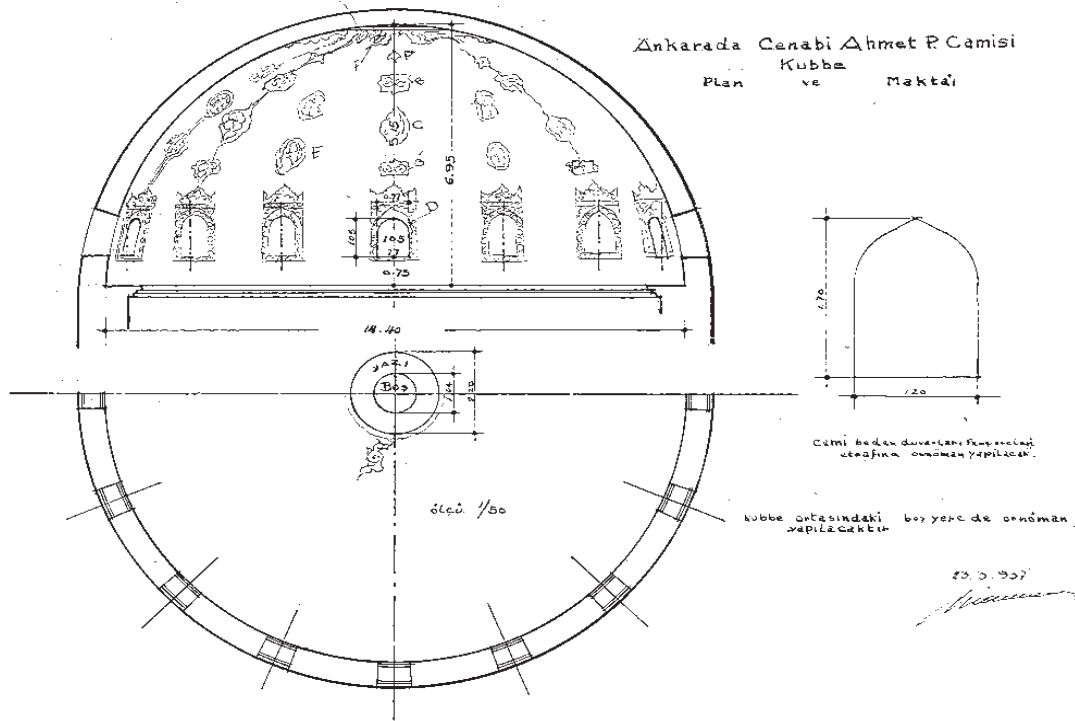
Caminin cephelerinde, türbede ve minarede düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Caminin kuzey cephesi son cemaat yeri kemerlerinde, caminin ve türbenin alt ve üst seviyedeki tüm pencere kemerlerinde bir beyaz bir kırmızı renkli taşların dönüşümlü dizilimiyle oluşturulan renk almaşıklığı görülür.

Son cemaat yeri revakı sütunları, taç kapı, mihrap, minber, mahfilde ve şadırvanda mermer kullanılmıştır. Taç kapının basık kemerli girişi beyaz ve mor damarlı mermer işçiliği yansıtır. Kitabenin çevresinde mor damarlı mermer işçiliği yer alır.

Son cemaat yeri revakı sütunları gergi demirleriyle hem birbirlerine hem de harimin kuzey cephesine bağlanır. Cami ve türbenin alt seviyedeki tüm pencerelerinde lokmalı demir parmaklıklar bulunmaktadır. Kapı ve pencerelerin kilit aksamlarında da demir kullanımı görülmektedir.

Alçı caminin ve türbenin üst seviyedeki pencere şebekeleri ve kubbe yüzeyinde kullanılmıştır.

Cami ve türbeyi örten kubbeler ve şadırvanın örtüsü dıştan kurşunla kaplanmıştır.

BELGE NO: 060101002-OC012

Plan 2.9. Cenabi Ahmet Paşa Camii kubbesi, plan (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

2.12. Süsleme

Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin taç kapısında, kapının doğu ve batısında yer alan mihrap nişlerinde, cephelerde pencerelerde, mihrap ve minberde, kadınlar mahfilinde; türbenin taç kapısında taş süsleme görülür. Cami'nin içinde, kubbede, kubbe eteğinde, kubbe kemerlerinde, pandantiflerinde, tüm pencere alınlıklarında ve minber külahının kasmağında, son cemaat yeri kubbelerinin iç kısmında, minber külahının kasmağında, kadınlar mahfilinin ahşap tavanında; Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin pencere alınlıklarında ve mihrapta; Azimi Türbesi'nde tüm duvarları boylu boyunca geçen ahşap silme üzerinde kalem işi süsleme görülür. Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbesi'nde pencerelerde alçı ve vitray süslemeler yer almaktadır.

Fotoğraf 2. 66. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapının mukarnaslı kavsarası

Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin taç kapısında geniş bordürün yüzeyinde kesişen dairelerle biçimlenen geometrik süslemeler yer alır. Kavsaranın ilk sırasında hizalanmış bitkisel süslemeli rozetler dikkati çeker. Kapının dış bordüründe birbiri içine giren dairelerden meydana gelen geometrik süslemeler yer almaktadır. Üst kısmı altı sıra mukarnas kavsaralıdır. Kapının her iki yanında mukarnaslı ve sekizgen kesitli birer mihrap nişi bulunmaktadır. Harime üzerinde süsleme ögesi bulunmayan bir ahşap kapı ile girilmektedir.

Fotoğraf 2. 67. Cenabi Ahmet Paşa Camii, taç kapı, detay

Mihrap yedi sıra mukarnas kavsaralı sekiz cepheli nişli dıştan bezemesiz silme ve iki bordürle kuşatılmıştır. Kavsara köşeliğinde mukarnasın üçüncü sırasıyla aynı hizada bitkisel desenli rozetler görülür.

Caminin minberinde minber külahının kasnağındaki kalem işi süslemeler dışında süpürgelik ve taç kısmında taş süsleme görülmektedir.

Fotoğraf 2.68. Cenabi Ahmet Paşa Camii mihrabı

Fotoğraf 2. 69. Cenabi Ahmet Paşa Camii minberi

Yapının cepheleri, pencereler üzerinde yer alan kemerlerdeki çift renkli taş uygulaması taç kapının doğusunda ve batısında yer alan mihrabiye nişleri ve son cemaat yeri kubbelerini taşıyan sütun başlıklarındaki taş işçiliği ve kubbelerindeki kalem işi süslemeler dışında sadedir.

Fotoğraf 2. 70. Cenabi Ahmet Paşa Camii son cemaat yeri revakındaki kubbelerde yer alan kalem işi süslemeler

Pencere alınlıklarının üzerinde yer alan sivri kemerler iki renk taşlıdır. Bu çift renkli kemer uygulaması ile yapıya hareket katılmıştır. Pencerelerde olduğu gibi son cemaat yeri kemerlerinde de çift renk taş uygulaması mevcuttur. Taç Kapının üzerinde iki satırlık bir yapım kitabesi yer almaktadır. Kapının iki tarafında pencerelerin alınlıkları ve çerçevelerinin arasında dikdörtgen biçimli bir kartuşta kalem işi ve taş işçiliği birer kitabe yer almaktadır.

Fotoğraf 2. 71. Cenabi Ahmet Paşa Camii pandantiflerinde süslemeler

Harimde pencere alınlıklarında kalem işi bitkisel motifli süslemeler vardır. Kubbe eteğinde kalem işi rozet kollar yer almaktadır. Üst örtüde kasağa kadar inen kalem işi rozet süslemeler yer almaktadır. Harim duvarları beyaz sıva kaplı, pencere çevreleri ve alınlıkları dışında her hangi bir süsleme barındırmamaktadır.

Fotoğraf 2. 72. Mahfilden harimin güney doğu duvarına bakış

Kalem işleri kubbe kasağındaki kemer köşeliklerinin bir kısmında da görülmektedir. Yapı içerisinde yer alan kemerlerde de aynı şekilde çift renkli taş görüntüsü verecek şekilde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Camide yer alan kalem işi nakışlı bezemeler ve kitabeler orijinal değildir.

Fotoğraf 2. 73. Mahfilden harimin güney doğu kubbe kemerine bakış

Mihrap duvarındaki üst pencerelerin hepsi vitraylıdır. Bu pencereler cami süsleme kompozisyonunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Caminin alt kat pencereleri dışında yer alan tüm pencereleri alçı şebekelidir.

Fotoğraf 2. 74. Mihrap duvarı

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin ii oldukça sadedir. Kubbenin ortasında taş işçiliği ile mührü Süleyman motifi konulmuştur. Pencere üstlerinde ii siyah ve kırmızı renklerle çizilen ince kıvrık dal motifleri altında tek sıra bir yazı kuşağı, mihrabiyede ise siyah renkle rumi motifler iŐlenmiŐtir.

Fotođraf 2. 75. Cenabi Ahmet PaŐa Türbesi pencere alınlıklarındaki kalem iŐi sűslemeler

Fotoğraf 2. 76. Cenabi Ahmet Paşa Türbesi mermer Şahide

Fotoğraf 2. 77. Azimi Türbesi'nin duvarlarındaki ahşap silme

Azimi Türbesi'nin içi oldukça sade tutulmuştur. Ahşap tavan, ahşap çırarlarla kare hücreli şebekelerle kaplıdır. Süsüleme unsuru olarak pencere seviyesinin hemen üstünden başlayan ve tüm duvarları boylu boyunca geçen ahşap silmenin üzerindeki sülüs, kalem işi kitabeden söz edilebilir.

Fotoğraf 2. 78. Azimi Türbesi'nin mermer şahidesi

Sandukanın mermer şahidesi yine sülüs kitabeyle bezenmiştir. Türbede ayrıca hamuşandaki bir mezara ait olduğunu düşündüğümüz bir şahide bulunur. Oldukça zarif bir şekilde işlenmiş taş parçasının üzerinde stilize edilmiş çiçek motifleri bulunur.

BÖLÜM III.
DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin günümüze gelmiş cami ve türbesinin planı, mimari öğeleri, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri çağdaş Klasik Osmanlı dönemi yapıları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anadolu'da Selçuklu döneminden itibaren görülen cami tipi Osmanlı döneminde de gelişerek devam etmiştir. Osmanlı çağında benzer özelliklerle Orhan Bey'in Bilecik'teki camisinden başlayarak sultanlar ele geçirdikleri önemli kentlere büyük tek kubbeli son cemaat yeri revaklı camiler yaptırmışlardır²⁴⁹. Cenabi Ahmet Paşa Camii, Mimar Sinan döneminde değişik denemelerle uygulanmış bir plan şeması olan tek kubbeli yapı tipinin bir örneğidir. Klasik Osmanlı mimarisinin Ankara'daki tek örneği olması bakımından da ayrıca önemlidir²⁵⁰.

Yapı 1560'lı yıllarda yapılmış olduğunu kesinlikle bildiğimiz camilerden biridir. Mekansal fikir açısından, 1500 ila 1550 yılları arasında yapılmış olan üst düzey devlet yöneticilerinin camilerini andırmaktadır²⁵¹. 16. yüzyılda Ankara'da yapılmış olan Cenabi Ahmet Paşa Camii, kare kübik gövdesi, üç kubbeli son cemaat yeri, büyük kubbesi ve dekoratif özellikleri ile döneminin yapı ve süsleme anlayışlarını mütevazı da olsa bir arada sunar. Sinan'ın yönlendirici ve biçimlendirici olduğu 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin vardığı noktayı birçok bakımdan temsil eder. Şöyle ki, yapı tümüyle kubbe strüktürüne göre biçimlenmiştir. Parçalanmış bir mekan yerine, mekan bütünlüğü elde edilmiş alt yapı ile üst yapı arasında organik bir bağ kurulmuştur. Işık sorunu da olabildiğince çözülmeye çalışılmıştır. Bu yönleriyle Klasik çağın, ortak özelliklerine sahip görünen Cenabi Ahmet Paşa Camii, Sinan Çağı'nın taşralı mütevazı örneklerinden birisi olarak görülebilir²⁵².

Caminin projesi ve uygulaması Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarına rastlamaktadır. 1560 ila 1566 yılları arasındaki dönem, Sinan'ın yaratıcılık bakımından özellikle verimli olduğu bir devirdir. Ancak bu devirden kalma çok az yapıtını bilmekteyiz. İşte Ankara'daki cami de bunlardan biridir. Belki de Rüstem Paşa'nın haleflerinden Semiz Ali Paşa'nın Babaeski'deki ve Ereğli'deki camileri de bu devre aittir. Büyük bir olasılıkla Rüstem Paşa'nın vakfına ait Sapanca, Samanlı, Bolvadin ve Rusçuk'taki camiler de bu devre mal edilebilir. Bu yapılara, Eyüp'teki Nişancı Paşa Camii, Bolu'daki Ferhad Paşa Camii, Kanlıca'daki İskender Paşa Camii ve Kütahya'daki Lala Hüseyin Paşa Cami de eklenebilir²⁵³.

Osmanlı mimarisinde örneğimiz ile plan olarak benzeyen pek çok cami mevcuttur. Bunlar arasında Kayseri Kurşunlu Camii (1585), Konya Selimiye Camii (1558-1567), Diyarbakır Behrampaşa Camii (1564-1572), Beypazarı Kurşunlu Camii (1685), Prizren Sinan Paşa Camii (1615), Priştine Fatih Camisi (1461), Firûz Ağa Camisi (1491) hemen ilk akla gelen örneklerdendir.

Beypazarı'nda bulunan Kurşunlu Camii (1685) kareye yakın dikdörtgen planlı harimi sekizgen kasağa oturan bir kubbeyle örtülüdür. Son cemaat yeri üç kubbeli bir revakla örtülmüştür. Harimin kuzey batısında bir minaresi vardır. Süsleme özellikleri bakımından Beypazarı Kurşunlu Camii, Cenabi Ahmet Paşa Camii ile benzer özellikler gösterir. Zira her ikisinin de özgün süslemeleri günümüze ulaşmamıştır²⁵⁴.

Diyarbakır'da bulunan Behrampaşa Camii (1565) Cenabi Ahmet Paşa Camii ile aynı tarihlere rastlar. Son cemaat yeri beş kubbeli ve çift olarak tasarlanan yapı bölgesel bezemenin ve siyah beyaz taş sıralardan oluşan duvar örgüsüyle süslemede farklılık gösterse de mimarisiyle Klasik dönem örnekleriyle örtüşür²⁵⁵.

²⁴⁹ Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s.123.

²⁵⁰ Kalfazade, "Cenabi Ahmet Paşa Camii," s.351.

²⁵¹ Egli, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan*, s.159.

²⁵² Başkan, *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*, s.43.

²⁵³ Egli, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan*, s.159.

²⁵⁴ Tolga Bozkurt, "Beypazarı'nda Türk Devri Yapıları," (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2002), s. 54.

²⁵⁵ Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Camileri," (Bildiri Metni. *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu*. Ankara, 1988), s. 195.

İstanbul da Divan Yolu üzerinde ve Sultanahmet meydanında bulunan Firûzağa Camii 1491 yılında inşa ettirilmiştir. Kare plan üzerine tek kubbeli yapı örneğindedir. Kesme taştan küçük ölçüde, dört duvar mukarnas pandantifli bir sağır kubbe ile örtülü olup dört mermer sütun üzerine sivri kemerle üç kubbeli ve üç gözlü yanlara açık son cemaat yerine sahiptir. Caminin son cemaat kemerleri de Osmanlı klasik mimari anlayışıyla çelişmez²⁵⁶.

Cenabi Ahmet Paşa Camii ile plan özellikleri bakımından farklılıklar gösterse de kuruluş yerinin Konya Mevlevihanesi'ne yakınlığıyla ortaklık gösteren Konya Selimiye Camii II. Selim'in Şehzadeliği döneminde başlamış ve tahta geçtikten sonra 1570 yılında tamamlanmıştır. Cami, Osmanlı klasik mimarisinin Konya'daki örneklerindedir. Kuzeyinde altı sütuna istinat ettirilmiş yedi kubbeli son cemaat yeri ve cümle kapısı mevcuttur. Son cemaat yerinin sağ ve solunda tek şerefeli iki minaresi vardır²⁵⁷.

Kurşunlu Camii (1585) klasik dönem Osmanlı mimarisinin Kayseri'deki özgün eserlerinden biridir. 16. yüzyıl mimari karakterini taşıyan tek kubbeli, tek minareli, son cemaat yeri çift revaklı bir camidir²⁵⁸. Çift son cemaat yeri uygulaması Cenabi Ahmet Paşa Camii'nden farklı olarak taş malzemededen yapılmış ve günümüze gelebilmiştir.

Cenabi Ahmet Paşa Camii'ne plan süsleme ve malzeme bakımından Balkanlar'da da pek çok örnek mevcuttur. Balkanlar'daki Tek Kubbeli Cami tipinde en erken örneklerden Priştine'de inşa edilen Fatih Sultan Mehmet Han Camii 1461 yılında inşa edilmiştir. Kare kübik planlı harim ongen bir kubbeye kapatılmış, son cemaat yeri üç kubbeli olarak tasarlanmıştır²⁵⁹. Balkanlardaki bir başka örnekse, 1615 yılında inşa edilen Sinan Paşa Camisi'dir. Cenabi Ahmet Paşa Camii ile aynı plan özelliklerini gösteren yapı farklı olarak güç döneme ait yoğun kalem işi süslemelere sahiptir²⁶⁰.

²⁵⁶ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, (İstanbul: İnkilap Kitabevi Yayınları, 1986), s.45.

²⁵⁷ Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s.581.

²⁵⁸ *A.g.e.*, s.580.

²⁵⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1981), s.180.

²⁶⁰ Raif Virmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), s.26.

SONUÇ

Bu kısımda Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi'nin, bugüne kadar kaynaklarda ve yayınlarda şimdiye kadar nasıl incelendiği, Ankara şehir dokusu içinde yeri ve önemi, 16. yüzyıl Ankara şehir gelişimi, Külliye tasarımı, Klasik Osmanlı Mimarisi ve Mimar Sinan eserleri arasındaki yeri ve önemi belirtilmiştir. Caminin ve türbenin; tarihlendirilmesi, plan, mimari öğeler, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri açısından önemi vurgulanmıştır. Cenabi Ahmet Paşa'nın kaynaklarda sıklıkla söz edilen ölçülü mizacı göz önüne alınarak, bu bağlamda Osmanlı sanatında statünün mimariye yansımaları Cenabi Ahmet Paşa özelinde irdelenmiştir.

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi hakkında en erken yazılı kaynaklar bugün bildiğimiz kadarıyla seyahatnamelerdir. Mimar Sinan eserlerinin yer aldığı tezkirelerde de Cenabi Ahmet Paşa Camii'nden söz edilmektedir. Evliya Çelebi'nin (1640) seyahatnameleri 16. yüzyılda sosyal, kültürel, ticari ve şehir dokusu bakımından Ankara hakkında ve Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi hakkında değerli bilgiler vermektedir. Erken döneme ait bir başka önemli yazılı kaynak da vakfiyelerdir.

Külliyenin tarihlendiği 16. yüzyıl Ankara'sı artık Selçuklu ve Bizans ikilemi arasında kale surlarının içinde savunma halinde kalan şehir görüntüsünden uzak, özellikle uluslararası düzeyde son derece gelişmiş sof ticareti ile ekonomik olarak kalkınmış bir şehir izlenimi vermektedir. Bu yüzyılın sonlarına doğru tüm Anadolu'ya yayılmaya başlayan Celali Ayaklanmaları'ndan korunmak için halkın da yardımıyla Cenabi Ahmet Paşa'nın tüm şehri kuşatacak üçüncü bir sur duvarı inşa ettirdiğini biliyoruz. Paşa'nın o zamana kadar Ankara'da eşi görülmemiş Yeni Camii, dış kalenin Cenabi Kapı olarak da bilinen Kayseri Kapısının hemen içindeki konumuyla görünürlük kazanmıştır. Caminin o dönemde üzerinde bulunduğu cadde ticaretin yoğun olduğu işlek bir noktadadır. Caminin hemen yanındaki Mevlevihane ise Paşa'nın tasavvufa eğilimini sergilemektedir²⁶¹.

1544-1565 yılları arasında Anadolu Beylerbeyi olarak görev yapmış olan Cenabi Ahmet Paşa'nın, Ankara'da yaptırdığı Klasik Osmanlı mimarisinin Anadolu'daki bir örneği Cenabi Ahmet Paşa Camii tek mekanlı, kubbeli, üç bölümlü son cemaat yeri ve batı cephenini kuzeyindeki minaresi ile karşımıza çıkmaktadır²⁶².

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, cami, türbe, çeşme ve Mevlevihane olan dört yapıdan oluşur. Yapılardan cami ve türbe günümüze gelmiş, tarihini tespit edemediğimiz çeşme²⁶³ ve Mevlevihane yıkılmıştır. Günümüzde, 17. yüzyılda Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin güneyine Azimî Türbesi ile geç dönemde avluya eklenen bir şadırvan bulunmaktadır. Mevlevihane'nin bahçesinde Cami'nin doğusunda bir hâmuşân vardır. Caminin avlu duvarları yapılırken çoğunlukla yıkılmış ve az bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Yapının batısında olduğu düşünülen bir çeşme geç dönemde yıkılmıştır. Cenabi Ahmet Paşa'nın kendi adına yaptırdığı külliye taç kapısı üzerindeki kitabesine göre 1566 yılında inşa edilmiştir. Üslup özellikleri ve malzemeden yola çıkarak Türbe'nin de cami ile aynı anda inşa edildiği düşünülmektedir. Malzeme ve mimari kuruluş özellikleri bakımından, değerlendirme kısmında detaylı bir şekilde aktardığımız üzere, cami ve türbe Klasik dönem özelliklerini yansıtır.

Cenabi Ahmet Paşa'nın Anadolu Beylerbeyi olarak görev yaptığı 20 yıl süresince hayatına dair kaynaklardan ulaştığımız bilgiler, son derece zarif, sanata ve şiire düşkün aynı zamanda Enderun okulunda yetişmiş gerçek bir Osmanlı Paşası profili çizdiğini görüyoruz. Son derece ölçülü bir mizaca sahip Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'la arkadaş gibi yakın olması aynı zamanda Şehzade Mustafa'nın kızı Nergisşah Sultanla evliliği ve Konya'daki Şehzadeler Savaşı'nda yine Kanuni Sultan Süleyman'ın talimatıyla selefî

²⁶¹ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s.604.

²⁶² Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s.581.

²⁶³ Konyalı, tahminimizce caminin batısında bulunan çeşmenin, geç dönemde eklendiğini belirtmektedir. Bkz: Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 96.

Şehzade Selim'in yanında yer alması ile güvenilir bir kişi olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda Paşa'nın beklenmedik ölümü olmasaydı vezir olabileceği üzerinde görüşler mevcuttur.

Külliyeyi incelediğimiz Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sosyal statünün mimariye nasıl yansıdığı, kurulan hiyerarşide keskin sınırların çizildiği, giyim kuşamdan mimari üsluba kadar neredeyse hayatın her alanının kapsayan bir kurallar silsilesi içinde olduğu Enderun'da yetişmiş bir kişi olarak Cenabi Ahmet Paşa'nın günümüze gelen eserine yönetime karşı kendi konumuna dair farkındalığını yansıtmış olsa gerektir.

Osmanlı mimarisinde klasik dönem olarak da bilinen ve Hassa Mimar Başî Sinan'ın adeta damgasını vurduğu 16. yüzyıl, sanatsal yaratı bakımından en çok ürün verilen dönemdir. Bu yüzyıla gelindiğinde artık Osmanlı İmparatorluğu merkezi yapısını son derece kuvvetlendirmiş tüm kurumsal dönüşümlerini tamamlamıştır. Kuban, Osmanlı Klasik Çağını şu sözlerle açıklar;

“Sadece politik yaşamda değil, bütün yaşamsal etkinlik alanlarında Osmanlı İmparatorluğu kendisini Kanuni Sultan Süleyman çağında ve sonrasında dünyanın en büyüğü olarak görmüştür. İmparatorluğun en geniş politik egemenlik sınırlarına varması idarenin bütün nitelikleriyle kurulması, ekonomik olanakların en üst düzeye ulaşması, toplum kültürünü sınırlayan ve yönlendiren kurumların yerleşmesi, sanat ver mimaride en belirleyici üretim yapılması, Osmanlı Klasik Çağı'nı tanımlar”²⁶⁴.

Klasik Osmanlı düzeninde devşirmelerin belki de çağdaşı başka hiçbir yönetim biçiminde görülmedik şekilde devletin en üst kademelerine değin yükselmeleri oligarşik elit bir zümrenin doğmasına yol açmıştır²⁶⁵. Esasında Osmanlı devleti, kan bağıyla değil fakat kulluk sistemiyle kurulmuş dev bir aile aristokrasisidir²⁶⁶. Devlet gücünün, sanatın, üretimin en üst düzeyde olduğu 16. yüzyılda, mimari üretimde vakıflar aracılığıyla padişahlar, vezirler, hanım sultanlar, üst düzey memurlar yapı ve sanat banisi olarak oldukça etkindirler. Yine bu dönemde o zamana kadar görülmedik biçimde hanedan ailesinin merkezileşerek yoğun bir şekilde başkente yerleşmesi, başkentte o zamana kadar alışılmamış bir debdebeyi beraberinde getirmiştir²⁶⁷.

Kudretli İmparatorluğun sürekli genişleyen toprakları ve artan nüfusu yönetsel yapılanmadan imar faaliyetlerine pek çok yeni ihtiyacın doğmasına sebep olmuştu. Dolayısıyla yoğun imar faaliyeti sadece başkentle sınırlı kalmıyor, imparatorluğun ulaştığı tüm yerlerde kendini göstermiştir²⁶⁸.

İmparatorluğun toprakları genişledikçe fethedilen yerlerin bayındırlığı, merkeze en uzak yerlerde bile imparatorluğun ihtişamının en önemli ifadesi olarak görülmüş, cami merkezli, medrese, bedesten, daruüşifa, hamam, çeşme, köprü gibi yapılar devletin gücünün göstergesi olmuştur. Bu imar faaliyeti imparatorlukta banîler eliyle gerçekleştirilmiştir. Din ve toplumun sosyal ihtiyaçlarını yerine getirmek elbette ki bu himayenin tek amacı değildir. Banîlik aynı zamanda, banîlerin siyasi kudretlerini vurgulamak, şahsi estetik anlayışlarını, sanatçı yönlerini ve dünya görüşlerini imlemek için en önemli araç olmuştur. Çünkü mimari eserlerin, devletin ve o devlete hakim olan ideolojinin mahiyeti kadar bunları yaptıran kişilerin gücünü de gösterdiğinin kabul edilmesi, özellikle monarşik idarecileri her fırsatta mimari eserler yapmaya yönelmiştir. Hatta bu durum çoğu kez idarecilerin mimari eserler aracılığıyla kendi aralarında ve kendilerinden öncekilere güç gösterme yarışına dönüşmüştür. Timur'un “Eğer haşmetimizden şüpheniz

²⁶⁴ Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, s.251.

²⁶⁵ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s.41.

²⁶⁶ Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, s.15.

²⁶⁷ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s.42.

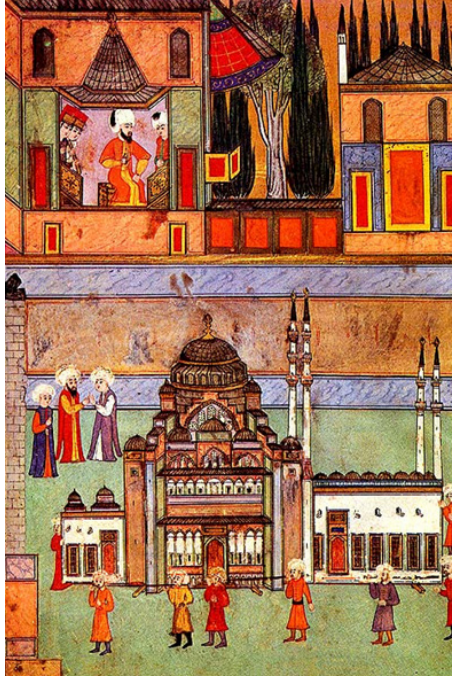
²⁶⁸ Aysun Aydın, “16. Yüzyıl Osmanlı Yapılarını Etkileyen Bani-Sanat-Sanatçı İlişkinin İstanbul Camileri Özelinde İncelenmesi,” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2004.), s.52.

varsa geride bıraktığımız anıtlara bakınız” sözü bu bakımdan çok anlamlıdır²⁶⁹.

Klasik Osmanlı döneminde yaratılan oligarşik elitin birbirinden farklı etnik kimliklerine rağmen, birleştirici unsur olarak din, elbette bu imar faaliyetlerinin temel ögesidir. Necipoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Osmanlı devletinde sosyo-kültürel ayırmda ana etken olarak, etnik kimlikten çok dinsel özdeşliğin vurgulanması, ‘Klasik’ çağ boyunca camileri sultani hakimiyeti ifadesinde en çok yeğlenen anıt türü haline getirdi yönetici elitim hiyerarşik olarak kademelenmiş ortak bir kurumsal aidiyet hissi (Corporate identity) , çocukluk anılarını veya etnik bağları büsbütün silmeyi gerektirmiyordu, aslında bakılırsa mevki sahibi kullar bazen hayratlarını kendi doğdukları yerlere yaptırıyorlar²⁷⁰.”

Anlaşıldığı kadarıyla tüm imparatorluğun inşa faaliyetlerinde yoğun rol almış olan banîlerin, himaye ettikleri yapılar ve mimarlarla ilişkileri günümüzde hala tam olarak çözümlenememiştir. Hiyerarşinin en üst kademelerinden başlayarak saray geleneklerine göre çeşitli alanlarda yetiştirilen sultan ve çevresinin şüphesiz sıradan halktan daha yüksek bir sanat zevkine vakıf olduklarını düşünmek yersiz olmaz²⁷¹. Yaratının her aşamasında sanatçı veya mimarla fikir alışverişi içinde oldukları, maddi imkanları ve hiyerarşideki yerleri dahilinde yapının ölçüğü, süslemesi, kullanılan malzeme ve yeri konularına müdahale ettiklerini düşünmek akla yatkındır. Ancak bu müdahale ne ölçüde gerçekleşti ve eserin son şeklinde banîsinden aslında ne gibi izler taşıdığı konusu bugün için açıklığa kavuşmamıştır. Devlet adamlarının kendilerini sanatın ve sanatçıların hamisi olarak görmeleri sonucunda finanse ettikleri eserlerde para dışında da katkıları olduğu düşünülebilir²⁷². Kaldı ki aslında, banî, hiçbir sanat ve estetik formasyona sahip olmasa ve sipariş ettiklerini tamamen mimarın veya sanatçının zevkine bırakmış olsa bile, yaptırdığı eserle sanata ve estetiğe önemli bir katkı yapmış olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Resim 1. Kanuni Sultan Süleyman’a Süleymaniye Camisi’nin maketi sunulurken

²⁶⁹ Nusret Çam, “Dini ve Siyasi Düşüncenin İslam Sanatındaki Yansımaları, (Bildiri Metni: Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı, Ankara, 2002), s.88.

²⁷⁰ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s.45.

²⁷¹ Nusret Çam, *İslam’da Sanat Sanatta İslam*, (Ankara: Akçağ Yayınevi, 1999), s.131.

²⁷² Nusret Çam, “Türk Sanatında Sultanların İşveren Olarak Estetik Rollerini,” (*Vakıflar Dergisi*, sayı: 27, 1998), s.7.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Külliyesi'nin inşası sırasında Mimarbaşı ile yoğun fikir alışverişi içinde olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz²⁷³. Bu döneme ait bir minyatür Kanuni Sultan Süleyman'ın huzuruna Süleymaniye Camii'nin maketinin getirildiğini görüyoruz²⁷⁴. Bugüne gelmiş bu kısıtlı kaynaklar dahi banî ve mimar ilişkisinde tasarım aşamasına dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

Bilindiği kadarıyla Sultan Süleyman'ın döneminde Şehzadeler arasındaki savaşta Şehzade Selim'e bağlılığı ile de dikkat çeken Cenabi Ahmet Paşa şii ve içkiye düşkün kimliğiyle de tanınırdı. Pek çok kaynakta geçen bu ölçülü mizaç ve aldığı saray terbiyesini içselleştirmiş bir kişi olarak baniliğini yaptığı Cami'de de mekânsal özellikler kurgulanırken aynı ölçülü tavrı sürdürdüğünü düşündürmektedir. Dağlıoğlu, Paşa'nın son derece ölçülü mizacını makalesinde tarihçi Mustafa Ali'den şöyle aktarıyor;

“Cenabi Ahmet Paşa'dan bahsederken son memuriyeti olan Anadolu Beylerbeyliği vazifesiyle yirmi yıldan ziyade kalmasını Padişahın nezdindeki makbuliyetinden ileri geldiğini ve bilhassa müddeti ömründe kahkaha ile güldüğü ve tenhada dahi olsa bağdaş oturduğu ve yastığa dayandığı görülmediğini ve bunun kemali edeb ve terbiyesine delalet ettiğini sitayişle yazmaktadır²⁷⁵.”

Osmanlı devlet sisteminde katı bir hiyerarşik düzende Anadolu Beylerbeyliği gibi bir makamda iken yaptırdığı camisi ileride vezir olmayı uman itâatkâr banisinin müstakbel padişah karşısındaki “saygı duruşunu” temsil ediyor gibidir²⁷⁶.

²⁷³ Selçuk Mülayim, *Sinan ve Çağı*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989), s.81.

²⁷⁴ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), resim 22.

²⁷⁵ Dağlıoğlu, “Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii,” s.216.

²⁷⁶ Necipoğlu, *Sinan Çağı*, s. 604.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 1986.
- Akpolat, Mustafa Servet. ve Eser, Erdal. ed. *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 2004.
- Akurgal, Ekrem. *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak Yayınları, 1998.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. "Ankara Haritası" son erişim tarihi: 29.03.2017, <http://gis.ankara.bel.tr/BaskentKentRehberi/>.
- Atasoy, Nurhan. *Derviş Çeyizi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Aydın, Aysun. "16. Yüzyıl Osmanlı Yapılarını Etkileyen Bani- Sanat- Sanatçı İlişkisinin İstanbul Camileri Özelinde İncelenmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2004.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1981.
- Başkan, Seyfi. *Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Baykal, Bekir Sıtkı. haz., *Peçevi Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Boran, Ali. *Anadolu'daki İçkale Cami ve Mescitleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 2001.
- Bozkurt, Tolga. "Beypazarı'nda Türk Devri Yapıları." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya, 2002.
- Cantay, Gönül. *Osmanlı Külliyyeleri'nin Kuruluşu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Cambaz, Mustafa. *Türkiye Ulu Camileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2015. s. 76.
- Cezar, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi*. II: Cilt, Ankara: TTK, 2011.
- Cezar, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi*. III: Cilt, Ankara: TTK, 2011.
- Çam, Nusret. "Dini ve Siyasi Düşüncenin İslam Sanatındaki Yansımaları." Bildiri Metni. *Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı*, Ankara, 2002, s.88.
- Çam, Nusret. *İslam'da Sanat Sanatta İslam*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1999.
- Çam, Nusret. "Türk Sanatında Sultanların İşveren Olarak Estetik Rollerini." *Vakıflar Dergisi*. sayı: 27, (1998). s. 5-14.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. "Ankara'da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Cenabi Ahmet Paşa." *Vakıflar Dergisi*. sayı: II, (1942). s. 213-219.
- Dikili, Süheyla. "Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camii Geçirdiği Restorasyon Aşamaları ve Süsleme Programı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2015. (08.05.2017 tarihine kadar kullanımı yazar tarafından kısıtlanmıştır.)
- Doğan, Nermin Şaman. "Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği İle Zeyneddin Beşâre." (*Turkish Studies*. sayı: 9/10. (2014) s. 957-976.
- Donald Edgar, Pitcher. *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Duru, Rıza. *Mevleviname, Batı Seyahatnamelerinde Mevlevilik*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2015.
- Egli, Ernst. *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.

- Erdoğan, Abdülkerim. haz. *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2003.
- Erdoğan, Abdülkerim. *Adım Adım Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007.
- Erdoğan, Abdülkerim. *Unutulan Şehir Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Erdoğan, Abdülkerim. *Ankara Kalesi ve Alaaddin Camii*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Erdoğan, Emine. "Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri." *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. sayı:1 (2005). s. 249-262.
- Erdoğan Özünlü, Emine. "XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi." *Kastamonu Eğitim Dergisi*, sayı:1 (2010). s. 257-270.
- Ergenç, Özer. "XVII: Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler." *Osmanlı Araştırmaları*, sayı:1 (1980). s. 85-108.
- Ergenç, Özer. *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları:1. 1995.
- Eskici, Bekir. *Ankara Mihrapları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Evren, Burçak. *20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara*. İstanbul: Ad Kitapçılık, 1998.
- Eyice, Semavi. "Ankara'nın Eski Bir Resmi, Tarihi Vesika Olarak Resimler-Ankara'dan Bahseden Seyyahlar - Eski Bir Ankara Resmi." Bildiri Metni: *Türk Tarih Kurumu, "Atatürk Konferansları"*. Ankara: TTK, 1971. s. 61-124.
- Eyice, Semavi. "Türkiye'de Bizans Sanatı." *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 3. İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982.
- Eyice, Semavi. "Bizans Döneminde Ankara", *Ankara Konuşmaları*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları, 1993. s. 19-32.
- Galip, Mübarek. *Ankara Şehr-i İstanbul*: Devlet Matbaası. 1928.
- Google Map. "Ankara Kalesi ve çevresi," son erişim tarihi: 25.03.2017. <https://www.google.com.tr/maps/@39.9418102,32.8649846,15.04z>
- Günel, Gökçe. ve Kılıcı, Ali. "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak ." *Ankara Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3, (2015). s. 78-104.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. "Ankara Ahileri'nin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyanı Rum Hakkında bir Araştırma." *OTAM*, sayı:18 (2005). s.185- 213.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. *Ahiler Şehri Ankara: XIII, XIV ve XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahiler ve Ahilik*. Konya: Kömen Yayınları, 2011.
- Jansen, Hermann. *Ankara İmar Planı*. İstanbul: Alaeddin Kırıl Basımevi, 1937.
- Kahraman, Seyit Ali, vd., haz. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi-II. Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Kalfazade, Selda. "Cenabi Ahmet Paşa Camii." *İslam Ansiklopedisi*. 7. Cilt. (1993). s.351-352.
- Keskinok, H. Çağatay, haz. *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu: Atatürk Bulvarı*. Ankara: Koleksiyoncular Derneği Yayınları, 2009.
- Kılıcı, Ali, ve diğerleri, haz. *Ankara Envanter Ansiklopedisi*. 6 Cilt. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007.
- Kırpık Güray vd. yaz. *Şehr-i Kadim Ankara*. 1. Cilt, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları,

2016.

Koç, Bekir. ve Baskıcı, Murat, haz. *Bozkırdan Sanayinin Başkentine*. Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayınları, 2013.

Konyalı, İbrahim Hakkı. *Ankara Camileri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1978.

Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: YEM Yayınları, 2007.

Kuban, Doğan. *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Kuran, Aptullah. "Mimar Sinan'ın Camileri.", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu*. Bildiriler, Ankara, 1988, s.175-204.

Lloyd, Seton. *Türkiye'nin Tarihi Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*. Ankara: Tübitak Yayınları, 2003.

Mahir, Banu. *Osmanlı Minyatür Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.

Mambury, Ernest. *Ankara Guide Touristique*. Fransa: 1934.

Meriç, Rıfki Melül. *Mimar Sinan Hayatı ve Eseri, Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965.

Mumcu, Ahmet. *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1996.

Mülayim, Selçuk. *Sinan ve Çağı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989.

Necipoğlu, Gülru. *Sinan Çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Ongan, Halit. "Ankara Şer'iyeye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler." *Vakıflar Dergisi*, sayı:5 1962. s.215.

Ovalıoğlu, İlhan, vd., haz. *Belgelerle Osmanlı Döneminde Ankara*. İstanbul: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014.

Öney, Gönül. *Ankara'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.

Özcan, Abdülkadir. "Mimar Sinan'a Siparişte Bulunanlar." *Mimarbaşı Koca Sinan*

Yaşadığı Çağ ve Eserleri I. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1988.

Özcan, Koray. "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, 2005.

Öztekin, Özge. "Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara." *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, (2015). s. 212-219.

Özdemir, Rıfat. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. Peker, Ali Uzay. "Ankara Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi." *Tasarım Merkezi Dergisi*, Sayı:5, (2007). s. 20-25.

Pitcher, Donald Edgar. *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Rijks Museum. "Ankara Manzarası." son erişim tarihi: 27.03.2017. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gezicht_op_Ankara_Rijksmuseum_SK-A-2055.jpeg

Salt Arşiv. "Cenabi Ahmet Paşa Hamamı Plan ve Kesiti." son erişim tarihi: 25.03.2017. <https://www.archives.saltresearch.org>

Seçkin, Aydın. "Türkiye'deki Önemli Mevlevîhâneler ve Mevlevîhânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü." *Mevlana Araştırmaları Dergisi*. Bildiriler, 2, (2010). s. 1-45.

Sevin Arslan, Necla. *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,

2006.

Sevin, Veli. “Anadolu’da Pers Egemenliği.” *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Cilt 2*, İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982.

Sevin, Veli. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Yayınları, 2006.

Sinan’a Saygı. “Cenabi Ahmet Paşa (Ulucanlar Yeni) Camisi.” Son Erişim Tarihi: 19.03. 2017. http://www.sinanasaygi.org/i/eserler/b/185_54594068.jpg

Sülüner, H. Sinan. “Geç Antik Dönemden 9. Yüzyıla Kadar Ankara Şehri Tarihi Ve Ankara Kalesi.” *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016. s. 359-382.

Tankut, Gönül. “Ankara’nın Başkent Olma Süreci.” *ODTÜ Mimarlık Dergisi*, Sayı: 2, 1988.

Tamur, Erman. “Amsterdam’da Bir Ankara Resmi.” *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. sayı: 25, (2008). s. 385-414.

Tanman, Baha ve diğerleri Haz. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 1999.

Tanrıkorur, Barihüda. “Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2000.

Tezcan, Nurcan. “Tarihin Işığında Evliya Çelebi’nin Ankara’sı.” *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016. s.383-434.

Tunçer, Mehmet. *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi: 14. ve 20. Yüzyıl*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Tunçer, Mehmet. “Angora’nın Merkezi: Hacıdoğan Mahallesi.” *Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi*, sayı:39, (2015). s. 27-43.

Tunçer, Mehmet. “Kent Tarihi Mekânsal Yapı Analizinde Kullanılan Kaynaklar Örnek: Ankara.” *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016. s. 435-462.

Türer, Osman. “Osmanlı Anadolu’sunda Tarikatların Genel Dağılımı.” *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, , 2014.

Ülgen, A. Saim. “Ankara’da Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbesi.” *Vakıflar Dergisi*. sayı: II, (1942). s. 220-222.

Virniça, Raif. *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

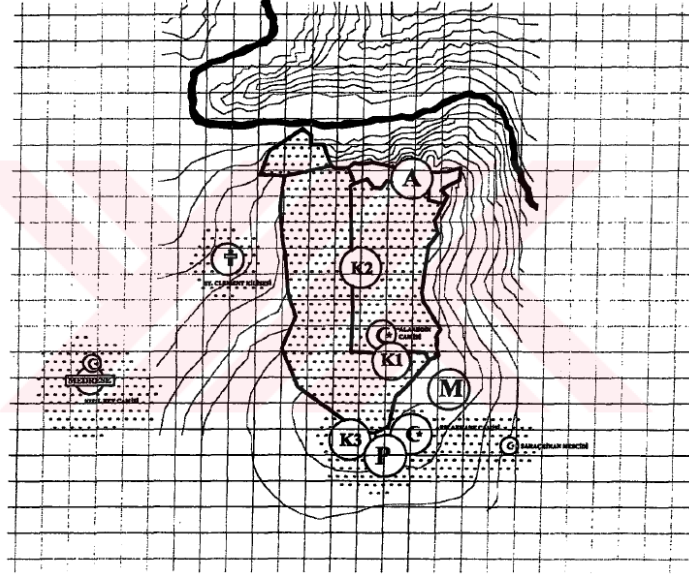
Yediyıldız, Bahaddin. “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi.” *Osmanlı Ansiklopedisi*. 5. Cilt. (2000). s.17-33.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Anadolu Türk Tarihi.” *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*. Cilt 3. İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982.

EKLER

Mahalleler ⁶⁶	1523/30	1571	1601	1785-1840	1891(1309)
1 Mh Ahî Çelebi (Ulucan)	+	+	-	-	-
2 Mh Ahî Hacı Murad	+	+	+	+	Ahî Murad
3 Mh Ahî Tura	+	+	+	+	Ahî Tuğra
4 Mh Ak Medrese	+	+	-	-	-
5 Mh Alaca Mescid	+	+	-	-	-
6 Mh Ali Bey	+	+	+	+	+
7 Mh Arab Hacı (Ahi Elvan)	+	+	Hacı Arab	Hacı Arab	Hacı Arap
8 Mh Aşina Hân	+	+	Eşenhor	Aşhor	-
9 Mh Avancıklar	+	+	-	-	-
10 Mh Bademli	+	+	Bademli	Bademli	-
11 Mh Baklacı	+	+	+	+	+
12 Mh Balaban	+	+	+	+	+
13 Mh Behlül	+	+	+	+	+
14 Mh Bostancıyân	+	+	Bostanı	Bostanı	Bostanı
15 Mh Boyacı Ali	+	+	+	+	+
16 Mh Börekçiler	+	+	+	+	+
17 Mh Buryacılar	+	+	Buryacı	Buryacı, Boyra	-
18 Mh Celal Pambuğu (Hallâc-ı Kattânî)	+	+	Celâl-i Kattânî	Celâl-i Kattânî	-
19 Mh Çakırlar (Yayam)	+	+	+	+	+
20 Mh Debbâğân	+	+	Debbâğın	Debbâğın	Debbâğlar
21 Mh Delîlî Karaca	+	+	+	+	Tellîlî Karaca
22 Mh Dîbek	+	+	+	+	+
23 Mh İkinci (Acıca)	+	+	-	-	-
24 Mh Enure	+	+	Enure Gülü	Enure Gülü	Enure Gülü
25 Mh Erzurum	+	+	+	+	+
26 Mh Gökçe Oğlu	+	+	İton Gökçe	İton Gökçe	İton Gökçe
27 Mh Gümüş	+	+	Geneşi*	Kenekî	Keteki
28 Mh Hâcendî	+	+	Hâcendî	Hâcendî-Hoca Hindi	Hoca Hindi mislim-Hoca Hindi gayr-i mislim
29 Mh Hacı Eshâb	+	+	+	+	Fum Hacı Eshâb
30 Mh Hacı Doğan	+	+	+	+	+
31 Mh Hacı Halîl	+	+	+	+	+
32 Mh Hacı İvaz Haddâd	+	+	Hacı İvaz Haddâd	Hacı İvaz	-
33 Mh Hacı Mansur	+	+	+	+	+
34 Mh Hacı Musa	+	+	+	+	+
35 Mh Halife Bayezîd	+	+	+	+	+
36 Mh Hallac Mahmut	+	+	+	+	+
37 Mh Helvacıyân	+	+	Helvâyi	Helvâyi	Helvâyi
38 Mh Hendek	+	+	+	+	-
39 Mh Hoca Paşa	+/ Ali Hoca Paşa	+	+	+	+
40 Mh Hoca Sinan (Valtarin)	+	+	Valtarin	Valtarin	Valtarino
41 Mh İmâret-i Karaca Bey	+	+	İmâret	İmâret	İmâret
42 Mh Kattânî	+	+	+	+	+
43 Mh Kâzîrân	+	+	Kâzîr Ali	Kâzîr Ali	Kâzîr Ali
44 Mh Kekebir	+	+	Kekebir-i Müslimîn	Kekebir-i Müslim	-
45 Mh Kekebir-i zamîni	+	+	+	+	-
46 Mh Kîçülü (Ahi Kîçi Bey)	+	+	Kîçülü	Kîçülü	-
47 Mh Kefere (Kâfir Köyü)	+	+	Kâfir Köyü	Kâfir Köyü	-
48 Mh Keyyûlîm	+	+	+	+	-
49 Mh Kirişciyân (İmâm Yusuf)	+	+	İmâm Yusuf	İmâm Yusuf	Fum İmâm Yusuf
50 Mh Kızı Bey	+	+	+	+	+
51 Mh Koç Hisar	+	+	+	+	-
52 Mh Komurcalar	+	+	Komurca	Komurca	-
53 Mh Koyun Pazarı	+	+	+	+	Bazar-ı Ganem
54 Mh Kurd	+	+	Kurd-ı Zamîni	+	+
55 Mh Makramacıyân-ı Zamîniyân	+	+	Makramacı	Makramacı	-
56 Mh Mervârid	+	+	Mevdûd	Mevdûd	Mevdûd
57 Mh Mescid-i Kureyş	+	+	Kureyş	Kureyş	Kureyş
58 Mh Hacı Mescid-i Melîke Hatun	+	+	Hatun	Hatun	Hatuniye
59 Mh Mescid-i Şemseddin	+	+	Şemseddin	Şemseddin	Ramazan Şemseddin
60 Mh Mevdûd	+	+	-	-	-
61 Mh Mevlânâ Seyr (Hankâh)	+	+	Hankâh	Hankâh	-
62 Mh Mihriyâr-ı Ermeni	+	+	Mihriyâr	Mihriyâr	Mihriyâr
63 Mh Mîmre-i Belkis	+	+	Belkis	Belkis	-
64 Mh Mîkâddem	+	+	+	+	Mîkâddem
65 Mh Öksüzce	+	+	+	+	+
66 Mh Papânî (Borzi)	+	+	Papânî	Papânî	Papânî
67 Mh Rûstem-i Na'âl	+	+	+	+	+
68 Mh Sabunî	+	+	+	+	+
69 Mh Sed (Köscü İvaz)	+	+	Sed-i Zamîni (Köscü İvaz)	+	+
70 Mh Şeyh İzzeddin	+	+	+	+	+
71 Mh Yekke Ahmed ⁶⁷	+	+	+	+	+
72 Mh Tûfisi	+	+	Tûfisi	Tûfisi	-
73 Mh Tûlice	+	+	Tûli	Tûlice	Tûlice
74 Mh Uğub (Hacı Sinan)	+	+	+	+	+
75 Mh Yahudiyân	+	+	-	-	-
76 Mh Yakub-ı Harrat	+	+	+	+	+
77 Mh Yakub-ı Na'âl	+	+	+	+	-
78 Mh Yavî (Afî)	+	+	Afî	Ahî (Afî)	Ahî
79 Mh Yenice (an mh-ı Kirişciyân)	+	+	+	+	+
80 Mh Yeni Şehir	+	+	-	-	-
81 Mh Yusuf-ı Habbaz	+	+	+	+	Yusuf-ı Habbaz

SELÇUKLU DEVRİNDE ANKARA (XH.-XIII. YÜZYILLAR)

GÖSTERİM

ASKERİ-STRATEJİK-İDARİ KURUMLAR

(A) AHMEDEK

(S) SARAY

(DEVLETHANE) DEVLETHANE

(T) TERSANE

EKONOMİK KURUMLAR

(P) ÇARŞI/PAZAR

(D) DARPHANE

SOSYAL-KÜLTÜREL KURUMLAR

(C) ULUCAMI

(K) KİLİSE

(MEDRESE) MEDRESE

(C) SUR DIŞI YAPILANMA ODAĞI

(H) HASTAHANE (DARÜ'S ŞİFA)

(T/Z) TEKKE/ZAVİYE

(ERMENİ) DİNİ/ETNİK UNSURLAR

(M) MEZARLIK

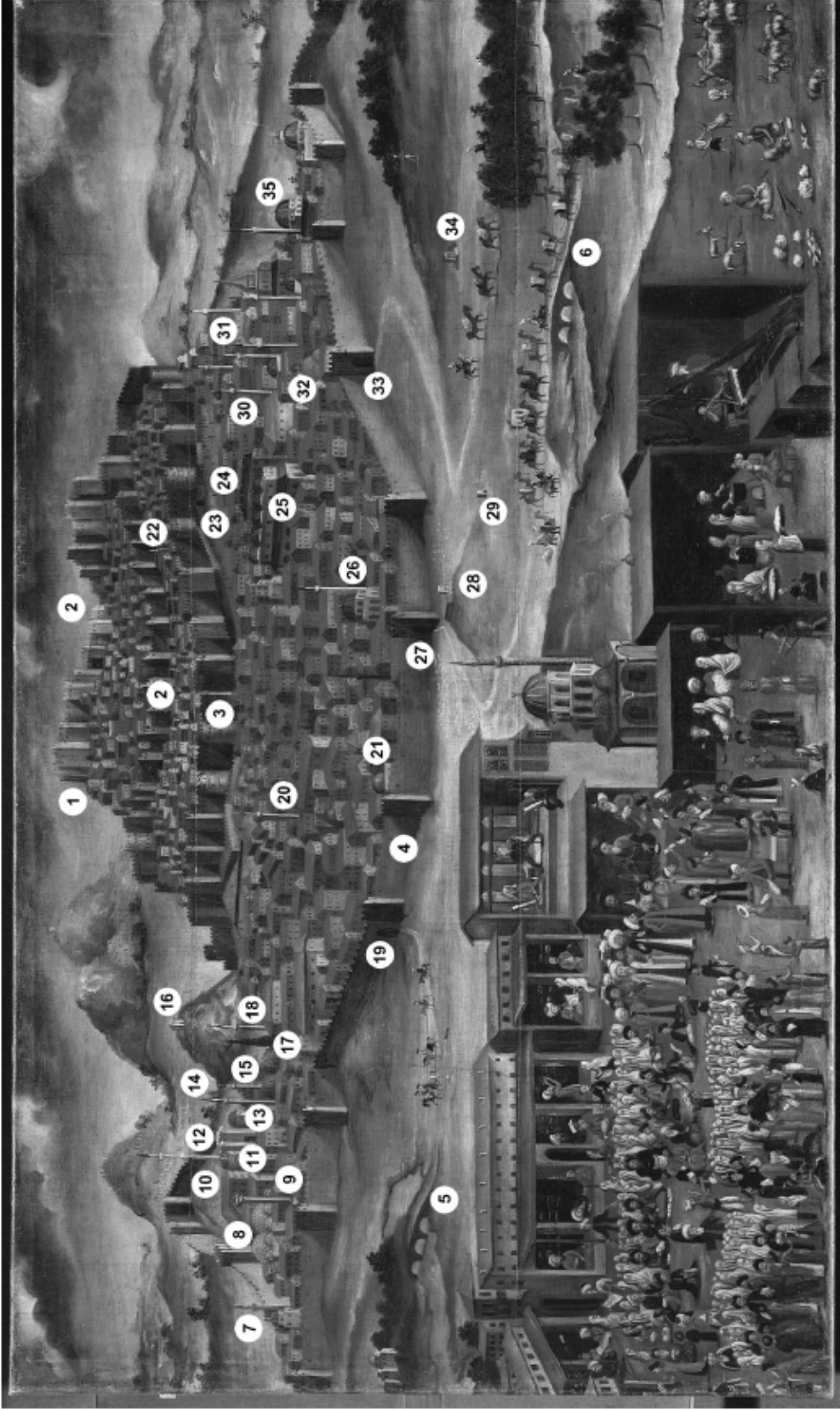
(K) KENT KAPISI

0 250 500

SEYYAHIN ADI	ÜLKESİ VE MESLEĞİ	ZİYARET TARİHİ
Augier Baron Ghislen de BUSBECQ	Elçi	1555
Hans DERN SCHWAM	Alman-Seyyah	29 Mart 1555
SİMEON	Polonyalı-Seyyah	1618 veya 1619
Evliya ÇELEBİ	Osmanlı-Seyyah	1640
Pitton de TOURNEFORT	Fransız-Hekim ve Botanikçi	1701
Aubry de la MOTRAYE	Fransız-Seyyah	2 Nisan 1703
Paul LUCAS	Fransız-Seyyah	26 Eylül 1705
Richard POCKOCKE	İngiliz-Seyyah	1739-1740
John Macdonald KINNEIR	İngiliz-East India Company Temsilcisi	19 Eylül 1813
P.M.R. Aucher - ELOY	Fransız-Seyyah	1834
Charles TEXIER	Fransız-Mimar-Seyyah	1834
W.J. HAMILTON	İngiliz-Seyyah	1835
Baptistin POUJOLAT	Fransız-Tarihçi	1837
William Francis AINSWORTH	İngiliz- Royal Geographical Society Temsilcisi	1839
Carl RITTER	Alman-Coğrafya Bilgini	1858
Princesse de BELGIOJOSO	Fransız - Seyyah	1852
A.D. MORDTMANN	Alman- Orientalist	1859
Georges PERROT	Fransız-Arkeolog	1864
F. BURNABY	İngiliz-Seyyah	1877
Carl HUMANN	Alman-Arkeolog	1882
Otto PUCHSTEIN	Alman-Arkeolog	1882
E. NAUMANN	Alman-Arazi Uzmanı	1890
Colmar von der GOLTZ	Alman-Subay	31 Mayıs 1889
Walther von DIEST	Alman-Subay	23 Mayıs 1896
D. ARSLANIAN		1893
Vital CUI NET	Fransız-Seyyah Coğrafyacı-Yazar	1890
Lord WACKWORTH		1897
K. KANNENBERG	Alman-Subay	1897

278

EK- 4a/b. 16. ve 20. yüzyıllar arasında Ankara'ya gelen seyyahlar ülkeleri,
meslekleri ve ziyaret tarihleri

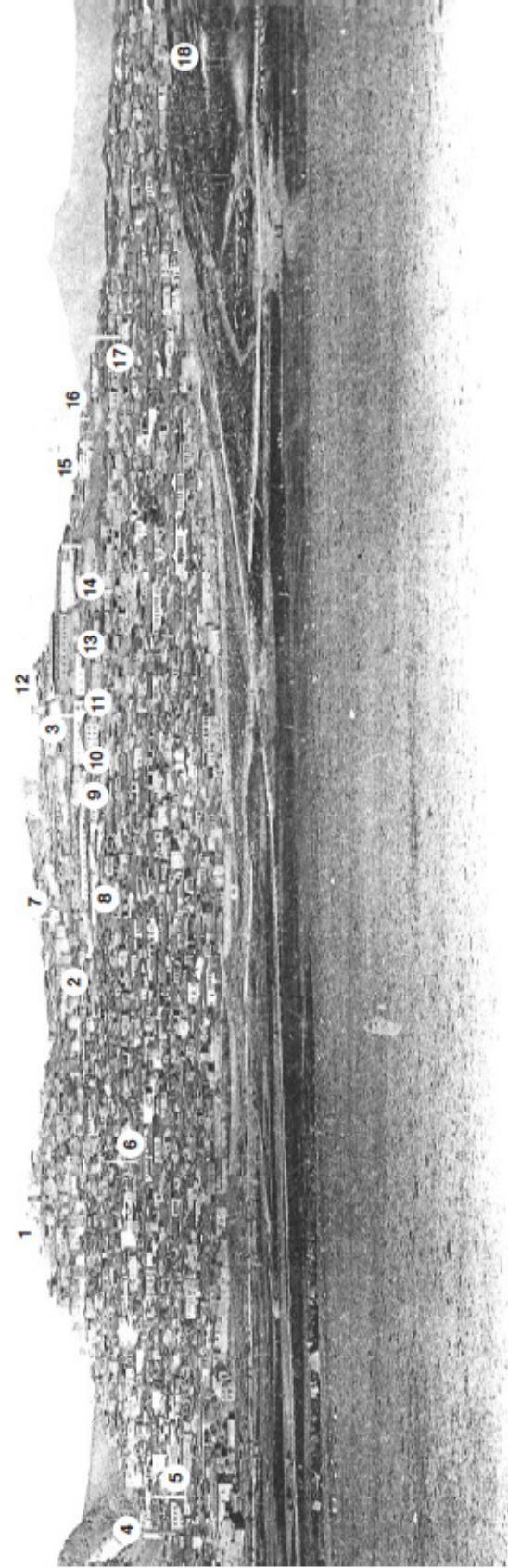
EK- 5. Ankara Manzarası'nda tespit edilen yapıların numaralandırılması

279

NO	YAPININ ADI	AÇIKLAMA
1	Akkale	Ankara Kalesinin kuzey ucunda, en yüksek bölümde yer alan Akkale, bir tür şato-yada iç kale olarak kalenin en korunaklı bölümüdür. Halen sağlam durumdadır.
2	İç Sur	Resimde karakteristik sivri mahmuz biçimli burçlarıyla gösterilen İç Sur halen sağlam olarak durmaktadır.
3	Dış Sur	1917 yangınında büyük hasar gören ve daha sonra restore edilen dış sur, resimde, dikdörtgen ve yarım daire biçimli burçlarıyla gayet güzel gösterilmiştir.
4	Osmanlı Suru	Celali saldırılarına karşı 17. yüzyılın başında inşa edilmiş olan bu sur, şehrin gelişmesine engel olduğu için daha sonraki yıllarda parça parça yıktırılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde surdan çok az iz kalmıştır.
5	Soğukkuyu Köprüsü	Bent Deresi (Hatip Çayı) üzerinde, Çankırıkapı Köprüsü'nün mansap tarafında yer alan küçük köprülerden biridir. Büyük ihtimalle 1924 Haritası'nda Soğukkuyu Köprüsü olarak adlandırılan köprüdür. 1957 selinden sonra Hatip Çayı'nın şehir içindeki bölümü tümüyle beton menfez içine alındığı için bugün mevcut değildir.
6	İncesu üzerinde bir köprü	Bugünkü Opera Binası civarında, İncesu Deresi üzerinde küçük bir köprü olduğu anlaşılmaktadır. Bugün İncesu da menfez içinde akmaktadır ve üzerinde bir köprü'nün olması söz konusu değildir.
7	İğneli Belkıs Camii	Eski Ankara'nın kuzey-batı ucunda, Julian Sütunu'nun yakınında, o bölgenin başlıca camii idi. 1925 yılında kamulaştırılıp yıktırılmıştır.
8	Cenabi Ahmet Paşa Hamamı	Julian Sütunu'nun arkasında, iki büyük kubbesi ve öndeki küçük kubbeleriyle kolayca tanınıyor. 1920'li yıllarda Hükümet Meydanı düzenlenirken yıktırılmıştır.
9	Julian Sütunu	Roma dönemi Ankara'sından kalan bir anıt olarak, orijinal yerinden biraz ötelenmiş konumda, halen Hükümet Meydanı'nı süslüyor.
10	Hacı Bayram Camii	Resimde, kendine özgü "L" biçimli yapısı ve çift şerefeli uzun minaresi ile ilk bakışta teşhis edilebiliyor. Halen kullanılmaktadır.
11	Hacı Bayram Türbesi	Camiye bitişik, kubbeli, küçük bir yapı. Halen mevcut.
12	Augustus Anıtı	Hacı Bayram Camii'ne bitişik yüksek sella duvarıyla resimde belirgin olarak gösterilmiş. Ankara'da Romalılardan kalan önemli tarihi eserlerdendir.
13	İsmail Fazıl Paşa Türbesi	Hacı Bayram Türbesine yakın konumda, kime ait olduğu bilinmeyen, 16. yüzyıl yapısı bir türbe olup, Kurtuluş Savaşı yıllarında Ali Fuat Paşa'nın babası ve milletvekili İsmail Fazıl Paşa'nın defni üzerine bu adla anılıyor.
14	Zincirli Camii	Hacı Bayram Camii'nin güneyinde, doğu-batı yönünde birbirine yakın konumda sıralanan iki camiden önde olandır. Halen kullanılmaktadır.
15	Hocapaşa Camii	Hacı Bayram Camii'nin güneyinde, doğu-batı yönünde birbirine yakın konumda sıralanan iki camiden arkada olandır. Kuyulu Cami olarak da anılır. 1920'li yılların sonunda Hükümet Caddesi açılırken yıktırılmıştır.
16	Hıdırlık Türbesi	Yakıştırmaların dışında, kime ait olduğu bilinmeyen ve eski fotoğraflarda Altındağ'ın en yüksek bölümünde görünen bu türbe, 1920'li yıllarda yıktırılmıştır.
17	Hallac Mahmud Meşcidi	Eski Ankara'da az sayıdaki kubbeli ibadet yerlerinden biri olup, minaresi yoktur. Yanan Modern Çarşı'nın ve sebze halinin arkasındadır. Halen kullanılmaktadır.
18	Haseki Camii	Balıkpazarı'nın güneyinde Tahtakale'de bulunuyordu. 1929 yangınında büyük hasar gördüğü için yıktırıldı. Yakınındaki İbadullah Camii'nin resmin yapıldığı tarihte henüz inşa edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

EK -6a. Ankara Manzarası'nda tespit edilen yapıların isimleri

NO	YAPININ ADI	AÇIKLAMA
19	İstanbul Kapısı	Celali saldırılarına karşı şehri korumak amacıyla inşa ettiren Osmanlı suru üzerinde batıya açılan kapılardan biridir.
20	Yeğenbey Camii	Tahtakale Çarşısını Bedesten'e ve Atpazarı'na bağlayan Uzun Çarşı'nın ortalarında yer alıyordu. 1917 Hisarönü yangınında büyük hasar gördüğü nedeniyle yıktırılmıştır..
21	Kızılbey Türbesi	Bugünkü Ulus Postanesinin karşısında, eski Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü binası arsasında idi. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki imar çalışmaları sırasında yıktırılmıştır.
22	Alaaddin Camii (?)	Ankara'ya batıdan bakışta iç surların arkasında görülen Alaaddin Camii, Ankara Manzarası'nda gösterilmemiş olduğu için, yanlış konumda olmakla birlikte burada Alaaddin Camii'nin gösterilmek istendiği kanısındayım.
23	Hisar Kapısı	Kale'nin Atpazarına ve hanlar bölgesine açılan en büyük ve en önemli kapısıdır. İki yanındaki burçların yarım daire biçiminde oluşu ressamın dikkatinden kaçmamış.
24	Kurşunlu Han	Ankara'nın en eski iş hanlarından olan Kurşunlu Han, Bedestenin hemen arkasında yer alışı ve uzun ve kurşun kaplı çatısıyla kimliğini belli ediyor.
25	Mahmut Paşa Bedesteni	15.yüzyılın sonlarına doğru inşa edilmiş Ankara'nın ünlü kapalı çarşısı, iki sırada beşerden, on kubbesiyle dikkat çeker. Bakılan yerden beş kubbe görünmüş olması da isabetlidir.
26	Kurşunlu Camii	Bedesten'in batısında, alçak seviyede ve Namazgah Kapısı'na yakın bir konumda yer alışı ve kubbeli yapısıyla tanımlanabilir.Bugün de sağlamdır ve kullanılmaktadır.
27	Namazgah Kapısı	Osmanlı Suru üzerinde batıya açılan kapılardan Namazgah tepesine yakın konumda olanıdır.
28	Namazgah Tepesi	Ankaralıların önemli olaylarda bir araya gelerek kararlar aldıkları, birlikte dua ettikleri ünlü namazgah tepesi, konumu ve biçimiyle kolayca teşhis ediliyor. Bugün üzerinde Devlet Resim ve Heykel Müzesi (eski Türk Ocağı, Halkevi) ile Etnografya Müzesi yer alıyor.
29	Ilıca	Bugünkü Kız Lisesi veya TTK binası bahçesi civarında bir sıcak su kaynağı ve iki gözlü bir yapı olduğu bilinmektedir. Ankara Manzarası'nda resmedilen yapı konum olarak bu tarifile bağdaşıyor.
30	İplikçiler Camii	Bedesten ve Kurşunlu Hanın arka tarafında, Safran Han'ın girişine yakın büyük bir cami idi. 1917 Hisarönü yangınında tümüyle yandı..
31	Muhtelif Camiler	Bu bölgedeki büyük camiler: yüksek kısımda; Ahi Elvan, Ahi Serafeddin ve Resul Efendi (Çifte Şerefeli) camileri, alçak bölgede; Hacı Musa, Hacı İlyas, Karacabey ve Taceddin camileridir. Ancak Taceddin Camii 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Sonuç olarak resmin bu bölgesinde gösterilen camileri teşhis etmeye kalkmak doğru olmayacaktır.
32	Karacabey Hamamı	15. yüzyıl yapısı bir çifte hamamdır. Erzurum Kapısı ile Hisar kapısı arasına bir hat çizilse, Karacabey Hamamından geçer. Ankara Manzarasında da bu bakımdan doğru konuma oturtulmuştur.
33	Erzurum Kapısı	Osmanlı Suru üzerinde güneye açılan kapı olarak eski Ankara'nın en güney noktasıdır. Bugünkü Kurtuluş Meydanı'ndaki demiryolu köprüsünün civarında idi.
34	Erzurum Çeşmesi	Erzurum Kapısı yakınında, Osmanlı Suru dışındaydı. Bugün mevcut değil.
35	Cenabi Ahmet Paşa Camii	Alçakta, uç bölgede Osmanlı suruna yakın konumda oluşu ve kubbeli yapısıyla özellikle belirtmek istenmiş

Angora. - Vue générale.

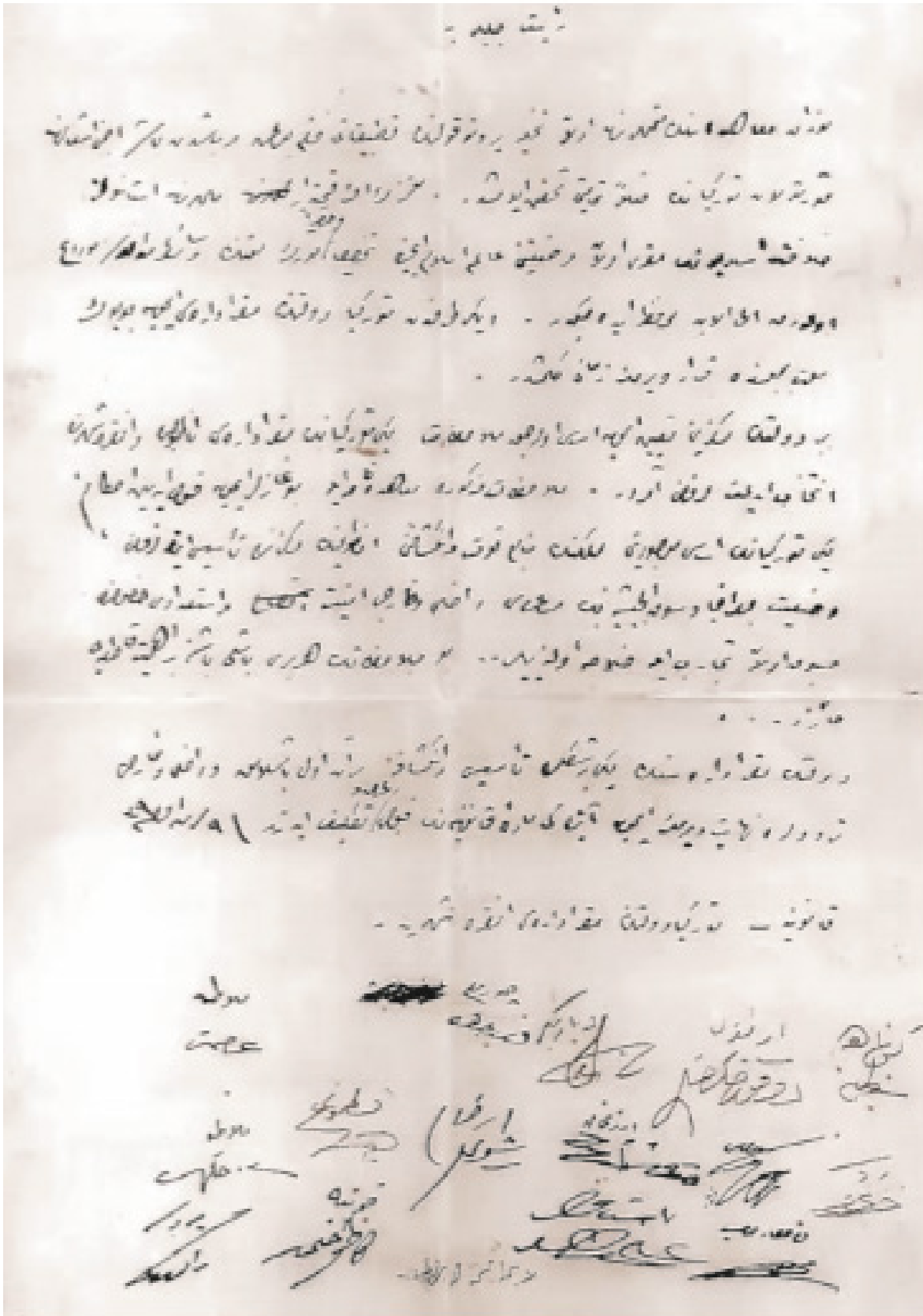
EK- 7. Moughamian Freres kartpostali

281

²⁸¹ Tamur, "Amsterdam'da Bir Ankara Resmi", s. 396.

MOUGHAMIAN FRERES KARTPOSTALINDA TEŞHİS EDİLEBİLEN YAPILAR

NO	YAPININ ADI	AÇIKLAMA
1	Akkale	Dikkatle bakıldığında, beyaz zemin üzerine boyanmış çapraz bayraklı Osmanlı amblemi görünüyor.
2	İç Sur	Sağlam olarak görünüyor.
3	Dış Sur	Henüz 1917 Yangını olmadığı için sağlamdır ama özellikle aşağı bölümlerinde yoğun yapılaşma nedeniyle görülemiyor.
4	Haseki Camii	Koyu renkli minaresiyle tanınıyor. 1929 Tahtakale yangını henüz olmadığı için sağlam olarak görünüyor.
5	İbadullah Camii	Henüz inşa edilmemiş olduğu için Ankara Manzarasında görünmeyen bu cami kartpostalda açık bir şekilde görünüyor.
6	Yeğenbey Camii	1917 Hisarönü Yangını henüz olmadığı için sağlam görünüyor.
7	Alaaddin Camii	Ankara Manzarasında yanlış konumda gösterilen Ankara'nın bu en eski camisi, İç Sur'un arkasında görünüyor.
8	Mahmut Paşa Bedesteni	1881 yangınında ağır hasar görüp kullanılmaz duruma geldiği bilinir ama bu kartpostalda kubbeleri sağlam görünüyor.
9	Kurşunlu Han	Bedestene bitişik konumda görüyor.
10	Safran Hanı	Ankara Manzarasında belirgin olarak görülmeyen Safran Hanı, Kurşunlu Han'ın güneyinde görünüyor.
11	İplikçiler Camii	1917 Hisarönü Yangını henüz olmadığı için, Bedesten ve Kurşunlu Hanın arka tarafında sağlam olarak görünüyor.
12	Saat Kulesi	1884 yılında Vali Sırrı Paşa döneminde inşa edilmiş olan saat kulesi, haliyle, Ankara Manzarası'nda görünmez.
13	Çukur Han	Eski Ankara'nın önemli iş hanlarından olan Çukur Han Ankara Manzarası'nda açık olarak gösterilmemiştir.
14	Çengel Han	Bu önemli iş merkezi de Ankara Manzarası'nın görüş alanı dışında kalmıştır.
15	Ahi Şerafeddin Camii	Ankara Manzarasında çok sayıdaki cami arasında kesin olarak teşhis edemediğimiz camiyi kartpostalda açık olarak görüyor, büyük kecitli minaresinden tanıyoruz.
16	Ahi Elvan Camii	Ankara Manzarasında çok sayıdaki cami arasında kesin olarak teşhis edemediğimiz camiyi kartpostalda açık olarak görüyoruz.
17	Kurşunlu Cami	Ankara Manzarası'nda farklı bakış noktası nedeniyle farklı yerde konumlandırılan Kurşunlu Cami'yi kartpostalda, konumu ve kurşun kaplı kubbesiyle tanıyoruz.
18	Namazgah Tepesi	Tamamı değilse de bir bölümü kart-postalın görüş alanı içinde bulunuyor.

Belge 1. 13 Ekim 1923 günü Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle ilgili kanun sureti

بومردار شریفی
 باشکتابت داریس

انقره ده کانه اولوب شمیری تقضای از ده سینه بیایدن تا هدیله اولوبه ضیای احمدی
 جامع شریفک مصارف شمیری که نوع به قرون یکا بوقدر غمروستک و تقضای با قریه
 اوقافده بونیس حیدر قاری سولمن اولسنه ده بجه صباب یادستکی خستگاهه صفحه ده محمود
 خانه حقایقده وقف صلح دارانده تخمجه کورسین صلح زبورن دارانده مذکورده
 نسوبه سیم ذکر اولنا به جامع شریفک شمیری خصوصاً علی الوصول خانه سانی حیدر ایزه
 استیاده از زمین افاده سوزاز اوقاف هم بوقدر تقاضا به صلح سنده حیوانا داره اولوبده سوزا
 لدی العرصه نظور علی اهل و نه شمیرات لازم بکن همکاره اولی شمس ایجاباید به معلوم
 برانه اول ایضاکی قصصه از ده سینه ضیای علی اللهم شریفکده جویشده و کیفیت اوقاف
 شمیریده تقاضا به صلح سنده زخمی بولسه از صند ارجاع اوردن نامه حقیقت دلی اولا که در
 سینه اولوشنخ نام اولوشنخ
 سینه اولوشنخ
 سینه اولوشنخ

Vilâyeti ANKARA	Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi	Dosya No.
Kazası MERKEZ		Tescil Fişi No.
Nahiyesi		Kütüphane ve arşiv fişi No.
(Bu fiş tescile gidecek epigraf tarafından doldurulacak)		
Kitabenin bulunduğu eser : CENABİ AHMET PAŞA CAMİİ KİTABESİ		
» mevzu olduğu mahal : Kapı Üzeri		
» yazıldığı sathın cinsi : Mermer		
» yazı cinsi : Sülüs		
» satır adedi :		
» eb'adı :		
» fotoğrafı :		
Kitabenin Kopyası		
<p>Asafı Sultan Süleyman Cem Cenap Ahmet Paşa Eyledi tamir ve yaptı der cihan hayrulenam , Ola yarab bu bina sabit ca kutp ender sebat Badii zilli aliyeş bir ehli alen müstedan Bu humayun camiin itaamina Mahfi dedi İşte tarih ey bina secdegâhı husu âm</p> <p style="text-align: right;">Sene(973 H.) 1565.</p> <p style="text-align: center;"><u>İç kapı üzerindeki(1217H.) tarihli tamir kitabesi:</u></p> <p>Bi hamdillâh erub lûtf-ı hidayet ehli hayrota Muhabbet ile mevlaya halâlinden edüp i'ta Zagifnanborlu şerife elhac Alime kadın Abdülâzizzade ehli esseyyid el-hac Ahmet Ağa Murad etti cenab Ahmet Paşa merhum binasını Muammer Eylemekmahza niyazı cenet-ül me'va Hicreti Fahri Alemden bin iki yüz on yedi de Edüb bu camii ta'mir ve tezyin eyleyüb ihya Ebâ an ceddine rahmet içüb havzı muhammeden Müberra ola nirandan azâb görmiyeler asla.</p> <p style="text-align: right;">(1217 H.) 1802</p>		
Kitabeyi okuyan epigrafın adı ve imzası / / 196		
48 		

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 25.6.1988 25
Karar No. ve Tarihi : 15.6.1988 225

Toplantı Yeri :

ANKARA

Ankara İli, Merkez, Cenabi Ahmet Paşa camisinin avlusuna Kuran Kursu odası yaptırılması isteğine ilişkin Başbakanlık-Vakıflar Genel Müdürlüğünün 23.12.1987 gün ve ABİYAF/ABŞB/06.00/1-25/3994 (87) sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Merkez, Cenabi Ahmet Paşa camisi Ankara'da Mimar Sinan devrinin tek örneğidir. Cenabi Ahmet Paşa Caminin tarihi ve mimari değeri nedeni ile bahçe sınırlarının içinde kalan tüm izinsiz yapıların Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılacak 1/200 ölçekli çevre düzenlemesi projesi doğrultusunda kaldırılmasına, ayrıca yeni yapılaşmандırılmasına, yapılan çevre düzenlemesi sırasında yapılacak proje ile çadırlar ve tuvalet dışında hiç bir yapılaşmaya izin verilmemesine, bahçe içinde kalan ağaçların korunmasına, bu koşullara uygun hazırlanacak çevre düzenleme projesinin Kurulumuza gönderilmesine karar verildi.

Prof. Dr. GÖNÜL TANKUT
BAŞKAN

Aşlı Gibidi

Prof. Dr. Gönül TANKUT
Başkan

BAŞKAN YARDIMCISI

Üye Üye Üye Üye Üye
TANKUT (Gönül) ÖTÜKEN (Yıldız) TEMİZSOY (İlhan) SOYER (Kemal) İPEKÖLME (Bağal)

Üye Üye Üye
HOŞVER (Mahmut Kamil) TUNA (Habib)
Altındağ Belediye Bşk. Vakıflar Bölge Müdürü
Yrd.

Belge 4. 1988 Cenabi Ahmet Paşa Camii, çevre düzenlemesi ile ilgili karar
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

**KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
KARAR**

Toplantı Tarihi ve No: 5.11.1999 510
Karar Tarihi ve No : 5.11.1999 6457

Toplantı Yeri
ANKARA

ANKARA İli, Altındağ İlçesinde bulunan tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camii'nin bahçesi ile bitişiğindeki park arasına demir parmaklık yapılması ve Camiye döşenecek kalorifer tesisatına ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 7.7.1999 gün ve 1999/6148 ve 14.10.1999 gün ve 1999/8948 sayılı yazıları okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesinde bulunan tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camiinde yapılmak istenilen kalorifer tesisatının Camiye zarar vermeyeceği anlaşıldığından uygun bulunarak tesisat projesinin onaylanmasına;

Ayrıca; Cami bahçesi ile bitişiğinde bulunan park arasına demir parmaklık yapılmasının uygun olduğuna, demir profil projesinin onaylanmasına karar verildi.

BAŞKAN

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA

İMZA

ÜYE

Prof.Dr.Şule KARAASLAN

İMZA

ÜYE

Ziya KAHRAMAN
Altındağ Belediye
Başkanı
Bulunmadı

ÜYE

Doç.Dr. Suna GÜVEN

İMZA

ÜYE

Mükremin BALLI
Ankara Vakıflar Bölge
Müdürlüğü Tem.
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI

Yurdanur YERLİKAYA

İMZA

ÜYE

İlhan TEMİZSOY

İMZA

ÜYE

06.00/596 M.U.

Belge 5. 1999 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kalorifer tesisatı döşenmesi ve avlu demir parmaklıklarının yenilenmesi ile ilgili karar
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA YENİLEME ALANI KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 25.04.2008-23
Karar Tarihi ve No : 25.04.2008/146

Toplantı Yeri: ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesi, 596 adaya kayıtlı, Koruma Kurulumuzun 17.05.2007 gün ve 25 sayılı kararı ile onaylanan 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planında dini tesis alanı olan bölge içerisinde gösterilen, kentsel sit alanı içerisinde yer alan, tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camii'ne ait rölöve, detay ve müdahale analiz projelerinin Kurulda görüşülerek, uygulamaya esas kurul kararının alınması hususundaki Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 21.04.2008 tarih ve 04135 sayılı yazısı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.06.1988 tarih ve 225 sayılı ile 16.11.1993 tarih ve 3277 sayılı Kararları, Müdürlüğümüzün 24.04.2008 tarih ve 358 sayılı Uzman Raporu okundu; projeler, ekleri ve dosyası incelendi. Yapılan görüşmeler sonucunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesinde bulunan tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camii'ne ait rölöve, detay ve müdahale analiz projeleri ve raporun uygun olduğuna ve onaylanmasına, camiinin etrafındaki izinsiz yapıların Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılacak 1/200 ölçekli çevre düzenlemesi projesi doğrultusunda kaldırılmasına ilişkin Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.6.1988 tarih ve 225 sayılı Kararının aynen geçerli olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Mustafa KAYMAK
Müdür

BAŞKAN
Yakup ERİKEL
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Ali KILIÇI
(İmza)

ÜYE
Doç. Dr. Aydan BALAMİR
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. M. Rifat AKBULUT
(İmza)

ÜYE
M. Cemalettin SATOĞLU
(İmza)

ÜYE
Hayri ERİŞ
(İmza)

ÜYE
Mücahit ARSLAN
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE
Yunus ALUÇ
Büyükşehir Bld. Tems.
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE
Teoman ARSLAN
Altındağ Bld. Tems.
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE
Aslı APAYDIN ÖZDEMİR
Vakıflar Bölge Müd. Tems.
(İmza)

TEMSİLCİ ÜYE

Belge 6. 2008 Cenabi Ahmet Paşa Camii çevre düzenlemesi ile ilgili karar
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 9/4/2010 255
Karar Tarihi ve No : 9/4/2010 4995

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesinde restorasyonu devam eden tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camisine ilişkin yeni veriler doğrultusunda hazırlanan raporun değerlendirilmesi isteğine ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 24.03.2010 gün ve 3306 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesinde bulunan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile tescilli olan ve Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 04.07.2008 gün ve 193 sayılı kararı ile restorasyonu devam eden camiye ilişkin Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca yeni veriler doğrultusunda hazırlanan rapor doğrultusunda;

- Giriş kapısı üzerinde tespit edilen kalemşi kitabenin korunmasının uygun olduğuna,
- Kalemşilerinin ortaya çıkarılması amacıyla raspa yapılabileceğine,
- Cami harim kısmındaki mevcut döşemenin ahşap ile kaplanabileceğine, ancak orijinal tuğla döşemenin 1 m2 lik bölümünün caminin uygun bir yerinde üzeri görülebilecek şekilde cam vs. malzeme ile muhafaza edilerek korunabileceğine,
- Pencere kenarlarının raspa yapılabileceğine,
- Cami giriş kapısı iç cephesinde özgün halinin tespitine yönelik araştırma yapılmasına,

Raspa ve araştırma sonucu yeni verilere göre hazırlanacak ayrıntılı raporun değerlendirilmek üzere Kurulumuza iletilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Ark.M.Akif İŞİK

İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Hakkı ACUN

Bulunmadı

ÜYE

Y.Mim.İsmail TOKER

KARŞI OY

ÜYE

Y.Mim.Hayatı BİNLER

İMZA

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.Nevin TURGUT GÜLTEKİN

İMZA

ÜYE

Av.Mehmet DOĞAN

İMZA

ÜYE

Y.Şeh.Pl.n.Y. Erdal KAYAPINAR

İMZA

ÜYE

Alparslan EKİNCİ
Altındağ Bld.Bşk.Tem.

İMZA

ÜYE

Teoman M.ARSLAN
Ankara Büyükşehir Bld.Bşk.Tem.

İMZA

ÜYE

Algün GÖREN
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.

İMZA

ÜYE

06.00/596 H.Ç.A / 09.04.2010 S.B

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 2/7/2010 267
Karar Tarihi ve No : 2/7/2010 5199

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesinde restorasyonu devam eden tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Cami ve Türbesi ile Azmi Hacı Esat Türbesine ilişkin yeni veriler doğrultusunda hazırlanan kontrollük raporunun değerlendirilmesi isteğine ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 07.06.2010 gün ve 5493 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.06.2010 tarihinde yerinde yaptığı inceleme sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesinde bulunan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile tescilli olan ve Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 04.07.2008 gün ve 193 sayılı kararı ile restorasyonu devam eden cami ve türbelere ilişkin Kurulumuzun yerinde yaptığı inceleme sonunda;

Cenab-ı Ahmet Paşa Türbesinde:

- Avluda bulunan orijinal taş âlem üzerinde eksik olan hilal bölümünün tamamlanarak türbe kubbesine yerleştirilmesinin,
- Cephelerdeki taş bozulmalardan 5 cm. derinliğinden fazla olan taşlardan çürütme yapılmasının, diğerlerinde (5 cm. az olanlarda) ise mevcut taş pirinci hidrolik kireç karışımı ile elde edilecek harçla tamamlama yapılmasının,
- Türbe iç duvarlarında sıva raspası yapılan yerlerin tekrar orijinali gibi sıvanmasının,
- Alçı içliklerin etrafına yüzeyden içlikleri ayırt etmek için yerinde gösterilen örnekteki gibi kiremit rengi çerçeve çizilmesinin,
- Orijinal kalem işlerinin temizlenerek konservasyonunun yapılmasının,

Azimi Hacı Esat Türbesinde:

- Alemin yerine konulan çatıdaki elektrik direğinin kaldırılıp, yerine âlem konulmasının,
- Türbe iç duvarlarında sıva raspası yapılan yerlerin aynı malzeme ile tekrar sıvanmasının,
- İçte ahşap üzerine yapılmış kalem işlerinde temizlik sonrası ortaya çıkan silik bölümlerden bir bölümünün örnek olarak muhafaza edilerek aynı malzeme ile canlandırılmasına, temizlik sonrası üzerine koruyucu gomalak cila yapılmasının,
- Ahşap tavanın orijinaline uygun olarak yenilenmesinin,

BAŞKAN
Ark.M.Akif IŞIK

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Hakkı ACUN

ÜYE
Y.Mim.Ismail TOKER

İMZA

İMZA

İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Nevin TURGUT GÜLTEKİN
İMZA

ÜYE
Av.Mehmet DOĞAN
İMZA

ÜYE
Y.Şeh.Pl.n.Y. Erdal KAYAPINAR
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.M.Emin BAŞAR
İMZA

ÜYE
Alparslan EKİNCİ
Altındağ Bld.Bşk.Tem.
Bulunmadı

ÜYE
Teoman M.ARSLAN
Ankara Büyükşehir Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE
Aslı APAYDIN ÖZDEMİR
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.
İMZA

ÜYE

06.00/596 H.Ç.A / 02.07.2010 S.B

Belge 8. 2010b, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin onarımı ile ilgili karar
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

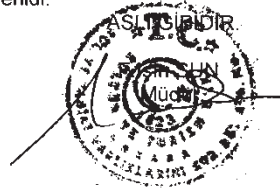
Toplantı Tarihi ve No: 2/7/2010 267
Karar Tarihi ve No : 2/7/2010 5199

Toplantı Yeri
ANKARA

-2-

Cenab-ı Ahmet Paşa Camisinde:

- Cami cepheleri ve minaredeki çimentolu onarımların sökülmesinin ortaya çıkan taş bozulmalardan 5 cm. derinliğinden fazla olan taşlarda çürütme yapılmasının, diğerlerinde (5 cm.den az olanlarda) ise mevcut taş pirinci hidrolik kireç karışımı ile elde edilecek harçla tamamlama yapılmasının,
 - Giriş taç kapıdaki ve iki yanında bulunan nişlerdeki sarkıtların tamamlanmasının,
 - İç mekandaki onarım kitabesinin canlandırılmasının,
 - İç mekanda; alt kat pencere kemerlerinin, ana kemerlerdeki renk tonları ile belirginleştirilmesinin,
 - İç mekanda; alt pencerelerden kuzey cephede bulunan iki tanesinin aynalıklarındaki mevcut kalem işlerinin kaldırılarak, camiye ait eski fotoğraflarda görülen 19.yy Barok etkilerini yansıtan kalem işlerinin yapılmasının,
 - Orta ve üst (kasnak) pencereler ile fil gözü penceresinin etrafındaki kalem işlerinin çerçevesinin bırakılıp, içindeki kalem işlerinin kaldırılmasının (batı cephe mahfele yakın olan birer pencere dışında),
 - Pendantiflerdeki sonradan yapılmış yazı panolar dışında bütün desenlerin kaldırılmasının (batı cephede mahfele yakın olan pencereleri takip eden dilim dışında),
 - Batı cephesi mahfele yakın olan bölümde, pencereleri de kapsayan bir dilimde kubbeye kadar mevcut süslemelerin korunmasının,
 - Kubbede ortaya çıkan yıldız motifleri ile kubbe göbeğinin etrafında ortaya çıkan Palmetlerin olduğu gibi korunmasının,
 - Cami iç duvarlarındaki mevcut sıvanın korunup, raspa yapılan yerlerde yeniden orijinali gibi sıva yapılmasının,
 - Kubbedeki kalem işlerinde raspa yapılan bölümlerin tamamlanmasının,
 - Çatlakların da hidrolik kireç harç ile doldurulmasının,
- Uygun olduğuna, uygulama sonrası fotoğraflarının dosyasına konulmak üzere Kurul Müdürlüğüne iletilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Ark.M.Akif IŞIK

İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Hakkı ACUN

İMZA

ÜYE

Y.Mim.Ismail TOKER

İMZA

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.Nevin TURGUT GÜLTEKİN

İMZA

ÜYE

Av.Mehmet DOĞAN

İMZA

ÜYE

Y.Şeh.Pl.n.Y. Erdal KAYAPINAR

İMZA

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.M.Emin BAŞAR

İMZA

ÜYE

Alparslan EKİNCİ
Altındağ Bld.Bşk.Tem.
Bulunmadı

ÜYE

Teoman M.ARSLAN
Ankara Büyükşehir Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE

Aslı APAYDIN ÖZDEMİR
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.
İMZA

ÜYE

06.00/596 H.Ç.A / 02.07.2010 S.B

Belge 9. 2010c, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin onarımı ile ilgili karar
(Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 20/8/2010 273
Karar Tarihi ve No : 20/8/2010 5321

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesinde restorasyonu devam eden tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camii, Türbe, Azmi Hacı Esat Türbesinin cephe temizliğine ait konunun değerlendirilmesi talebine ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 06.08.2010 gün ve 7142 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesinde restorasyonu devam eden ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa Camii ve Türbesi ile Azmi Hacı Esat Türbesinin dış cephe temizliğinin Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanmış rapor doğrultusunda sodyum bi karbonat kullanılarak granül püskürtme yöntemi ile yapılmasının uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Ark.M.Akif IŞIK

İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Hakkı ACUN

İMZA

ÜYE
Y.Mim.Ismail TOKER

İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Nevin TURGUT GÜLTEKİN

İMZA

ÜYE
Av.Mehmet DOĞAN

İMZA

ÜYE
Y.Şeh.Pl.n.Y. Erdal KAYAPINAR

İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.M.Emin BAŞAR

İMZA

ÜYE
Alparslan EKİNCİ
Altındağ Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE
Teoman M.ARSLAN
Ankara Büyükşehir Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE
Algun GÖREN
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.
İMZA

ÜYE

06.00/596 H.Ç.A / 20.8.2010 S.B

Belge 10. 2010, Cenabi Ahmet Paşa Camii ve Türbesi'nin, Azimi Türbesi'nin
dış cephe temizliği ile ilgili karar. (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANKARA KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 11/7/2012 40
Karar Tarihi ve No : 11/7/2012 859

Toplantı Yeri
ANKARA

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Ulucanlar Caddesi üzerinde bulunan ve restorasyonu devam eden Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa (Yeni) Caminin kış şartlarından dolayı kubbe kasnağı dış pencereleri ve kurşunları ile son cemaat bölümünde bozulan taş döşemelerinin yenilenmesi ile son cemaat bölümüne ayakkabılık yapılması talebine ilişkin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 09.07.2012 gün ve 5158 sayılı yazısı eki rapor okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Ulucanlar Caddesi üzerinde bulunan ve restorasyonu devam eden kültür varlığı olarak tescilli Cenab-ı Ahmet Paşa (Yeni) Caminin kış şartlarından dolayı bozulan kubbe kasnağı dış pencereleri, kurşunları ve son cemaat bölümünde bozulan taş döşemelerin aynı malzeme ve teknikle özgün doku ve karakterini bozmadan ve değiştirmeden yenilenmesinin, ayrıca son cemaat bölümünde ihtiyaç olduğu anlaşılan taş ayakkabılığın yapılmasının uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Prof.Dr.Hasan AYRANCI
Bulunmadı

BAŞKAN YARDIMCISI
M.Akif IŞIK
İMZA

ÜYE
Prof.Dr.Hakkı ACUN
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.M.Emin BAŞAR
İMZA

ÜYE
Deniz ÖDEMİŞ
İMZA

ÜYE
Deniz İŞILDAR
İMZA

ÜYE
Umut İNÇİ
İMZA

ÜYE
Alparslan EKİNCİ
Altındağ Bld.Bşk.Tem.
İMZA

ÜYE
Coşkun TUNÇ
Ankara Büyükşehir Bld.Bşk.Tem.
Bulunmadı

ÜYE
Algun GÖREN
Ankara Vakıflar Böl.Müd.Tem.
İMZA

ÜYE

06.00/596 H.Ç.A / 11.7.2012 S.B

Belge 11. 2012 Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin kış şartlarından bozulmuş kubbesi ve pencereleri ile ilgili karar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

DİZİN**A**

Abdülhamid Albümü, ix, 40, 41, 139
 Ahiler, 22, 139, 143
 Alaaddin Camii, 20, 30
 Alaeddin Keykubad, 19, 139
 Ankara, i, iii, i, ii, iii, v, vii, viii, ix, xiii, xiv, xv, xvi, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 89, 90, 97, 100, 113, 115, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 171
 Ankara Manzarası, 4, 28, 49

B

Bizans, ix, 6, 7, 14, 17, 18, 19, 131, 139, 143

C

Camii, i, vii, ix, x, xi, xii, xiii, xv, xvi, 1, 8, 13, 20, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 70, 71, 74, 75, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 129, 130, 131, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 147, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170
 Cenabi Ahmet Paşa, i, iii, v, vii, viii, ix, x, xi, xii, xiii, xiv, xv, xvi, 1, 2, 3, 4, 13, 20, 24, 27, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 138, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170
 Cenabi Ahmet Paşa Camii, 1, 2, 3, 4, 40, 42, 46, 79, 101, 119, 128, 131, 132
 Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, 2, 3, 38, 46, 52, 70, 131
 Cenabi Ahmet Paşa Türbesi, 37, 40, 53, 119, 132

Ç

Çeşme, 38, 68, 132, 138

E

Evliya Çelebi, 3, 7, 11, 23, 27, 28, 40, 46, 79, 131, 138, 143, 146

G

Gravür, xiii, 11, 139

H

Hamuşan, 66, 138
 Hasan Paşa Hamamı, 49, 50, 139
 Hassa Mimarlar Teşkilatı, 2, 80, 139

İ

İlhanlı, 21, 139
 İzzettin Keykavus, 19, 139

K

Kadınlar Mahfili, 139
 Kale, viii, ix, x, 8, 12, 16, 18, 20, 21, 34, 42, 52, 71, 139, 151
 Kanuni Sultan Süleyman, xiv, 24, 74, 75, 76, 78, 80, 132, 133, 135, 138
 Kitabenin, 54, 56, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 117, 139
 Kubbe, xi, xii, 92, 93, 109, 113, 122, 139
 Külliye, iii, vii, 2, 37, 53, 68, 98, 131, 138

M

Mahmut Paşa Bedesteni, 29, 30, 40, 139
 Mevlevihane, 1, 2, 3, 27, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 71, 72, 73, 77, 79, 98, 131, 132, 138
 Mihrap, xi, xiii, 95, 108, 112, 113, 120, 123, 124, 139
 Mimar Sinan, i, ii, iii, v, 1, 2, 3, 52, 79, 80, 81, 128, 129, 131, 138, 144, 145
 Minber, x, 61, 88, 139

N

Nakkaş Nigari, 138

R

Roma, 6, 17, 18, 139

S

Selçuklu, viii, 1, 6, 7, 9, 19, 20, 21, 128, 131, 139, 142, 145, 150, 171
 Sof, 10, 139

Ş

Şair Mahvî, 53, 139
 Şehzade Bayezid, 76, 138
 Şehzade Selim, xiv, 76, 77, 78, 132, 136, 138

T

Taç kapı, 108, 112, 139
 Türbe, 37, 79, 91, 99, 110, 132, 138

U

Ulucanlar Caddesi, 37, 43, 52, 98, 139

V

Vakfiye, 2, 50, 70, 139
 Vakıflar Genel Müdürlüğü, vii, ix, x, xi, xii, xv, xvi, 4, 37, 38, 39, 41, 42, 46, 49, 50, 55, 61, 62, 68, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 96, 98, 99, 109, 118, 138, 144, 145, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170

1544-1565 yılları arasında Anadolu Beylerbeyi olarak görev yapmış olan Cenabi Ahmet Paşa'nın, Ankara'da yaptırdığı Klasik Osmanlı mimarisinin Anadolu'daki bir örneği Cenabi Ahmet Paşa Camii tek mekanlı, kubbeli, üç bölümlü son cemaat yeri ve batı cephenini kuzeyindeki minaresi ile karşımıza çıkmaktadır.

Cenabi Ahmet Paşa Külliyesi, Cami, Türbe, Çeşme ve Mevlevihane olan dört yapıdan oluşur. Yapılardan cami ve türbe günümüze gelmiş, tarihini tespit edemediğimiz çeşme ve Mevlevihane yıkılmıştır. Günümüzde, 17. yüzyılda Cenabi Ahmet Paşa Türbesi'nin güneyine Azimî Türbesi ile geç dönemde avluya eklenen bir şadırvan bulunmaktadır. Mevlevihane'nin bahçesinde Cami'nin doğusunda bir hâmuşân vardır. Caminin avlu duvarları yapılırken çoğunlukla yıkılmış ve az bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Yapının batısında olduğu düşünülen bir çeşme geç dönemde yıkılmıştır. Cenabi Ahmet Paşa'nın kendi adına yaptırdığı külliye taç kapısı üzerindeki kitabesine göre 1566 yılında inşa edilmiştir. Üslup özellikleri ve malzemeden yola çıkarak Türbe'nin de Cami ile aynı anda inşa edildiği düşünülmektedir. Malzeme ve mimari kuruluş özellikleri bakımından, değerlendirme kısmında detaylı bir şekilde aktardığımız üzere, Cami ve türbe Klasik dönem özelliklerini yansıtır.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

ISBN: 978-975-17-5808-8

